

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta

Katedra pastorálních oborů a právních věd

Martin Škoda

**VYUŽITÍ PASTORACE A KATECHEZE PŘI RESOCIALIZACI
VĚZNĚNÝCH OSOB**

Diplomová práce

Vedoucí práce: ThLic. Mariusz Gerard Kuźniar

PRAHA 2010

Rád bych poděkoval za odborné vedení práce ThLic. Mariusz Gerard Kuźniarovi, odbornému asistentovi katedry pastorálních oborů a právních věd Katolické teologické fakulty University Karlovy v Praze.

Za poskytnuté informace z oboru kaplanské služby Mgr. Bohdanu Pivoňkovi, hlavnímu kaplanovi Vězeňské služby České republiky.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a v seznamu literatury a pramenů uvedl veškeré informační zdroje, které jsem použil.

V Praze dne 30. listopadu 2009

Martin Škoda

.....

ÚVOD	4
TEORETICKÁ ČÁST	6
1 UVEDENÍ DO PROBLEMATIKY	6
1.1 Vymezení pojmů pastorační, katecheze a resocializace	7
2 LEGISLATIVNÍ ZAKOTVENÍ VĚZEŇSKÉ DUCHOVNÍ SLUŽBY	15
2.1 Právní rámec duchovní služby v širším kontextu	16
2.2 Vlastní legislativní východiska poskytování duchovních služeb	18
2.3 Vnitřní předpisy upravující činnost vězeňské duchovní služby.....	20
2.4 Propojení vězeňské duchovní služby s občanským sektorem a církvemi	22
2.5 Prostředí českých věznic	24
2.6 Typy věznic.....	25
2.7 Účel výkonu trestu a způsob jeho naplňování.....	26
3 DUCHOVNÍ SLUŽBA VĚZEŇSKÝCH KAPLANŮ	29
3.1 Vznik a vývoj duchovní služby vězeňských kaplanů	30
3.2 Současné využití pastorační a katechetické činnosti při resocializaci vězňů	32
3.2.1 Návaznost pastorační a katecheze na speciálně výchovné postupy.....	34
3.2.2 Jak se podílí pastorační a katecheze spolu se speciálně výchovnými metodami na resocializaci vězňů.....	36
3.2.3 Význam terapeutické a pastorační práce s vězni.....	53
PRAKTICKÁ ČÁST	59
4 ASPEKTY DAT A METODY JEJICH ZJIŠŤOVÁNÍ	59
4.1 Souhrnné údaje zjištěné pomocí dotazníkové ankety	60
4.1.1 Dotazníková anketa	60
4.1.2 Souhrnné údaje získané z dotazníků zasílaných Hlavním kaplanem VS ČR jednotlivým kaplanům	63
4.1.3 Zjištěné údaje z odpovědí kaplanů na otázky týkající se praktického provádění katecheze ve věznicích	66
5 VYHODNOCENÍ TEZÍ	68
ZÁVĚR	71
VÝKLAD MÉNĚ ZNÁMÝCH POJMŮ	73
SEZNAM ZKRATEK	77
SEZNAM PRAMENŮ	78
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	79
SEZNAM GRAFŮ	84
SEZNAM OBRÁZKŮ	85
ANOTACE	86
RESUMÉ	88
SEZNAM PŘÍLOH	90

ÚVOD

Téma diplomové práce Využití pastorační a katecheze při resocializaci vězňů jsem si vybral z titulu svého povolání kaplana – zaměstnance Vězeňské služby České republiky, abych vymezil podíl pastorační péče a v jejím rámci i katechetické činnosti na účelu výkonu trestu odnětí svobody. Tím je resocializace – nahrazována v současnosti novým termínem - **zacházení s odsouzenými** – jež má podněcovat klienty k životní zdatnosti, která by je posléze uschopnila obstát v celém dalším životě.

Vlastním cílem této práce bude zjištění vnějších podmínek pro činnost kaplanů, nalezení možností spolupráce pastorační a katecheze s prací specialistů, a také zjištění praktického rozsahu kaplanské služby.

V práci chci využít jak zkušenosti z dobrovolnické práce, tak ze služby vězeňského kaplana a rozšířit je o poznatky získané několikaletou spoluprací s vězeňskými specialisty. Těchto získaných poznatků chci využít ve své další službě a v budoucnosti pro tvorbu metodiky práce vězeňských kaplanů.

Práce bude rozdělena na dvě hlavní části, teoretickou a praktickou.

V teoretické části chci ukázat východiska pro službu vězeňských kaplanů v oblasti pastorační a katecheze a možnosti jejich spolupráce v týmech spolu s dalšími profesemi pracovníků vězeňské služby za využití všech možností, které pastorační péče poskytuje. Tomuto cíli budou sloužit stanovené teze, které budou v závěru práce vyhodnoceny.

Na začátku budu věnovat pozornost vymezení a definování základních pojmů pastorační, katecheze a resocializace z pohledu teologie, sociologie a prováděné praxe.

Seznámením s legislativním prostředím, účelem výkonu trestu a prostředím věznic, chci ukázat, jak tyto faktory vězeňskou duchovní službu přímo ovlivňují a svým způsobem určují i limitují možnosti vlastní pastorační a katecheze vězňů. Rovněž bude zmíněno široké ekumenické pojetí služby vězeňských kaplanů, které je dáno už samotným propojením kaplanů s občanským sektorem – Vězeňskou duchovenskou péčí.

Poukázáním na podobnou soustavnou práci vězeňských kaplanů v historii vězeňství chci ukázat na přímé souvislosti s jejich dnešní službou, konanou na základě podobných principů a vycházející ze stejných potřeb jejich klientů.

V této souvislosti diplomová práce dále pojedná o současném využití pastorační a katecheze při resocializaci vězňů. Z těchto důvodů budou dokumentovány soudobé možnosti spolupráce kaplanů a zaměstnanců věznic na speciálně výchovných postupech, daných příslušnou legislativou se zřetelem na návaznost a vzájemnou propojenost terapeutických postupů s pastorační a popř. katechezí.

Praktická část práce bude sloužit k získání údajů o faktické činnosti kaplanů ve věznicích. Cílem bude zjistit nejen objem jejich práce, ale např. i ochotu spolupracovat s dalšími profesemi či se podílet na společných resocializačních programech s vězni.

Dotazem u vybraných kaplanů bude zjišťována možnost a forma katecheze, jakou je prováděna v rámci pastorační činnosti s vězni. Vyhodnocené údaje pak budou sloužit jako podklad pro verifikaci či falzifikaci stanovených tezí.

V průběhu diplomové práce budu vycházet z církevních dokumentů, z mezinárodních dohod i legislativy upravující výkon vězeňství v České republice. Dále z odborné literatury a dalších pramenů, jako jsou odborné projekty či internetové zdroje vztahující se k tématu. Podklady budou získány rovněž z materiálů Hlavního kaplana Vězeňské služby České republiky a z výstupů pracovních porad vězeňských kaplanů. Na doplnění použiji též informace z mezinárodních konferencí vězeňských duchovních.

Věřím, že zpracování zvoleného tématu obohatí specifickou duchovenskou činnost vězeňských kaplanů o nové pohledy na problematiku vězněných osob a svými důrazy poukáže na širší možnosti spolupráce s dalšími profesemi, podílejícími se na resocializaci vězňů.

Teoretická část

1 Uvedení do problematiky

Hlavním důvodem ke zpracování tohoto tématu je zpřehlednění vlastní pastorační činnosti vězeňských kaplanů směrem k vedení vězeňské služby, jejím zaměstnancům a nakonec i k samotným vězňům. Vycházím přitom z faktu, že ve věznicích a vazebních věznicích v České republice slouží dnes mimo dobrovolných duchovních i kaplani vězeňské duchovní služby, kteří jsou dnes vnímáni jako potřebná a do jisté míry nezbytná složka vězeňství i dalších silových resortů, jako je armáda či policie ČR. Snad díky tomu se těší řadě nezvyklých privilegií a zvláštnímu postavení ve strukturách vězeňské služby. Například mohou být v rámci své pracovní náplně v pastoračním styku s rodinami vězňů, mají možnost vnášet za účelem vysluhování svátostí do věznice v malém množství víno (tedy jinak nepovolený alkohol), či se po pracovní době věnovat po duchovní stránce i zaměstnancům věznice. V systému vězeňské služby jsou ve věznicích zařazeni přímo pod pravomoc 1. zástupců ředitelů. Právě díky této skutečnosti se dostávají vězeňští kaplani vůči ostatním zaměstnancům věznice do zcela specifického postavení. Prostředí, ve kterém kaplani působí, je totiž převážně ateistické a činnost duchovního chápe jen z části. Zatím co různé profese specialistů se podílí na týmové práci s vězněnou osobou, jejímž cílem je snížení rizika opětovného páchání trestné činnosti, kaplani nezářídka v praxi pracují s vězněnou osobou osamoceně od ostatních zaměstnanců a jejich činnost bývá proto srovnávána s prací dobrovolných duchovních. Často proto zaznívá z řad vězeňské služby (dále VS) otázka: „Mohou nám kaplani, zaměstnanci VS jako duchovní vůbec nějak pomoci?“¹ Vždyť konají na první pohled stejnou službu, jako dobrovolní duchovní. Odpověď na tuto otázku může dát právě systematicky prováděná pastorační práce a v jejím rámci i katecheze, která má přímý vliv na resocializaci vězněných osob. Díky tomu činnost vězeňských kaplanů v mnohém úzce souvisí s prací specialistů na oddělení výkonu trestu a nezářídka vyžaduje s těmito profesemi přímou spolupráci. Z hlediska smyslu a účelu trestu sleduje kaplan svou činností dokonce stejné cíle, jako tyto profese.

K otázce potřeby profesionálních duchovních se hlavní kaplan VS ČR, Bohdan Pivoňka, vyjadřuje následujícím způsobem: „*Důvodem jejich zřízení (funkcí vězeňských*

¹ Otázka se objevuje periodicky na poradách různých funkcionářů vězeňské služby prakticky od vzniku VDS v roce 1998 až doposud. Zatím co management věznic chápe užitečnost kaplanů v systému věznic, praktická spolupráce se specialisty není doposud systematicky využívána. Částečný prostor ke vzájemnému porozumění poskytují např. mezioborové semináře Vězeňské duchovenské péče, či odborné semináře ve věznicích, pořádané rovněž touto organizací.

kaplanů) není, aby si naši faráři finančně přilepšili, ale spíše, aby se stali součástí vězeňství a přestali hrát roli návštěvy přicházející nezávazně do vězení, která si může poskočit, kde chce, musí se s ní zacházet slušně, může dokonce zkritizovat personál a zase odejít. Referenti (pozn. dnes kaplani) se učí brát břemeno vězeňství na sebe a cítí tu problematiku daleko ožehavěji, než když k ní přistupují zvenčí. Je dobře, učí-li se hledat v personálu své kolegy a zpřístupnit jim otevřené srdce.“²

V této práci si proto stanovíme základní teze:

Teze 1:

Vězeňští kaplani mají pro svou systematickou pastorační službu ve věznicích nastaveny vhodné legislativní i praktické podmínky, podobně jako specialisté oddělení výkonu trestu a další profese.

Teze 2:

Kaplani mohou díky možnostem, které jim dává širší pastoračního působení, účinně navázat na speciální výchovné postupy specialistů při resocializaci vězňených osob a v případě jejich konverze (integrací do církve skrze další nástroje, např. katechezi) se rovněž stejně účinně podílet i na jejich resocializaci.

Teze 3:

Kaplani, jako zaměstnanci Vězeňské služby České republiky, ve své praxi profesionálních duchovních skutečně plně využívají daných legislativních i praktických možností spolupráce se zaměstnanci věznic při resocializaci vězňených osob.

Při hledání opory pro uvedené teze si nejprve charakterizujeme pojmy pastorační péče, katecheze a resocializace a v krátkosti se seznámíme s prostředím, v němž vězeňští kaplani pracují.

1.1 Vymezení pojmů pastorační péče, katecheze a resocializace

Pastorační péče je také termínem svým způsobem definovaným z titulu funkcí v Kodexu kanonického práva. Například je zde stanoveno, že „*farář je vlastním pastýřem*“

² MITÁŠ Václav: Vězeňská duchovenská péče. In. České vězeňství č.4/1999, 74.

(*Parochus est pastor proprius*)...a vykonává pastorační péči (*cura pastoralis*)³ a tuto službu koná „učením, posvěcováním a řízením ve spolupráci s ostatními kněžími nebo jáhny a v součinnosti s křesťany laiky, podle ustanovení práva“⁴ a kaplan pracující ve věznici musí mít všechna pověření, která vyžaduje řádná pastorační péče.

Pastorace, jak jí rozumí římskokatolická církev, se zabývá lidmi v konkrétních životních podmínkách ve světle evangelia.

Pastoraci vnímáme dále jako působení církve z inspirace evangelia jak interní - tím je rozuměna pastorace věřících v užším slova smyslu, tak externí - tím je míněna jak péče o obecné blaho, tak péče o ty, kdo stojí na okraji církve.

Pastorace též znamená především zabývání se lidmi v konkrétních životních podmínkách, tedy v určité zemi, v určité dějinné situaci, v určitém historickém a kulturním kontextu. Jejím posláním je řešit konkrétní problémy konkrétních lidí ve světle a síle evangelia.⁵

Pastorace ve vězeních, podobně jako v nemocnicích, ale také například pastorace vysokoškoláků ve větších městech spadá do oblasti kategoriální pastorace a může být řešena ustanovením tzv. osobní farnosti.⁶ Její ustanovení znamená stabilizaci takové služby v daném místě péčí biskupa o tyto skupiny osob, která je zajišťována prostřednictvím farnosti. Na toto pamatuje i kanonické právo.⁷

Etymologicky odvozujeme slovo pastorace od latinského pastor (pastýř). Kořeny tohoto slova můžeme najít v Bibli, kde se ze Starého zákona se dozvídáme mnohá svědectví o životě pastýřů. Jelikož bylo pastevectví nesnadným a namáhavým životním údělem, bývá v Bibli často Boží dobrota vůči Jeho lidu srovnávána s pozornou péčí, jakou dobrý pastýř věnuje svým ovčím. V Novém zákoně ve zprávě o narození Ježíše se připomíná starozákonní proroctví, že z Betléma vyjde pastýř, který bude pást Boží stádo (Izrael). Pastýř a stádo jsou tedy v Izraeli a v Novém zákoně běžné a důležité obrazy, jež popisují vztah Boha k jeho lidu jako osobní, starostlivý, záchranný. Tak tomu v praxi můžeme rozumět i dnes. Ve stejném duchu uvádí např. Opatrný, že:

„Pastorační péčí v širším slova smyslu rozumíme takové jednání s člověkem, ve kterém ho respektujeme v jeho jedinečnosti, přistupujeme k němu z pozice věřících křesťanů, doprovázíme ho v jeho obtížích, nemoci, utrpení či umírání a pomáháme mu k lidsky

³ CIC, kánon 519.

⁴ Tamtéž.

⁵ Srov. OPATRNÝ Aleš: Pastorace v postmoderní společnosti, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, 9.

⁶ Srov. Tamtéž, 70.

⁷ CIC, kánon 518.

důstojnému zvládnutí jeho životní situace včetně smrti, a to na jemu dostupné úrovni víry s perspektivou jejího možného rozvoje.“⁸

V dnešní době se pojem pastorační péče též používá pro označení péče o duchovní život a víru všech členů církve. V širším slova smyslu zahrnuje pak i šíření víry.⁹ Pojem pastorační péče (např. cura pastoralis – pastorační péče) se v dějinách (do osmnáctého století) používá k označení činnosti těch, kteří nesou odpovědnost za fungování křesťanského společenství.

V období posledních dvě set let se pastorační péče stala předmětem odborné reflexe. Vznikl samostatný obor pastorační teologie. To ovlivnilo vývoj používání pojmu pastorační péče. V současné době se užívá k označení činností, v nichž církev realizuje své poslání, což se dá zhruba rozdělit do následujících čtyř oblastí: liturgie, svědectví slova a života, služba člověku a sjednocování lidí do společenství.¹⁰

Přibližně od šedesátých let dvacátého století následuje přechod ve vnímání subjektu pastorační péče, v jejím zaměření i metodách. Zatím co dříve se za subjekt pastorační péče považoval příslušník kléru, začíná se od této doby pohlížet na pastorační péči jako dílo celého společenství věřících. Začalo se hovořit spíše o pastoračním jednání, tzn. o činnostech společenství nebo jednotlivých křesťanů, kterými se realizuje poslání církve. Začíná se také hovořit o posunu v zaměření pastorační péče směrem od ovlivňování celé společnosti spíše dovnitř církve. Od sedmdesátých let dvacátého století začíná být pastorační péče opět využívána pro službu církve světu. Její metody ovlivnil rozvoj společenských věd, zejména psychologie, sociologie a pedagogiky. V důsledku toho můžeme dnes sledovat velkou škálu různých pastoračních metod. Příkladem může být například použití pastorační psychologie nebo prolínání pastorační péče a sociální práce.

Zajímavý je vývoj pastorační péče u řady **protestantských církví** (např. v USA). Důraz je zde kladen spíše na osobu pastoračního pracovníka jakožto na profesionála, který pomáhá specifickým způsobem zvládat obtížné nebo zlomové životní situace. Proto je jeho uplatnění velmi časté ve zdravotnictví, vězeňství, ale i ve vychovatelství, v sociální práci apod. Vzdělávání, doškolování a supervize těchto pracovníků se děje např. v rámci systému Pastoral Education (pastorační výchova).¹¹

⁸ OPATRŇÍ Aleš: Pastorační péče u nás, Kostelní Vydří:Karmelitanské nakladatelství, 1996, 9.

⁹ Srov. Děkanství HK, Pastorační péče, <http://www.dekanstvihk.cz/pastorace.htm>, (30. 10. 2009).

¹⁰ Srov. Jihočeská univerzita, Teologická fakulta, Pastorační péče a výchova, <http://www.tf.jcu.cz/getfile/7ddd8c981d48274c>, (30. 10. 2009).

¹¹ Srov. Jihočeská univerzita, Teologická fakulta, Pastorační péče a výchova, <http://www.tf.jcu.cz/getfile/7ddd8c981d48274c>, (30. 10. 2009).

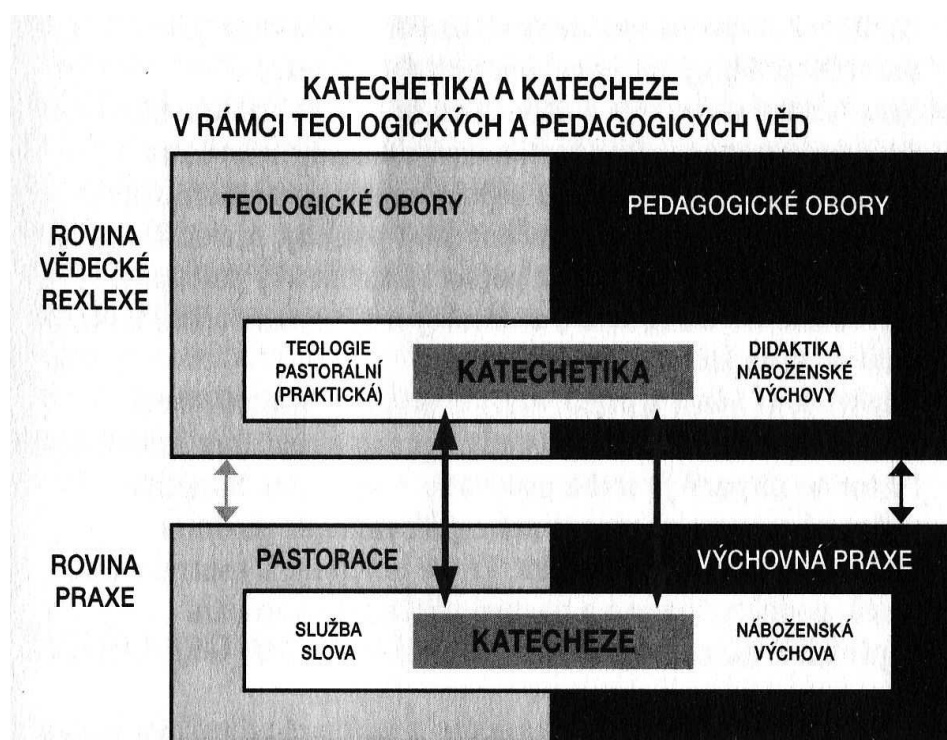
Katechezi (z řeckého κατέχειν - katechein vzdělávat) můžeme obecně charakterizovat jako křesťanské vyučování (ve víře). Slova se používá většinou v křesťanských církvích a znamená teoretické a praktické uvedení do křesťanského života.

Katecheze byla již od nejstarších dob přípravou na přijetí svátostí, zvláště křtu, v pozdější době (v některých církvích) též na první svaté přijímání či (u protestantů) na konfirmaci. Křestní katecheze probíhají v katechumenátu, tj. období přípravy na křest, která vrcholí v postní době.

Katecheze může značit též jednotlivou hodinu náboženství, resp. kázání pro děti s určitým pedagogickým cílem. V katolickém prostředí se slova používá též pro vyučování, které má **prohloubit** křesťanskou víru **u dospělých**. Osoba, která vyučuje náboženství (či připravuje katechezi), se nazývá katecheta.¹²

Katechezí rozumíme v církvi latinského obřadu „...závažnou povinnost pastýřů duší“¹³ – je tedy logicky zahrnuta do rámce **pastorace**. **Katecheze** je ve smyslu kanonického práva vzdělávání v nauce křesťanské víry. Péče o katechezi přísluší pod vedením zákonných církevních představených **všem členům církve**.¹⁴

Obrázek 1¹⁵

¹² Srov. Katecheze in Wikipedia, <http://cs.wikipedia.org/wiki/Katecheze>, (26. 09. 2009).

¹³ CIC, kánon 773.

¹⁴ Srov. tamtéž, kánon 774, § 1.

¹⁵ Zdroj: ALBERICH Emilio, DŘÍMAL Ludvík: Katechetika, vyd. 1. - Praha: Portál, 2008, 11.

V Katechismu katolické církve se dovídáme, že výrazem katecheze se velmi brzy začaly označovat veškeré snahy vyvíjené v církvi k tomu, aby získala další učedníky a aby pomáhala lidem uvěřit v Ježíše Krista, Syna Božího, aby tak skrze víru měli život v Jeho jménu. Dále katecheze slouží k tomu, aby vychovávala, učila a tím budovala Kristovo tělo.¹⁶

Katechezí rozumíme tedy výchovu dětí, mládeže a **dospělých** ve víře, která v sobě zahrnuje obzvláště výuku křesťanského učení, podávanou zpravidla plynulým a soustavným způsobem, aby je tak uvedla do plnosti křesťanského života.¹⁷

„Katecheze v církvi se vždy považovala za jednu ze základních povinností, neboť Kristus po zmrtvýchvstání, dříve: než vystoupil na nebesa k Otci, dal apoštolům jako poslední příkaz, aby učili všechny národy a vedli je zachovávat vše, co on přikázal.“¹⁸

Dekret o misijní činnosti církve: *Ad Gentes* nabádá, aby ti, kteří přijali víru v Krista od Boha prostřednictvím církve, byli liturgickými obřady přijati do katechumenátu. Ten pak nemá být pouhým poučením o dogmatech a přikázáních, ale výchovou a dostatečně dlouhým uváděním do celého křesťanského života.¹⁹

Pojmu katecheze se dále používá pro označení a předávání základních **pravd** křesťanské víry druhým s využitím pedagogických a didaktických dovedností. Na základě hlavních okruhů témat se vydělují dvě hlavní skupiny katechezí, katecheze biblické a katechismové.²⁰

Katecheze patří tedy mezi základní formy služby Božímu slovu, kterou chce církev pomáhat člověku na jeho cestě víry až ke zralosti. Tato pomoc se může dít rozličnými způsoby – od klasického výkladu počínaje, přes vysvětlování pravd víry, až po sdílení skutečností víry.²¹

Celkově se katecheze se skládá z dílčích projevů, mezi něž patří například výuka, společná reflexe zkušeností víry, iniciace ke svátostem, systematický doprovod na cestě víry.²²

Z dalších dokumentů učitelského úřadu církve se svým významem pro katechezi vyznačují zejména následující encykliky Jana Pavla II.: *Redemptor hominis* (4. března 1979), *Dives in misericordia* (30. listopadu 1980), *Dominum et vivificantem*

¹⁶ Katechismus katolické církve. Praha: Zvon, 1995, § 4.

¹⁷ Srov. tamtéž, § 5.

¹⁸ Jan Pavel II.: Apoštolská exhortace *Catechesi tradendae*, čl. 1.

¹⁹ Srov. DRUHÝ Vatikánský koncil: Dekret o misijní činnosti církve *Ad gentes* (ze dne 7. prosince 1965), in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995, 480, čl. 14.

²⁰ Katechetika, <http://cs.wikipedia.org/wiki/Katechetika>, (27. 10. 2009).

²¹ Srov. ŠVRČKOVÁ Jana: Co je vlastně katecheze?, <http://www.farnostzlin.cz/vice-z-farnosti/clanky/co-je-vlastne-katecheze>, (29. 10. 2009).

²² Srov. ALBERICH Emilio, DŘÍMAL Ludvík: *Katechetika*, vyd. 1. - Praha: Portál, 2008, 8.

(18. května 1986) a opětné potvrzení trvalé platnosti misijního poslání *Redemptoris missio* (7. prosince 1990).²³ V přirozeně dynamickém životě církve je však třeba nacházet spojitosti i v mnohých dalších dokumentech Magisteria.

Na tomto místě je možné připomenout krátce i katechetiku, jako teologicko-pastorační disciplínu, která se zabývá katechezí. Jinými slovy: Katechetika je dílčí disciplína praktické teologie, která se zabývá vyučováním. Je systematickou vědeckou reflexí katecheze za účelem lepšího chápání, zkvalitňování i řízení této významné pastorační a výchovné činnosti.²⁴ Jednodušší definice by mohla znít: Katechetika je nauka o vyučování náboženství.

V praktické katechezi se u vězňů setkáváme často s nedostatkem náboženského vědění. Proto katecheze zpravidla probíhá ve zjednodušené formě, např. podobně jako katecheze dětí.

Vzhledem k ekumenické praxi Vězeňské duchovní služby (dále VDS) je třeba počítat s poněkud rozdílným působením katecheze při službě protestantských kaplanů. Zatím co např. evangelikální protestanté vidí hlavní význam katecheze spíše v uvádění katechizovaného do náboženského života a vztahu s Bohem s důrazem na Boží slovo. V římskokatolické církvi nestojí katecheze jen sama o sobě, ale je to součást uvedení do svátostného života církve, jímž je člověk přivtělován ke Kristu a církvi. Proto zde také pastore (katecheze) vychází i z dokumentů církve a má v nich náležitou oporu.

Resocializace je z pohledu sociologie významným pojmem, který se používá v souvislosti s procesem socializace. V nejobecnějším slova smyslu se jedná o opětovnou socializaci jedince, u kterého podobný proces již proběhl. Tedy o případy, kdy jedinec vstupuje do pro něho nového prostředí, např. nového zaměstnání či sociální skupiny nebo se ocitá pro něho v neznámé sociální situaci, jakou je např. odchod do důchodu apod.²⁵

O resocializaci můžeme rovněž hovořit v případech jakého si návratu, tj., když se jedinec po dlouhodobém pobytu v kdysi cizím prostředí (podmínkách), na které si ale již mezitím zvykl, vrací zpátky do svého původního prostředí a do původních podmínek (re-socializace). Právě zde jsou typickým příkladem dlouhodobě věznění.

Specifickou variantou resocializace je tzv. **reedukace**, tj. převýchova, uplatňovaná u osob s poruchami chování což je výchovný proces (často i andragogický, tedy u dospělých jedinců), ve kterém se použitím kombinace psychologických, pedagogických a sociálně

²³ Všeobecné katechetické direktorium: <http://www.cirkev.cz/res/data/004/000491.pdf>, (30 .10. 2009), čl. 5.

²⁴ Srov. ALBERICH Emilio, DŘÍMAL Ludvík: Katechetika, vyd. 1. - Praha: Portál, 2008, 8.

²⁵ Srov. REICHEL Jiří: Kapitoly systematické sociologie, Praha: Grada Publishing a.s., 2008, 173.

terapeutických postupů usiluje o takové změny chování, které jim umožní návrat do normálního života. U delikventních osob se s resocializačními postupy začíná již na konci výkonu trestu, zde se jedná o penitenciární resocializaci a pokračuje se po jejich propuštění v rámci postpenitenciární péče.²⁶

Teorií resocializace osob s poruchami chování se zabývá resocializační pedagogika (speciální pedagogika - etopedie) a penologie. První pokusy o převýchovu odsouzených se datují již od 16. stol.²⁷

Resocializace, která je zároveň jedním z hlavních účelů výkonu trestu odnětí svobody, má z pedagogického hlediska trestaného jedince přivést k tomu, aby byl po vykonání trestu trvale schopen samostatného a pro společnost přijatelného způsobu života. To úzce koresponduje s „výchovou k životní zdatnosti,“ tak, jak ji formuluje W. Brezinka: „*V nejobecnějším významu jí rozumíme ideál souhrnu těch schopností, znalostí a postojů člověka, které se v jeho společenství pokládají za nutné k tomu, aby mohl žít svůj život samostatně a sociálně odpovědně, smysluplně a dobře. Patří k němu vždy i přesvědčení založené na víře – ať již náboženské, světonázorové či filosofické povahy.*“²⁸

Posledně uvedený citát naznačuje, jak víra, kterou pastorační a v jejím rámci i katecheze pomáhá budovat, úzce souvisí s resocializací či reedukací. Tato skutečnost vytváří duchovním a tím spíše i kaplanům prostor pro systematickou a soustavnou práci s klienty v penitenciárním prostředí.

Vzhledem k některým negativním prvkům věznění před rokem 1989 se upouští od termínu resocializace a tzv. resocializačních programů a nahrazuje se termínem zacházení s odsouzenými (obecně), které je specifikováno v tzv. programech zacházení s odsouzenými, přičemž má dojít jejich aplikací ke stejnému výsledku tím, že jsou odsouzení ve výkonu trestu podněcováni k motivaci hledat nový smysl života, rozvrhovat smysluplné životní cíle. Dále jsou podněcováni k uvědomování si odpovědnosti za svůj život a tím vším k eliminování defektuózního či delikventního způsobu života.

Ještě bych rád vyzdvihl jednu podstatnou skutečnost. Právě **katechezí** je katechumen uváděn do společenství církve a veden k plnosti života církve. V případě vězně přitom dochází k radikální změně jeho života. Proto je u vězeňských kaplanů, jako těch, kdo o víře vězni svědčí, spojení s církví vždy velmi důležitým faktorem pro zachování jejich vlastní identity duchovního. Tento prvek vynikne zejména v případě jejich katechetického vedení klienta a dává potřebnou jistotu ve službě zvláště těm kaplanům, kteří jsou zaměstnáni

²⁶ Srov. REICHEL Jiří: Kapitoly systematické sociologie, Praha: Grada Publishing a.s., 2008, 174.

²⁷ Srov. Sociální deviace, sociologie nemoci a medicíny, Sociologický ústav Akademie věd ČR, Praha: nakl. Slon, 1994, 82–83.

²⁸ BREZINKA Wolfgang: Filosofické základy výchovy, Praha: Zvon, 1993, 38.

věznicí na většinový pracovní úvazek. Právě jejich pevné zakotvení eliminuje reálné nebezpečí odtrhnutí se od církve na vnitřní rovině služby a vytvoření pomyslného statusu nezávislého pastoračního odborníka.²⁹

²⁹ V minulosti takto odešli dva kaplani do jiných profesí ve vězeňské službě. Jejich vyjádření k důvodu odchodu byla velmi podobná ve smyslu ztráty identity a o tom, že je vězni přestávali vnímat ve věznicích jako duchovní. Podrobně pojednává Škoda M.: V církvi a ve věznicích (aneb) o dvou službách, www.vdpcr.eu, (28. 11. 2005).

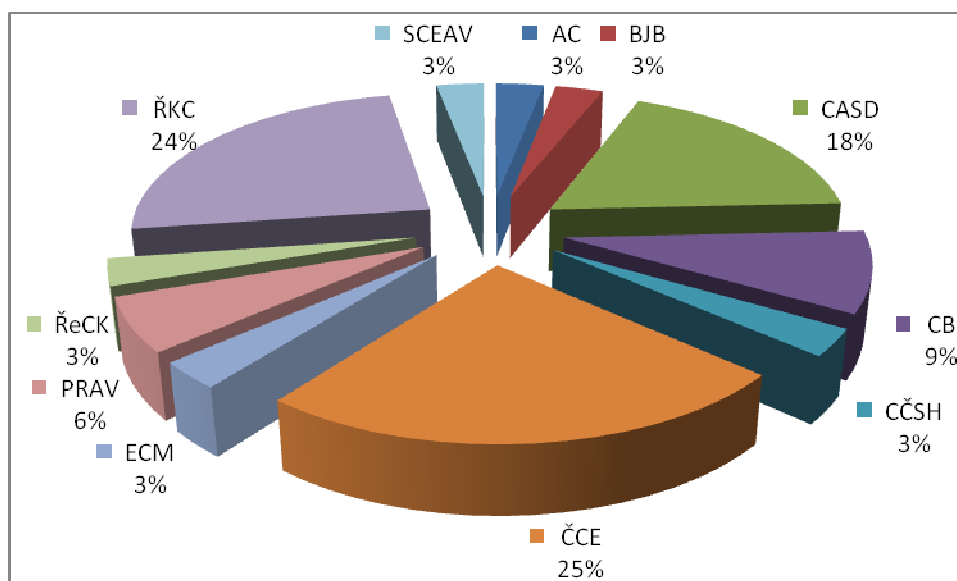
2 Legislativní zakotvení Vězeňské duchovní služby

V prosinci 1997 bylo Generálním ředitelstvím Vězeňské služby ČR zřízeno pro duchovní prvních 11 tabulkových pracovních míst. Byl vytvořen referát duchovní péče legislativně spadající do kompetence odboru výkonu vazby a trestu na GŘ VS ČR. Uvedený referát působil do roku 2001 ve Vězeňské službě ČR jako součást jejího generálního ředitelství. Prvního července uvedeného roku pak na základě nařízení generální ředitelky VS ČR vznikla Vězeňská duchovní služba (je rovněž součástí GŘ VS ČR), v jejímž čele stojí rada vězeňské služby – hlavní kaplan, jmenovaný do funkce generálním ředitelem VS ČR, po vyjádření souhlasu České biskupské konference a Ekumenické rady církví.

Vězeňská duchovní služba je sborem vězeňských kaplanů, které pověřila jejich církev a s jejichž působením vyslovil výkonný výbor VDP souhlas. Kaplani jsou zaměstnanci Vězeňské služby, jsou členy VDP a patří do jedenácti různých církví. Působí ve 23 věznicích a vazebních věznicích.³⁰ V současnosti řeší právní postavení kaplanů Nařízení generálního ředitele č. 44/2008 o organizaci duchovní služby ve Vězeňské službě České republiky.

Z níže uvedeného grafu je patrné zachování ekumenického rozměru služby u vězeňských kaplanů, podobně jako u dobrovolníků z řad Vězeňské duchovenské péče.

GRAF 1: Poměr přijatých kaplanů VDS v letech 2007-2008 podle příslušnosti k církvi³¹

³⁰ Vězeňská služba České republiky, spolupráce s nevládními organizacemi, http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=759, (28. 2. 2009).

³¹ Zdroj: statistika Hlavního kaplana Vězeňské služby ČR. (Zkratky církví viz seznam zkratk).

V roce 2008 již pracovalo ve VS ČR 33 kaplanů na různě velké pracovní úvazky v rámci 18 celých tabulkových míst. Z toho jedenáct z nich bylo zaměstnáno pouze ve vězeňské službě.³²

Vězeňská duchovní služba úzce spolupracuje s občanským sdružením Vězeňská duchovenská péče (dále VDP), které dnes sdružuje více než 250 duchovních i laiků různých denominací, aktivně působících v českých věznicích.

Stanovisko tohoto občanského sdružení má zásadní vliv na přijímání nových duchovních do Vězeňské služby České republiky na místa vězeňských kaplanů. VDP přímo spolupracuje s hlavním kaplanem, který je virilním členem jejího výkonného výboru a s řediteli jednotlivých věznic při přípravě zájemců o práci vězeňských kaplanů a pomáhá je uvést do problematiky pastorační péče ve věznicích již před nástupem k VS ČR.³³

2.1 Právní rámec duchovní služby v širším kontextu

Poskytování duchovní služby vychází předně z mezinárodních dohod o dodržování lidských práv a náboženských svobod ve věznicích, jakými jsou:

- Standardní minimální pravidla OSN pro zacházení s vězňeny (dále jen „Standardní pravidla“) byla po široce koncipované odborné diskusi přijata a schválena rezolucí OSN č. 663 z 31.7.1957.³⁴ Jedná se o nejvýznamnější mezinárodní dokument v oblasti vězeňství. Slouží jako kritérium posuzování dosaženého standardu vězeňství v jednotlivých zemích a představují určité minimální předpoklady, které jsou žádoucí pro zacházení s vězni. Významně přispívají k respektování ochrany základních práv osob, nacházejících se v detenci.³⁵ Standardní pravidla *„podněcují k zlepšování vězeňství a zacházení s odsouzenými jak na úrovni teoretické - pojetí trestní politiky, koncepce vězeňství, vězeňské režimy, klasifikační kritéria, otázka diferenciací výkonu trestu odnětí svobody (dále VTOS), problémy individualizovaného přístupu k odsouzeným, tak na úrovni praktické - otázka správy vězeňství, účelné a ekonomické řízení vězeňství a jednotlivých věznic, odborná příprava a fungování personálu, realizace penitenciárního procesu jako systému, organické propojení penitenciárního procesu s následnou péčí pro VTOS.“*³⁶

³² Zdroj: údaje získány z materiálů Hlavního kaplana VS ČR.

³³ MICHAİLIDIS Simon: Vězeňská duchovní služba, její podstata, smysl a význam v současném vězeňském systému ČR. (diplomová práce obhájená na HTF UK) Praha, 2003, 43.

³⁴ Srov. MEZNÍK J., KALVODOVÁ V., KUČHTA J.: Základy penologie, Brno: Masarykova univerzita, 1995, 24.

³⁵ Srov. ČERNÍKOVÁ V., SEDLÁČEK V.: Základy penologie pro policisty, Praha: Vydavatelství PA ČR, 2002, 30–33.

³⁶ Tamtéž, 30.

Je zdůrazněno, že Standardní pravidla nepředstavují jakýsi vzorový systém, a že ve skutečnosti mnohé evropské vězeňské služby již fungují na podstatně vyšší úrovni.

- Listina základních práv a svobod - čl. 3, čl. 15 odst. 1, čl. 16
- Mezinárodní pakt o občanských a politických právech - čl. 18 odst. 1
- Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod - čl. 9 odst. 1
- Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č. (87) 3 Evropská vězeňská pravidla

Evropská vězeňská pravidla jsou dokumentem, který byl vyhlášen poprvé rezolucí Evropské rady č. 5 v roce 1973. S postupujícím časem byla tato pravidla přepracována a doporučením výboru ministrů Evropské rady rezolucí č. 87/3 v roce 1987 zavedena do nejširší platnosti ve všech zemích Evropské unie.³⁷ Ve své podstatě jsou Evropská vězeňská pravidla přepracovanou verzí Standardních pravidel.

Hlavní význam těchto pravidel spočívá zejména:

- ve stanovení minimálních zásad pro oblast práce vězeňské správy, které jsou nutné pro lidsky důstojné podmínky vězňů
- v rozvíjení trestní politiky, stylu řízení a vězeňské praxe na konkrétních současných zásadách účelu a spravedlnosti
- v podporování takových profesních postojů u vězeňské služby, které by odrážely důležité sociální a morální stránky jejich práce

V souvislosti s náboženskou činností je zde stanoveno (čl. 46, 47), (v novele z roku 2006 pak čl. 29)

- právo vězňů navštěvovat bohoslužby a náboženská setkání, držet literaturu pro uspokojení náboženského, duchovního a morálního života, platí zásada proveditelnosti
- náboženské obce mohou jmenovat své představitele působící ve věznicích, věznice musí umožnit jejich působení při dostatečném počtu vězňů hlásících se k určité náboženské obci
- nikomu nesmí být odepřeno obrátit se na představitele náboženské obce, nikdo nesmí být k rozhovoru s ním nucen
- představiteli náboženské obce musí být umožněno konat bohoslužby a pastýřské návštěvy vězňů³⁸

³⁷ Slov. MEZNÍK J., KALVODOVÁ V., KUČHTA J.: Základy penologie, Brno: Masarykova univerzita, 1995, 25–27.

³⁸ Evropská vězeňská pravidla. Doporučení Rady Evropy č. R (87). Praha, 1996. http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=24, (13. 3. 2009).

Evropská vězeňská pravidla obsahují více jak 100 přesně definovaných pravidel, která „řeší v úplném komplexu všechna práva a povinnosti vězňů, povinnosti vězeňských správ jednotlivých zemí vůči vězňům, formu a frekvenci státního dohledu nad výkonem trestu a dodržování lidských práv vězněných osob, pokud nejsou v přímém rozporu s účelem výkonu trestu.“³⁹

V odborných kruzích jsou považována za vysokou autoritu, založenou na morálních hodnotách, vycházejících z humanistických tradic Evropy. „EVP se stala respektovanou evropskou normou a metodickým prvkem při tvorbě vězeňských systémů členských zemí Evropské unie“.⁴⁰

Vězeňská služba České republiky formuluje své výhledy, cíle a záměry v dokumentu s názvem Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015.⁴¹

Tento dokument byl nově formulován a aktualizován z předchozí verze z roku 1991. Koncepce byla schválena Ministrem spravedlnosti v září 2005. Na rozdíl od předchozí koncepce pamatuje tato nová verze také na duchovní péči o vězněné osoby. Její působení je komentováno následovně: „Duchovní služba ve vězeňské službě umožňuje vězněným osobám projevat i aplikovat jejich Ústavou zaručené náboženské vyznání, přispívá akcentací duchovních motivů k překonání kriminogenních vlivů a přijetí vlastní viny, změně jejich smýšlení a zlepšení kvality mezilidských vztahů. Podílí se rovněž na přípravě a realizaci programů zacházení a na pomoci propuštěným k plnohodnotné reintegraci do společnosti (postpenitence). Pokud jde o personál, nabízí zájemcům pastorační službu. ... Její systém a způsob realizace není nutné v dohledné době zásadně měnit.“⁴²

2.2 Vlastní legislativní východiska poskytování duchovních služeb

Poskytování duchovní služby osobám ve výkonu trestu a výkonu vazby je principiálně upraveno:

- zákonem č. 3/2002 Sb. o církvích a náboženských společnostech
- zákonem č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody
- zákonem č. 293/1993 Sb. o výkonu vazby

³⁹ MEZNÍK, J., KALVODOVÁ, V., KUČHTA, J. Základy penologie, Brno: Masarykova univerzita 1995, 1995, 26.

⁴⁰ Tamtéž, 27.

⁴¹ Vězeňská služba České republiky, Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015, 2005, oddíl 4.1., <http://www.vscr.cz/kategorie/?k=Literatura&o=0&p=150>, (11. 1. 2009).

⁴² Tamtéž, oddíl 4.1.

Jako podzákoné normy upravují tuto problematiku:

- vyhláška MS 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody
- vyhláška MS 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby

V první řadě jde tedy o zákon o církvích a náboženských společnostech č. 3/2002 Sb., který uvádí do praxe ústavní právo každého občana na svobodu náboženského vyznání. V § 7 odst. 1 písm. b) je zmíněno zvláštní právo církví a náboženských společností s patřičným stupněm registrace pověřovat osoby k výkonu duchovenské činnosti v místech, kde se vykonává vazba nebo trest odnětí svobody.

Na duchovní službu ve věznicích a vazebních věznicích pamatují i normy upravující výkon vazby a trestu odnětí svobody. Specificky je upravena jak problematika vazby tak výkonu trestu.

Zákon o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/1999 Sb.⁴³ v platném znění stanoví v § 20 možnosti působení církví a náboženských společností, tedy i jejich **pastorační a katechetické** činnosti:

Církev se může podílet na naplňování účelu výkonu trestu poskytováním duchovní služby zejména

- a) konáním bohoslužeb pro zájemce z řad odsouzených,*
- b) individuálními rozhovory, pastoračními návštěvami a umožněním individuálního přístupu k náboženským úkonům,*
- c) vedením studijních hodin k výkladu náboženských textů,*
- d) zajišťováním duchovní a náboženské literatury a zpěvníků,*
- e) pořádáním přednášek a besed, zejména s etickou tematikou, popřípadě koncertů hudebních skupin a jednotlivců,*
- f) při přípravě odsouzených k jejich propuštění,*
- g) dalšími vhodnými formami přispívajícími k dosažení účelu výkonu trestu*

Obdobná úprava platí také pro výkon vazby. Zákon č. 293/1993 Sb.⁴⁴ o výkonu vazby uvádí obdobně v § 15 konkrétní náplň duchovenské činnosti ve výkonu vazby:

⁴³ Vězeňská služba České republiky, Legislativa, http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=560, (12. 10. 2009).

⁴⁴ Tamtéž.

Církev se může podílet na poskytování duchovní služby obviněným

a) individuálními rozhovory, pastoračními návštěvami a umožněním individuálního přístupu k náboženským úkonům,

b) konáním bohoslužeb pro zájemce z řad obviněných,

c) vedením studijních hodin k výkladu náboženských textů,

d) zajišťováním duchovní a náboženské literatury a zpěvníků,

e) po dohodě s ředitelem věznice dalšími vhodnými formami přispívajícími

k uplatnění práva obviněného svobodně projevat své náboženství nebo víru.

Vyhláška MS č. 345/1999 Sb.⁴⁵ v platném znění, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody stanoví v § 2 podmínky, které musí splňovat „pověřená osoba“, tj. duchovní působící ve věznici:

1. tato osoba musí být pověřena k této činnosti vedením své církve,

2. s jejím působením musí vyjádřit souhlas ředitel příslušné věznice.

2.3 Vnitřní předpisy upravující činnost vězeňské duchovní služby

Konkrétní podmínky a způsob práce vězeňské duchovní služby upravuje nařízení generálního ředitele VS ČR č. 44/2008 o organizaci duchovní služby⁴⁶, které se věnuje především působení profesionálních vězeňských kaplanů. Zde v § 8 řeší činnost kaplanů následujícím způsobem:

Kaplan podle podmínek věznice nebo ústavu zejména

a) provádí individuální pastorační rozhovory s obviněnými, odsouzenými a chovanci; je oprávněn se pastoračně věnovat i zaměstnancům a příslušníkům Vězeňské služby,

b) podílí se na programech zacházení s obviněnými, odsouzenými a chovanci,

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ Vězeňská služba České republiky, Spolupráce s nevládními organizacemi, Vězeňská služba České republiky, Legislativa, http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=560, (17. 10. 2009).

c) zajišťuje bohoslužby, popřípadě je organizuje v součinnosti s pověřenými osobami církví dobrovolně zajišťujícími duchovní péči,

d) zajišťuje skupinovou nebo individuální výuku zaměřenou na studium Bible,

e) je-li pověřen výkonným výborem Vězeňské duchovenské péče, koordinuje v dané věznici nebo ústavu působení všech církví a náboženských společností poskytujících dobrovolnou duchovní službu; není-li místo kaplana obsazeno, koordinuje činnost duchovních po metodické konzultaci s hlavním kaplanem ředitelem pověřený zaměstnanec věznice,

f) informuje o způsobech poskytování duchovní péče a konkrétních akcích prováděných v jejím rámci,

g) zabezpečuje kulturní akce s duchovním obsahem; k tomu účelu zajišťuje vhodnou literaturu a audio či video pomůcky,

h) podílí se na vytváření podmínek pro začlenění obviněných, odsouzených a chovanců do občanského života, po dohodě s hlavním kaplanem může být v pastoračním styku s osobami blízkými těchto osob; v rámci pracovní doby stanovené v pracovní smlouvě může potřebné úkony vykonávat mimo objekt věznice nebo ústavu, po předchozím souhlasu přímého nadřízeného,

i) spolupracuje s nevládními charitativními a církevními organizacemi za účelem zajištění podmínek zejména pro osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody, případně zlepšení podmínek sociálně slabých odsouzených,

j) spolupracuje se služebními funkcionáři a vedoucími zaměstnanci věznice nebo ústavu a v případě potřeby se zúčastňuje jejich porad,

k) za dodržení podmínek stanovených právními předpisy je oprávněn nahlížet do osobního spisu odsouzeného, jemuž poskytuje duchovní péči; při poskytování duchovní služby jedná tak, aby nebyl mařen účel výkonu vazby, výkonu trestu odnětí svobody nebo výkonu zabezpečovací detence,

l) zúčastňuje se porad Vězeňské duchovenské péče,

m) individuálním vzděláváním a účastí na církevních a jiných symposiích rozšiřuje odbornou úroveň poskytované duchovní služby,

n) působí jako poradce ředitele věznice v oblasti církevní problematiky a nových náboženských proudů.

Z výše uvedeného zákona o výkonu trestu vyplývá, že podíl církví a náboženských společností na naplňování účelu výkonu trestu má charakter jak **pastorační** (to především),

tak v rámci pastorační činnosti **katechetický** (vedení studijních hodin) a v neposlední řadě i evangelizační, který však svým způsobem přesahuje rámec dosažení účelu výkonu trestu.

V rámci současné legislativy a platných předpisů mohou působit státem registrované církve ve věznicích pro výkon trestu a vazebních věznicích Vězeňské služby České republiky jednak

- prostřednictvím svých duchovních, pověřených k této službě od nejvyššího orgánu církve
- nebo členů občanského sdružení „Vězeňská duchovenská péče,“ duchovních i laiků
- či vězeňských kaplanů – zaměstnanců VS ČR, kteří jsou jako duchovní vysláni k této
- službě v řadách VS ČR svými církvemi a působí zde jako Vězeňská duchovní služba.

Kaplaní se podle těchto ustanovení mohou podílet na **resocializaci** osob např. formou přípravy odsouzeného na život v církevním společenství, či hledáním vhodného zázemí po výstupu z výkonu trestu.

Dílejší pracovní záležitosti jejich služby jsou pak upraveny v metodických listech, které vydává Hlavní kaplan VS ČR ve spolupráci s dalšími funkcionáři vězeňské služby.

2.4 Propojení vězeňské duchovní služby s občanským sektorem a církvemi

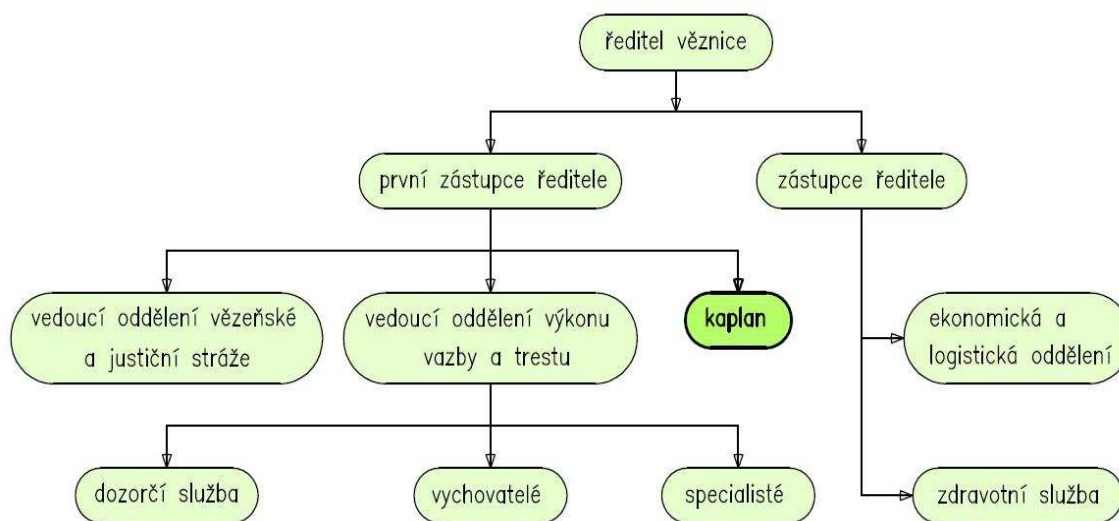
Mezi Vězeňskou službou České republiky, Ekumenickou radou církví a Českou biskupskou konferencí byla uzavřena „Dohoda o duchovní službě“, vyhlášená nařízením Generálního ředitele VS ČR,⁴⁷ která se zaměřuje v první řadě na podmínky služby dobrovolných duchovních.“⁴⁸ Přímé kaplanské služby se zde dotýká zmínkou o tom, že v pracovním poměru ve Vězeňské službě působí pověřené osoby ve funkci rada Vězeňské služby – duchovní (kaplan). Zmiňuje se také o spolupráci VDP s Vězeňskou službou při uzavírání pracovně právního vztahu duchovního na funkci rada Vězeňské služby - duchovní (kaplan).

⁴⁷ Nařízení Generálního ředitele VS ČR č. 41/2008, kterým se uzavírá dohoda o duchovní službě ve věznicích a ústavech ČR.

⁴⁸ Srov. KOCANDA Martin: Právní rámec vězeňské duchovní služby. VDP, <http://www.vdp-cz.info>, (20.2.2009).

V současné době tuto profesionální duchovní službu metodicky vede a řídí hlavní kaplan VS ČR, Mgr. Bohdan Pivoňka. Vězeňští kaplani se nepohybují nikde ve vzduchoprázdnu, nejsou dobrovolnými duchovními, kteří by docházeli do věznice podle vlastní libovůle a možností, nýbrž každý je zaměstnancem určité věznice. V hierarchii vězeňské struktury spadají přímo pod 1. náměstka ředitele věznice. Viz. následující schéma.

Obrázek 2⁴⁹

Všichni vězeňští kaplani musí být také členy VDP. Kromě pověření církve a členství ve VDP je ještě nutná minimálně roční praxe, přičemž se uvažuje o prodloužení této doby. Doporučení VDP není stanoveno zákonem, ovšem VS ČR toto doporučení akceptuje – eliminuje to případně nevhodné kandidáty. Hlavní kaplan, kterého jmenuje do funkce generální ředitel, musí mít ještě souhlas ČBK a ERC, protože vystupuje i jménem těchto institucí.

Mezi další podmínky ze strany VS ČR patří, že: „*vězeňský kaplan musí vyhovovat vedle zdravotních hledisek i v otázce dosaženého vzdělání. Zpočátku GŘ VS ČR stačilo vzdělání vysokoškolské v jakémkoli oboru, od r. 2002 je možné mít ukončené VŠ magisterské, bakalářské i vyšší odborné teologické studium. Vyloučena není ani výjimka, ovšem s klauzulí ve smlouvě, že do čtyř let teologické studium zahájí.*“⁵⁰ Každý

⁴⁹ MITÁŠ Václav (ed): *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí*, Praha: Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR 2007, 69.

⁵⁰ Tamtéž, 70.

zaměstnanec VS ČR – tedy i kaplan – je povinen po přijetí do pracovního poměru absolvovat několikátýdenní kurz pro nové zaměstnance Vězeňské služby.

Zajímavostí celého legislativního rámce je, že kaplani jsou sdruženi v jednom občanském sdružení a skrze ně mohou ovlivňovat a také ovlivňují státní sféru. VDP doporučuje Vězeňské službě kaplana do pracovního poměru pro konkrétní věznic, spolupracuje s vězeňskou službou a má také vliv na formulaci vzájemných dohod, nařízeních a jiných legislativních předpisů. Po patnáctileté existenci sdružení VDP a jedenáctiletém trvání VDS lze konstatovat dobrou a fungující mezi sektorovou spolupráci. K tomuto výsledku přispívá právě nadkonfesijní charakter sdružení.⁵¹

2.5 Prostředí českých věznic

Bude dobré v této části práce ještě pro úplnost zmínit organizaci a systém věznic v České republice. Souvisí totiž s praktickými podmínkami, které mají duchovní pro svou pastorační činnost v různých typech věznic.

Činnost Vězeňské služby České republiky upravuje zákon č. 555/1992 o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky. Všech 36 věznic u nás je vedeno jako státní instituce. Rovněž tak nově zbudovaný Ústav zabezpečovací detence v Brně. Z pohledu státu se jedná o služby, které zajišťují tzv. zacházení z vězni.⁵² Věznice se dělí se do tří základních typů:

1. **Vazební věznice** – Zde jsou umístění vězni vykonávající výkon vazby, tzn. před pravomocným rozhodnutím soudu. Vězni se zde nazývají obvinění a až do pravomocného rozhodnutí soudu se na ně hledí v důsledku tzv. presumpce neviny jako na nevinné. Právě proto přináší omezení na svobodě v této fázi obviněným osobám často značné psychické problémy a práce duchovních a dalších specialistů je zde velice žádoucí. Dobrovolná duchovní služba může však být z důvodu obavy z maření trestního stíhání předpisy omezena. Výhodu zde mají kaplani, jako zaměstnanci vězeňské služby.
2. **Věznice** - Zde se vykonává výkon trestu odnětí svobody po pravomocném rozhodnutí soudu. Vězni se nazývají odsouzení.

⁵¹ Srov. ČOBANOVÁ Kristýna: Profesionální duchovní služba v českých věznicích (diplomová práce obhájená na FHS UK) Praha 2008.

⁵² Srov. MAŘÁDEK Vladimír: Vězeňská zařízení, in: Výkladový slovník penologie, Vyd. 1. - Ostrava: Ostravská univerzita, 2003, 96.

3. **Speciální vězeňská zařízení** – Např. vězeňské nemocnice, věznice pro výkon trestu odnětí svobody vězňů s psychopatickou strukturou osobnosti, Institut vzdělávání vězeňské služby apod.

2.6 Typy věznic

Podle zákona o výkonu trestu odnětí svobody⁵³ se věznice člení podle způsobu vnějšího střežení a zajištění bezpečnosti do čtyř základních typů, a to

- a) s dohledem,
- b) s dozorem,
- c) s ostrahou,
- d) se zvýšenou ostrahou.

Vedle základních typů věznic uvedených v odstavci 1 se zřizují zvláštní věznice pro mladistvé.

V rámci jedné věznice mohou být zřízena oddělení různých typů, pokud tím nebude ohrožen účel výkonu trestu.

Vedle těchto základních čtyř typů věznic se zřizují zvláštní věznice pro ženy a matky s dětmi a věznice pro mladistvé. V rámci jedné věznice mohou být zřízena oddělení různých typů, pokud tím nebude ohrožen účel výkonu trestu. (Například Specializované oddělení pro mentálně retardované vězně ve Věznici Stráž pod Ralskem).

V. Mařádek uvádí: „*Popsaná diferenciacie je vlastně moderním progresivním systémom a nahradila dřívější tři nápravně výchovné skupiny. O zařazovaní do typu věznice rozhoduje výhradně soud, pochopiteľne podľa závažnosti trestnej činnosti. Soud může také své rozhodnutí přehodnotit i v průběhu výkonu trestu odnětí svobody.*“⁵⁴

Podle zákona⁵⁵ zařadí soud do věznice s dohledem, která je nejmírnější, zpravidla dosud netrestaného odsouzeného za nedbalostní trestný čin a do věznice s dozorem již trestaného odsouzeného za nedbalostní trestný čin nebo za neúmyslný trestný čin do dvou let výkonu trestu. V těchto dvou mírnějších typech věznic nejsou žádné stavebně-technické prostředky zabraňující vězňům v útěku. Odsouzení se mohou volně pohybovat po určených částech zařízení a zákon navíc počítá s tím, že ve speciálních případech mohou na různou dobu věznici opustit například za prací nebo v souvislosti s návštěvou či v rámci akce organizované věznicí. Tou může být např. i návštěva bohoslužby zorganizovaná duchovním. Ve věznici s dohledem to lze i bez účasti zaměstnance vězeňské služby.

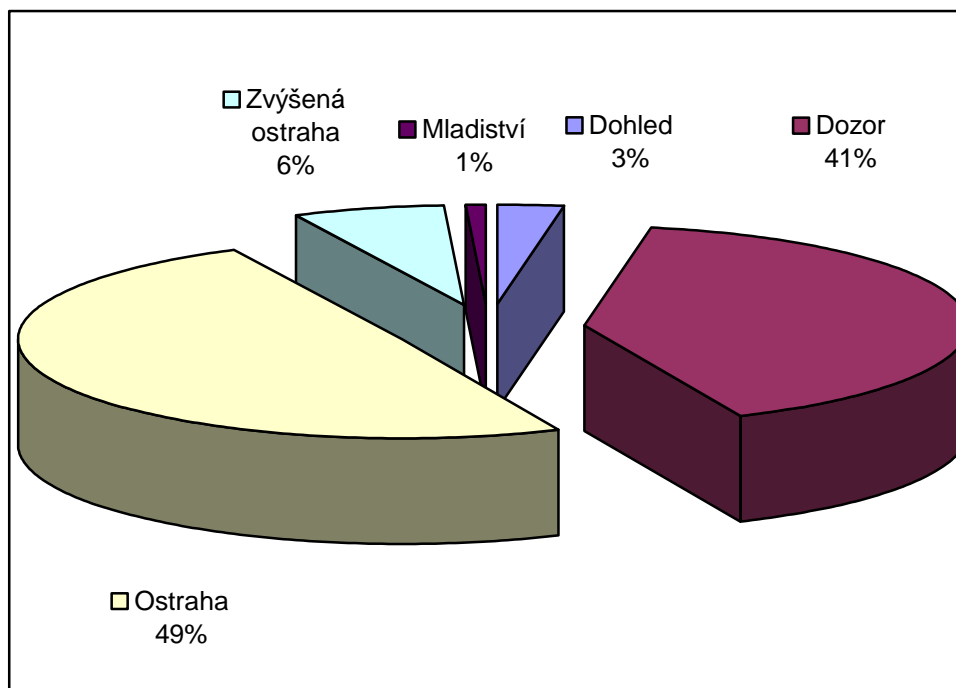
⁵³ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1999, § 8.

⁵⁴ MAŘÁDEK Vladimír: Vězeňství, Vyd. 1. - Ostrava: Ostravská univerzita, 2005, 31.

⁵⁵ Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, § 39a.

Věznice s ostrahou již znamená značné omezení. Odsouzení jsou uzavřeni na jednotlivých odděleních. Ven z věznice se mohou dostat už jen na základě mimořádné kázeňské odměny udělené ředitelem věznice. Sem také patří většina odsouzených, recidivistů a pachatelů nejvážnějších trestných činů. Nejnebezpečnější pachatelé jsou umisťováni do věznice se zvýšenou ostrahou, kde jsou uzamykáni na celách. Zde se jedná již o nejzávažnější trestné činy včetně trestu doživotního odnětí svobody.⁵⁶

GRAF 4: Poměr odsouzených v jednotlivých typech věznic k 13. 3. 2009⁵⁷

2.7 Účel výkonu trestu a způsob jeho naplňování

České vězeňství prochází od roku 1989 výraznou transformací, v devadesátých letech zaměřenou na tzv. humanizaci a v prvním desetiletí 21. století jde o transformaci zaměřenou na snížení rizikových faktorů v rámci resocializace neboli v rámci zacházení s odsouzenými. Nadále platí dle trestního zákona, že účelem trestu odnětí svobody je:

„...chránit zájmy společnosti, ústavní zřízení České republiky, práva a oprávněné zájmy fyzických a právnických osob. Prostředky k dosažení účelu trestního zákona jsou pohružka tresty, ukládání a výkon trestů a ochranná opatření.“⁵⁸

⁵⁶ Srov. MITÁŠ Václav (ed): Duchovenská služba v penitenciárním prostředí, Praha: Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR 2007, 32.

⁵⁷ Zdroj: statistika Hlavního kaplana Vězeňské služby ČR.

⁵⁸ Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, § 1 a § 2.

V § 23 trestního zákona je pak vymezen účel trestu takto: „*Účelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páčání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti.*“⁵⁹

Prvně zmíněné stránky účelu trestu „chránit společnost před pachateli trestných činů“ se bezprostředně dosáhne tak, že se odsouzenému „zabrání v dalším páčání trestné činnosti“. Pro společnost i odsouzeného je však bezpečnější a výhodnější naplnit druhou stránku tohoto účelu, a sice odsouzeného převychovat. Spíše bychom mohli mluvit o nápravě či resocializaci.⁶⁰ Zcela opomenuta zde zůstává ta stránka účelu trestu, která se týká náhrady škody poškozenému, případně jeho nemateriálního zadostiučinění. Rovněž zde není zmíněn odplatný prvek trestu a toto ustanovení je tak zcela poplatné utilitárním teoriím, které mimo jiné připouští uložení trestu jen tehdy, pokud je pravděpodobné, že to přinese lepší následky, než kdyby se tak nestalo. Samotné spáchání trestného činu nestačí k uložení trestu. Ten je ospravedlněn tehdy, pokud dokáže zmenšit celkovou míru utrpení.⁶¹

Izolace pachatele trestných činů má v současné době dočasně zbavit takového jedince možnosti páchat trestné činy a umožňuje výchovné působení neboli resocializaci (zacházení s odsouzenými) a to především v rámci tzv. programů zacházení.

Aby bylo dosaženo účelu výkonu trestu, je každá věznice povinna stanovit jednotlivému vězni program zacházení, který je v zásadě pozitivním podpurným působením a podle Vyhlášky ministerstva spravedlnosti, kterou se stanoví řád výkonu trestu odnětí svobody, se jím rozumí:

- a) **pracovní aktivity**, zde se jedná o zaměstnávání odsouzených; dále o práci potřebnou k zajištění každodenního chodu věznice; pracovní terapii
- b) **vzdělávací aktivity**, jimi se rozumí jak vzdělávání organizované různými učilišti; tak vzdělávání vedené či kontrolované zaměstnanci věznice a rovněž i vzdělávání za pomoci různých kurzů či vzdělávání v síti všech typů škol
- c) **speciální výchovné aktivity**, jimi se rozumí individuální a skupinová speciální pedagogická a psychologická působení vedená kompetentními zaměstnanci, zejména:
 - terapeutická (zejména sociální výcvik, psychoterapie, arteterapie, pohybová

⁵⁹ Tamtéž, § 23.

⁶⁰ Srov. LATA Jan: Účel a smysl trestu, LexisNexis CZ s. r. o., Praha. (2007), 64.

⁶¹ Srov. Tamtéž, 19.

terapie),

- sociálně právní poradenství
 - trénink zvládnání vlastní agresivity.
- d) **zájmové aktivity**, těmi se rozumí nejrůznější formy individuální a skupinové zájmové činnosti organizované a vedené zaměstnanci s potřebným odborným vzděláním, které rozvíjejí v souladu s účelem výkonu trestu schopnosti, vědomosti a sociální dovednosti odsouzených.
- e) **oblast utváření vnějších vztahů** (rodina apod.).⁶²

Tyto programy jsou pro odsouzené povinné a jsou pravidelně vyhodnocovány zaměstnanci věznice. Při hodnocení se program zacházení aktualizuje v souladu s vývojem osobnosti odsouzeného a změnami v jeho chování a jednání. Hodnocení úspěšnosti plnění programu zacházení projednají zaměstnanci oddělení výkonu trestu (oddělení výkonu vazby a trestu) s odsouzeným; odsouzený se na aktualizaci programu zacházení podílí.⁶³

Jde přitom o základní formu cílevědomého a komplexního působení na odsouzeného.

Dle zákona o výkonu trestu odnětí svobody se na „na naplňování účelu trestu v souladu se zvláštními právními předpisy mohou podílet po dohodě s generálním ředitelem Vězeňské služby ČR, případně ředitelem věznice také registrované církve a náboženské společnosti⁶⁴

⁶² Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., Řád výkonu trestu odnětí svobody, § 36, odst 2).

⁶³ Srov. tamtéž § 38.

⁶⁴ Srov. Zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody, § 20, odst. 4).

3 Duchovní služba vězeňských kaplanů

Vzhledem k tomu, že se na poskytování duchovní služby podílí celá řada církví a náboženských společností, stává se poněkud problematickou terminologie funkcí i vlastních činností kaplanů – zaměstnanců Vězeňské služby České republiky.

Členové církve latinského obřadu mají výhodu s jasným definováním funkcí i činností v Kodexu kanonického práva. Dle Codexu iuris canonici „**Kaplan je** kněz, kterému je natrvalo alespoň z části svěřena pastorační péče o některé společenství nebo zvláštní skupinu křesťanů (vězňů, vojáků, lidí upoutaných na nemocničním lůžku), tuto péči koná podle ustanovení obecného i partikulárního práva.“⁶⁵ Dále zde stojí, že je třeba, aby měl kaplan všechna pověření, která vyžaduje řádná pastorační péče.⁶⁶ Tito kaplani jsou podřízeni přímo biskupovi.⁶⁷

V rámci spektra protestantských církví je situace taková, že kaplanem se stává duchovní, který má nejméně nejnižší možnou ordinaci či pověření k výkonu duchovní služby v příslušné církvi. Je to z důvodů odlišného chápání různých stupňů ordinace v jednotlivých církvích.⁶⁸

Vězeňská duchovenská služba v sobě zahrnuje **kaplany** (vězeňské kaplany) různých církví a náboženských společností, kteří jsou zaměstnanci Vězeňské služby České republiky na plný nebo na částečný úvazek a jejich podřízenost je dvojí:

- z hlediska církevních norem jsou podřízeni představitelům jednotlivých církví
- jako zaměstnanci VS ČR jsou dle platných právních norem podřízeni generálnímu řediteli VS ČR a v jednotlivých věznicích ředitelům a přímo prvním zástupcům ředitelů věznic
- metodicky jsou podřízeni hlavnímu kaplanovi VDS VS ČR a jeho zástupcům⁶⁹

Tato skutečnost klade zvýšené nároky na vlastní identitu kaplanů, kteří musí jasně rozpoznat a chápat své povolání do služby a zároveň musí být schopni se vnímat jako vyslanci svých církví. Z hlediska svého pastoračního poslání musí být navíc ekumenického

⁶⁵ Kodex kanonického práva, Praha: Zvon, 1994, hlava 8, čl. 2, Kánon 564.

⁶⁶ Srov. tamtéž Kánon 566, § 1.

⁶⁷ Srov. tamtéž Kánon 565.

⁶⁸ Například diákon v Církvi bratrské je jinak vnímán než jáhen v Českobratrské církvi evangelické.

⁶⁹ Kaplankou je také v jednom případě i pastorační asistentka římskokatolické církve, která z hlediska CIC by kaplankou být neměla kvůli potřebnému svěcení, ale na pastorační činnosti se podílet může. Svou službu tedy koná v náležitém spojení s farářem a je všemi velice dobře hodnocena.

smýšlení s tolerancí k druhým s odlišnou církevní praxí. Toto je i jedno z témat během přijímacího pohovoru.

3.1 Vznik a vývoj duchovní služby vězeňských kaplanů

Pastorační a katechetická činnost jakožto i přímý podíl služby duchovních na resocializaci vězňů není v dějinách ničím novým. Podle dostupných pramenů byli prvními „profesionálními“ vězeňskými kaplany v Evropě angličtí kněží, kteří se v 16. století rozhodli vyhovět výzvě biskupa Hugh Latimera (1485 –1555), který sám prošel anglickým vězením jako odsouzenec a později povzbuzoval kněze, aby se ujali duchovní služby ve vězeních. Těm, kteří se rozhodli vyhovět jeho výzvě, nabízel za tuto službu plat. Do té doby nebyl v Anglii a zřejmě ani jinde zaznamenán jakýkoli zájem o soustavnou duchovní službu ve věznicích a to jak ze strany vězněných osob, tak majitelů věznic. Tato služba se tehdy omezovala jen na poslední výsluhu svátostí odsouzenecům k trestu smrti.

V polovině 16. století pak začínali do anglických věznic docházet kněží, kteří byli označováni jako kuráti (od CURE OF SOULS – léčení duší) . „Latimerovi“ kněží – kuráti, kteří dostali odpovědnost za službu v určité konkrétní věznici, přijali pro svou novou funkci název **kaplan**. Je-li řeč o počátcích profesionální a soustavné duchovní péči ve věznicích, je zde nutné uvést, že veškeré tehdejší konání v dané věci bylo na území Anglie v režii Anglikánské církve a pochopitelně nelze zde mluvit ani o náznacích ekumenického přístupu.

Pokusy o nápravu vězňů byly zpočátku prováděny stejnými prostředky, kterými se církev snažily obracet hříšníky. Ve věznicích byly zaváděny klášterní režimy, do života vězňů byly zaváděny zákazy mluvení, zákazy jakékoli jiné, než předepsané činnosti a další předpisy podobné zásadám života v některých kláštřích.

V 18. století vyvíjel v anglickém vězeňství reformní činnost John Howard, který do nových trestních zákonů prosadil zaměstnávání kaplanů jako stálých pracovníků věznic. V roce 1774 byly již v anglickém trestním zákoně stanoveny povinnosti kaplanů – zaměstnanců věznic. Ti se již starali mimo jiné o vězně také z hlediska jejich fyzických potřeb a poté co se vězeňství v 18. a 19. století stalo také veřejnou záležitostí, začíná spolupráce vězeňských kaplanů také s kaplany dobrovolnými, s dobrovolníky z řad laiků a s různými občanskými spolky a podobnými organizacemi.⁷⁰

⁷⁰ MICHAELIDIS Simon: Vězeňská duchovní služba, její podstata, smysl a význam v současném vězeňském systému ČR. (diplomová práce obhájená na HTF UK) Praha, 2003, s. 6 – 7. Původní pramen J., T., L., JAMES. *A Living Tradition – Penitentiary Chaplaincy, Minister Of Supply and Services Canada*, 1990, s. 33 – 58, 60.

V Čechách byli duchovní správou pověřeni kněží z územně příslušných farností, ale někdy také řeholníci různých řádů Katolické církve. Například řád Redemptoristů byl roku 1856 pověřen rakouským ministerstvem vnitra duchovní správou Svatováclavské trestnice, čemuž předcházelo zrušení Svatováclavské fary Na Zderaze, do jejíž působnosti do zmíněného roku Svatováclavská trestnice patřila.⁷¹ Církev tehdy měla sloužit státu a být státu také podřízená. Kromě dobrých křesťanů měla rovněž vychovávat užitečné občany. **K pastoračnímu** působení se tak duchovní podíleli i na **resocializaci** odsouzených. Mezi povinnosti kněží, kteří pracovali s trestanci, přitom patřilo mimo výsluhy svátostí a povinných bohoslužeb také pastorační a katechetická činnost v podobě vyučování náboženství a náboženských cvičení.⁷² Byl zde tedy přirozeně prostor pro pastorační v širším slova smyslu, rozhovory, modlitby i výklady textů z Písma. Vězeňští kněží se rovněž už tehdy podíleli na procesu resocializace zpracováváním hodnocením chování trestanců, kteří žádali o milost, jejich uklidňováním, prováděním pohovorů s vězni při jejich příjmu do výkonu trestu a před jejich propuštěním, také se podíleli na péči o propuštěné vězně. Jen pro příklad ve Svatováclavské trestnici musel po její dostavbě kněz měsíčně vyzpovídat na 300 vězňů a vykonat na 150 svátostí pomazání nemocných při celkovém počtu asi 1300 až 1600 vězněných osob.⁷³

Ve Svatováclavské trestnici působil od roku 1847 také reformátor českého vězeňství, katolický kněz František Josef Řezáč, autor publikace „Vězenství v posavadních způsobech svých s návrhem o zdárnějším trestání a polepšování zločinců“, kterou vydal vlastním nákladem roku 1852. Zásadním způsobem se tak zasadil o reformu tehdejšího vězeňství s důrazem zejména na vzdělávání vězňů s cílem jejich snadnějšího opětovného zařazení do společnosti. Řezáč přitom prosazoval jako hlavní zásadu to, aby trestnice vězně nekazily, ale polepšovaly. Proto zdůrazňoval mimo zajištění bezpečnosti a zdravotní péče také stránku „nábožensko-mravní“, která měla být zajištěna **vyučováním náboženství** (katechezí), duchovním cvičením a bohoslužebnými obřady. Z toho důvodu měla být každá věznice opatřena školou a chrámem (modlitebnou).

F. J. Řezáč už tehdy navrhoval, aby ve věznicích pracovali duchovní v týmech vzdělaných odborníků. Mezi ty počítal lékaře, učitele, strážce či dohlédáče. Měli být vzděláni mimo jiné v pedagogice, filosofii, vězeňských řádech. Úroveň mravní a náboženská měla být samozřejmostí, stejně jako dobrý zdravotní stav. Za naprosto

⁷¹ Srov. Tamtéž.

⁷² Srov. Domácí řád pro věznice okresních soudů, Praha, 1899, § 14. (viz. Příloha č. I).

⁷³ UHLÍK Jan: F. J. Řezáč – reformátor vězeňství a školství 19. století, příloha časopisu České vězeňství č.2/1997, s. 20.

nedostatečné pak považoval omezení služby duchovních jen na vysluhování Večeře Páně či jedno vyučování týdně.⁷⁴

V této oblasti zacházení s vězni měli v dalším období své nezastupitelné místo zejména duchovní a členové církevních řádů, zejména Řádu sv. Františka a Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského.⁷⁵ Těm v roce 1854 svěřila vídeňská vláda dohled nad pražskou hradčanskou trestnicí, obývanou 350 trestankyněmi. Brzy však řád zakoupil pozemek v pražských Řepích a na něm nechal vystavět prostornou budovu a nabídl jejich využití pro potřeby zřízení ženského oddělení Svatováclavské trestnice. První ženy se sem nastěhovaly v roce 1865. Plného provozu se ženská trestnice dočkala od roku 1866. Řeholnice pak byly pověřeny správou celé věznice, včetně péče o převýchovu uvězněných žen. V této činnosti mělo kromě bohoslužeb pravidelné místo rovněž „náboženské cvičení neb vyučování“⁷⁶ a trestankyně měly povinnost se ho též pravidelně účastnit.

Po odeznění válek a období totality v minulém století, se české vězeňství snaží na tuto tradici navázat.

3.2 Současné využití pastorační a katechetické činnosti při resocializaci vězňů

Přední penologičtí odborníci současnosti si zřetelně uvědomují, že podstatnou složkou úspěšné resocializace vězněných osob je změna jejich existenciální orientace. Ta je možná především díky přijetí pozitivních etických a religiózních postojů. Je jasné, že v dnešním sekularizovaném světě je obtížné naplňovat některé myšlenky Františka J. Řezáče, když někdy i v životě samotných křesťanů je patrná jakási dvojkolejnost života, jakoby dvě sféry vedle sebe. Na jedné straně chvíle, kdy si uvědomují, že jsou křesťané a praktikují více či méně i nějaké křesťanské normy – ale pak je druhá část jejich života, možná devadesát procent, kdy žijí jako všichni ostatní a kde se náboženství nevyskytuje.⁷⁷

Ale i v současné penitenciární praxi může na práci speciálních pedagogů, psychologů a terapeutů docela navazovat právě pastorační, katechetická a další služba. Vždyť ani

⁷⁴ Srov. ŘEZÁČ Josef František: Vězeňství v posavadních způsobech svých s návrhem o zdárnější trestání a polepšování zločinců, Praha: České vězeňství, 1995, 33.

⁷⁵ MICHAİLIDIS Simon: Vězeňská duchovní služba, její podstata, smysl a význam v současném vězeňském systému ČR. (diplomová práce obhájená na HTF UK) Praha, 2003, s. 12.

⁷⁶ Srov. Domácí řád ženské trestnice v Řepích, Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1927, § 16. (viz. Příloha č. II).

⁷⁷ Srov. DŘÍMAL Ludvík: Katecheze Církve jako služba Božímu slovu, Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o., 2001, 24.

z hierarchických terapeutických komunit spiritualita nikdy zcela nevymizela a náboženská tradice se zdůrazňovala i v literatuře. Terapeutické komunity např. často vznikaly na půdě řeholních řádů – jezuitů a salesiánů (Itálie, Španělsko). Některé katolické podněty pro tuto práci vstřebaly později i různé protestantské pomáhající organizace, jako např. Teen Challenge.⁷⁸ Proto je jen přirozené, že se tyto zkušenosti promítají i do praktické činnosti vězeňských kaplanů. C. G. Jung – ať už jakkoliv pro některé křesťany problematický pro svoje inspirování se gnosticizmem, např. tvrdil, že všechna náboženství mohou být psychoterapiemi⁷⁹ a předpokládal, že v dnešní době převratných změn, které působí světonázorovou a mravní dezorientaci, nemůže lékař nabídnout nic jiného než možnost individuálního spirituálního vývoje.⁸⁰ Od faráře nebo kněze se přitom očekává, že zná cestu, po které má člověk dojít ke spáse. Duchovní v ideálním smyslu musí vydávat svědectví, nemůže dokazovat to, co káže. Očekává se od něj, že svým chováním podepře svědectví o cestě ke spáse, kterou zastává.⁸¹

Absence smyslu života sebou nese též absenci životních cílů a hodnot. Tato absence se konkrétně projevuje v dezintegraci osobnosti, s níž úzce souvisí sociální problémy jako alkoholismus, narkomanie, delikvence a kriminalita. Naplňování smyslu života spojuje vnitřní smysluplnou přirozenost s mravní zákonitostí. Takové spojení však chybí, a tak je vyvolán trvalý konflikt člověka s mravním zákonem, zaveden defektuózní životní styl, jehož důsledkem je vlastní kriminalita, která má v důsledku dopad na celou společnost. Podle Bonhoeffera se dokonce všechno chování stává morálním chováním a každé naše nejmenší klopýtnutí nás spojuje s těmi nejhoršími zločiny v naší rase či kultuře.⁸² Speciální zacházení s vězni je dnes koncipováno tak, aby se mravní normy staly součástí komplexní existenciální struktury, se kterou se obvinění a odsouzení ztotožní a došlo tak k interiorizaci mravních norem.

Podstatou smyslu zacházení s odsouzenými a mladistvými obviněnými je existenciální orientování spočívající v odhalování vlastní podstaty lidské existence v mimořádných podmínkách výkonu vazby a výkonu odnětí trestu svobody.

V praxi může jít například o využití aplikované filosofie Viktora E. Frankla, jako je tomu v práci vychovatele terapeuta ve věznici ve Stráži pod Ralskem, který do své činnosti zahrnuje mimo jiné právě prvky logoterapie a logoedukace s doplněním některých metod

⁷⁸ Srov. KALINA Vladimír: Terapeutická komunita, Praha: vyd. 1., Grada Publishing, a.s., 2008, 40-41.

⁷⁹ Srov. JUNG Gustav Carl: Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi, in: Výbor z díla I, Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2000, 31.

⁸⁰ Srov. tamtéž 34.

⁸¹ Srov. GUGGENBÜHL-Craig Adolf: Nebezpečí moci v pomáhajících profesích, Praha: Portál, 2007, 23.

⁸² Srov. BONHOEFFER Dietrich: Ethics, in: The Internet Encyclopedia of Philosophy, <http://www.iep.utm.edu/>, 30. 9. 2009.

analytické psychologie.⁸³

Z pohledu pastorace jsou vězňové především lidé, bližní ve stavu nouze. Jsou sice pachatelé, ale zároveň i oběti. Většinou v sobě nesou hluboce lidský **existenciální konflikt**: na počátku svého vývoje byli nějakým způsobem potlačováni, ponižováni a uráženi (zde se mísí realita nerovnosti šancí s individuální tragikou), mají sklon předávat svá zranění dál na jiné lidi, mstít se. Často jim chybí zkušenost být skutečně milován a bez podmínek přijímán. Tyto negativní zkušenosti z dětství a dospívání se často opakují, i když jsou dospělí: odmítnutí, selhání, zklamání a následující pomsta. Potom procedura soudního jednání vedoucí k odsouzení a pobyt ve věznicí. **Pachatel se stává znovu obětí.**⁸⁴ Na základě velkého počtu studií se znovu a znovu zjišťuje, jak viktimizace v dětství zvyšuje pravděpodobnost, že se v dalším životě bývalá oběť násilí stane jeho pachatelem.⁸⁵ Je dokázáno, že člověk potřebuje ke svému tělesnému i duševnímu zdraví najít pozitivní vztah k sobě samému, principiálně mít pozitivní vztah ke svým bližním a principiálně navázat pozitivní vztah k něčemu vyššímu. Ve vztahu, který má člověk sám k sobě, se zrcadlí i oba další rozměry, vztah k druhým a k Bohu⁸⁶

Samozřejmě není dobré přistupovat k vězňům zejména s pocitem hlubokého soucitu a lítosti, s pocitem, že jsou chudáčci, nevinné oběti špatné výchovy a nepřejícího okolí; to by mohlo vést k bagatelizaci jejich trestných činů, k popírání jejich zodpovědnosti za čin, a tedy i k neadekvátní formě péče a pomoci, která by rozhodně nepomohla k dosažení cíle výkonu trestu odnětí svobody.

3.2.1 Návaznost pastorace a katecheze na speciálně výchovné postupy

Jak vnímáme vztah psychologie k pastorační praxi? I v tomto případě máme na mysli penologickou rovinu teorie a praxe. M. Kašparů bez nadsázky tvrdí, že i když budeme tuto vědu přijímat z pohledu – *Psychologia est ancilla theologie* – bude její dobré služby stále nedostatek.⁸⁷ Konstatuje, že „současná situace ve společnosti, je pro kněze (i pro vězeňského kaplana) výzvou! Jakou? To dokumentuje ve své práci Viktor E. Frankl, když říká že: *„žádný psychoterapeut nemůže klientovi říci, co je smysl života, ale daleko spíše*

⁸³ Informace získány z řízeného rozhovoru s vychovatelem terapeutem Vojtěchem Roztočilem z věznice Stráž pod Ralskem.

⁸⁴ Srov. RASSOW K. Herbert: P. Seelsorger eingeschlossen: ein Lese und Arbeitsbuch zur kirchlichen Arbeit im Gefängnis, 1987, 56 – 57.

⁸⁵ Srov. KOUKOLÍK František, DRTILOVÁ Jana: Zlo na každý den, život s deprivanty I, vyd. 1., Praha: nakladatelství Galén, 2001, 249.

⁸⁶ ROHR Heinz Peter: Hraniční porucha osobnosti, Praha: Portál, 2003, 81–82.

⁸⁷ Srov. KAŠPARŮ Max: Hypnóza, pastorální kauza, vyd. 1., Svitavy: Trinitas, 2006, 23.

může prokazovat, že život smysl má.“⁸⁸ Sám V. E. Frankl v kapitole Lékařská a kněžská péče o duši uvádí: „*Existenciální analýza (logoterapie) není v žádném případě nějakou konečnou stanicí ke konečnému nalezení smyslu života..., ale z oné stanice může člověk najít spojení ke své konečné stanici... a konečný bod existenciálně analytické cesty přece leží na lince k religioznosti.*“⁸⁹

Pastorální péče (někdy pastorační) „je rozsáhlejší pastorační činností a spočívá ve strukturální práci s jednotlivci i skupinami, přičemž obsahuje náboženské, etické a psychologické perspektivy. Cílem pastorální péče je formace křesťanského společenství tak, aby bylo schopné svědčit o své víře.“⁹⁰ Podstatou pastorační péče je rozhovor, který se soustřeďuje na téma lidského hříchu (pocitu viny) a Boží milosti. Takto pojatá duchovní péče se zabývá okamžikem zlomu, kdy člověk poznává protiklad mezi hloubkou vlastního hříchu a nadějí na přijetí hříšníka svatým Bohem.⁹¹ Tady už může jít o počátek úplného náboženského vztahu, složeného ze tří kategorií: 1. nedokonalosti (v nás), 2. dokonalosti (v Bohu) a 3. zdokonalování (čili sladění prvního s druhým), jenž se stává poznenáhlu naším životním úkolem.⁹²

„**Pastorální poradenství** se pak zabývá psychologickými a sociologickými okolnostmi hříchu, spásou ve spojení s jeho přirozeným lidským rozvojem, morálními a náboženskými aspekty života v souvislosti s vývojovými, historickými a vnějšími okolnostmi.“⁹³ Více se zaměřuje na problémy jednotlivce, konfliktní situace aj. Na rozdíl od pastorální péče není tolik dáván důraz na mravní úsudek o chování jedince, ale zaměření poradce je koncentrováno na psychologické procesy, které mohou dovést klienta k vyšší osobnostní zralosti.⁹⁴ Zde se někdy – v rámci reintegrace – potkává **pastorální poradenství** s tzv. **filosofickým poradenstvím** existenciálních terapeutů či vlastních filosofických poradců ve věznicích, kde filosofičtí poradci pomáhají pomocí dialogu klientovi uvědomit si skryté předpoklady, nevyslovené předpoklady a střetávající se hodnoty.⁹⁵

Pastorální psychoterapie představuje specializovanější pastorální činnost, která se obvykle vykonává ve specializovaných institucích (v našem případě ve věznicích)

⁸⁸ Tamtéž, 31.

⁸⁹ FRANKL E. Viktor: *Vůle ke smyslu*, Brno: Cesta, 2006, 54.

⁹⁰ KAŠPARŮ Max: *Hypnóza, pastorální kauza*, vyd. 1., Svitavy: Trinitas, 2006, 22.

⁹¹ Srov. AMBROS Pavel: *Pastorální Teologie I*, Olomouc: Univerzita Palackého, 2002, 121.

⁹² Srov. SOLOVJOV Vladimír: *Ospravedlnění dobra*, Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2002, 195.

⁹³ AMBROS Pavel: *Pastorální Teologie I*, Olomouc: Univerzita Palackého, 2002, 123.

⁹⁴ Srov. KAŠPARŮ Max: *Hypnóza, pastorální kauza*, vyd. 1., Svitavy: Trinitas, 2006, 22.

⁹⁵ RAABE B. Peter: *Philosophical Counseling and the Meaning of Life*, in: *Practical philosophy, The Benefits of Philosophy in Practice*, 2001, 14–19. <http://www.practical-philosophy.org.uk>. (30. 9. 2003).

a předpokládá již znalosti psychologie na profesionální úrovni⁹⁶. Odlišuje se ovšem od všeobecné psychoterapie svojí návazností a spojením s křesťanskou tradicí.⁹⁷

Katecheze, jak jsme již uvedli, je ve smyslu kanonického práva vzdělávání v nauce křesťanské víry. Péče o katechezi přísluší pod vedením zákonných církevních představených **všem členům církve**⁹⁸ a týká se uvádění věřících do života církve.

Jak se výše uvedená praxe váže k resocializaci či lépe – k praxi neintegrace – ve vězeňství? Dle Vyhlášky Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody hlava sedmá, o účasti nestátních subjektů, jakožto účasti církví a náboženských společností na naplňování účelu trestu (kterým je **umenšení míry kriminálního jednání či jeho eliminace**) § 71 přímo vybízí k podílení se na naplňování účelu výkonu trestu, kromě jiného i v odstavci f) podílem na uplatňování **speciálních výchovných** a zájmových aktivit programů zacházení.

Připomeňme si, že speciálními výchovnými aktivitami programu zacházení se dle § 36 rozumí individuální a skupinová speciální pedagogická a psychologická působení vedená kompetentními zaměstnanci a to zejména:

- a) **terapeutická** (zejména sociální výcvik, **psychoterapie...** aj).⁹⁹

Je tedy logické, že pokud jsou církve a náboženské společnosti zákonnou normou přizváni ke spolupráci na **resocializaci** neboli **reintegraci** odsouzených, tak je pro tento účel vhodná především **pastorální psychoterapie** (např. **hagioterapie**) či **pastorální poradenství** (viz výše).

3.2.2 Jak se podílí pastorační katecheze spolu se speciálně výchovnými metodami na resocializaci vězňů

V programech zacházení se uplatňují při resocializaci již zmíněné speciálně výchovné aktivity. Patří sem především sociálně psychologické a terapeutické aktivity, přičemž terapeutickými aktivitami v tomto případě rozumíme existenciální terapie - neboli techniky na rozvoj osobnosti. Uplatňována je především:

Logoedukace (výchovně-pedagogická část logoterapie, která je V. E. Franklem schválenou metodou L. S. Barbera uplatňovanou na mladých delikventech) je existenciální analýzou odsouzených blízkých věku mladistvých se zaměřením na hledání smyslu jejich

⁹⁶ Proto je žádoucí, aby kaplani navíc ke své profesi absolvovali např. sebezkušenostní psychoterapeutický nebo sociálně psychologický výcvik a pokud pracují v týmech, tak se i zúčastňovali supervizích setkání.

⁹⁷ Srov. KAŠPARŮ Max: Hypnóza, pastorální kauza, vyd. 1., Svitavy: Trinitas, 2006, 23.

⁹⁸ Srov. Kodex kanonického práva, kánon 774, § 1.

⁹⁹ Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

života a na zlepšení jejich hodnotové orientace. Je také patrně jednou z mála účinných a zároveň důkladně ověřených metod s terapeutickými prvky vhodných pro odsouzené, kteří mají výrazné tendence k další delikvenci a u kterých je zároveň zjištěna slaboduchost. Proto je tato metoda uplatňována především u odsouzených umístěných ve specializovaném oddělení pro mentálně retardované. K zjištěným terapeutickým výsledkům můžeme uvést: že v jednom nápravném centru, v němž byli léčeni mladiství provinilci, dokázali terapeuti podíl recidivy snížit logoterapií na méně než na 17%. Je pozoruhodné, že inteligenční kvocient takto léčených „pacientů“ nebyl vyšší než 78.¹⁰⁰ Tímto jsou zcela popřeny nekompetentní názory, dle kterých není možné dosáhnout snížení recidivy pedagogickými a terapeutickými metodami. Přívětivé na tom je, že psychoterapeutické směry nemohou sice argumentovat teologicky, nikdy ovšem nezpochybňují hodnotu či postoj věřícího. Nevstupují sice na rovinu víry, ale také k ní neuzavírají nikomu přístup.¹⁰¹

Na samém počátku této praxe jsou odsouzení tázáni, **co je pro ně naprostou jistotou a pravdou, kterou nemohou popřít.** Je zajímavé, že nakonec odpovídají stejně, jako např. vysokoškolská studenti, **že jedinou jistou skutečností, kterou nemohou popřít je to, že „jsou“, tedy že EXISTUJÍ...** Dále jsou tázáni na nejzákladnější potřebu z toho vyplývající a na to odpovídají většinou bez zaváhání, že **nejzákladnější potřebou je ŽÍT.** Následně jsou dotazováni na nejzákladnější právo z podstaty lidského života taktéž vyplývající a oni odpovídají, že je to **PRÁVO NA ŽIVOT.** Posléze jsou vedeni odborným zaměstnancem k tomu, aby uvažovali o další základní potřebě, která odlišuje existování (život) člověka od „existování“ (bytí) např. neživých věcí. Většina si uvědomuje význam myšlení, byť se úroveň IQ blíží k mentální retardaci neboť v myšlení „Cogito ergo sum“ (Myslím, tedy jsem) je založena vlastní existence skrze **POZNÁVÁNÍ,** které je podmínkou a také podstatou myšlení. Všichni si jsou schopni uvědomit, že **poznávání** je nezbytnou potřebou člověka **pro orientaci v životě a ve světě** a pro vlastní zážitek života (zakoušení života – kontemplaci), při poznávání (vnímání) určitých skutečností ať již společenských, přírodních a nebo uměleckých. Z toho pak již jednoduše odhadují třetí základní potřebu, kterou je pro ně **USPOKOJOVÁNÍ všech dílčích potřeb při snaze o dosažení SPOKOJENOSTI a v maximu ŠTĚSTÍ...**

V návaznosti na tyto postupy jsou v rámci pastorační dotazování na skutečnost, zda si uvědomují, že samotná **existence má určité limity, stejně jako poznání a nakonec**

¹⁰⁰ FRANKL E. Viktor: *Vůle ke smyslu*, Brno: Cesta, 2006, 127.

¹⁰¹ Srov. LÄNGLE Alfred: *Smysluplně žít, Aplikovaná existenciální analýza*, vyd. 5., Brno: Cesta, 2002, 34–35.

i míra štěstí. Připomeňme biblický verš: „*Nyní vidíme jako v zrcadle, jen v hádance, potom však uzříme tvář v tvář.*“¹⁰² Nyní poznávám částečně, ale potom poznám plně, jako Bůh zná mne. Tyto připomínky a dotazy jsou plně v kontextu Solovjova¹⁰³, neboť výše uvedené je též inspirováno trichotomickým uvažováním, které uvádí V. E. Frankl.

Po této úvodní části jsou odsouzení dotazováni na skutečnost, zda jsou si schopni opatřit všechny dílčí potřeby pro své **EXISTOVÁNÍ** – pro svůj život, jako je strava, nápoje a třeba ošacení pro zachování konstantní teploty. Dále jsou tázáni na to, zda jsou schopni si zajistit své zdraví nebo obydlí. Zda si vystačí pro své **POZNÁVÁNÍ** sami, aby se ve všem dobře orientovali. Na to správně odpovídají, že k tomu, aby měli co k jídlu potřebují zemědělce kteří zasejí a sklídí, mlynáře, kteří umelou mouku, pekaře který upeče chléb, dopravce, který doveze pečivo do obchodů a nakonec potřebují i politiky usměrňující chod celé společnosti. Jsou dotazováni i na to, zda společnost potřebuje příslušníky a pracovníky vězeňské služby, učitele ad., aby mohli být lidé **USPOKOJOVÁNÍ** ve svých potřebách (např. v potřebě bezpečí).

Všichni si tak uvědomují, že k našemu **ŽIVOTU** potřebujeme druhé lidi, které proto nemůžeme omezovat na jejich **ŽIVOTĚ**. Z této skutečnosti pak vyplývá zlaté pravidlo:

„CO NECHCEŠ, ABY TOBĚ ČINILI DRUZÍ, TO NEČIŇ TY JIM!“

Příklady:

„Chceš být jednou někým zabit? Ne? Tak nezabíjej!

Chceš, aby tě někdo okradl? Ne? Tak nekrad' a neokrádej!

Chceš, aby se nad tebe někdo povyšoval? Tak se ani ty nad nikoho nepovyšuj!

Chceš, aby tě někdo podváděl? Ne? Tak nepodváděj!“

Zde je návaznost při **pastoraci** naprosto zřejmá, terapeuti, případně speciální pedagogové vlastním tématem, ale i logoedukační praxí velmi vhodně připraví klienta na fakt všeobecné platnosti mravních norem, kde znovu narážíme na limity naší nedostačivosti, kterou lze překročit jedině milostí Boží, protože: „*všichni zhřešili a jsou daleko od Boží slávy; jsou ospravedlňováni zadarmo jeho milostí vykoupením v Kristu Ježíši.*“¹⁰⁴

¹⁰² 1 K 13,12.

¹⁰³ SOLOVJOV Vladimír: Duchovní základy života, Velehrad: Refugium Velehrad-Roma s. r. o., 1996, 97.

¹⁰⁴ Ř 3,23–24.

Příklad

Odsouzený J. S. se dopustil ve zralém věku pohlavního zneužití své vnučky. Tragédie zasáhla celou jeho rodinu. Celý život pracoval a nikdy nebyl trestán. Důsledkem tohoto činu se od něho rodina distancovala a on zůstal úplně sám. Po roce pobytu ve vězení lékaři diagnostikovali gangrénu v noze s prognózou brzké amputace. V následující depresi hrozilo reálně suicidium. V této fázi byl kaplan věznice byl požádán psychologem o krizovou intervenci u osoby jmenovaného, jelikož psycholog vyčerpал již všechny zákonné možnosti a pobyt na krizovém oddělení věznice a vězeňském psychiatrickém oddělení nic nevyřešil.

Přes věkový rozdíl kaplana a odsouzeného se podařilo postupně najít naději pro budoucí život. Kontakt probíhal i tím způsobem, že odsouzený J. S. požádal o modlitby kaplana a přitom prohlašoval, že je nevěřící. Vnímá, že je během setkání přítomno jakési dobro, které pociťoval emočně a byl viditelně povzbuzen. Současně s ním hovořil vychovatel a psycholog. Kaplanovi se postupně podařilo kontaktovat rodinu a během jediného roku dosáhl toho, že manželka začala za odsouzeným jezdit na návštěvy. Nakonec po dvou letech se podařilo uskutečnit volnou vycházku za doprovodu kaplana do blízkého města, kde proběhlo setkání s rodinou (celkem 12 příbuznými odsouzeného). Kupodivu se začal zlepšovat i zdravotní stav jmenovaného a o nohu nakonec nepřišel. Po propuštění jej manželka přijala zpět k sobě a dokonce si jej osobně vyzvedla u věznice.

Po třech letech po propuštění vyhledala vnučka odsouzeného osobně vězeňského kaplana a poděkovala mu za to, že jí zachránil dědečka. Díky Bohu.

Terapie realitou je jednou z dalších ověřených a účinných metod vedoucí odsouzené k větší vyzrálosti, svědomitosti a odpovědnosti. Navíc velkou výhodou této terapeutické metody je, že dle O. H. Mowrera a jejího zakladatele W. Glassera, nemá být výlučným vlastnictvím „hrstky školených specialistů“, ale všech – např. pedagogických pracovníků a vůbec těch, kdo se prakticky zabývá vedením mladých lidí inklinujících k delikvenci a k defektnímu životnímu stylu vůbec. Nejprve byla uplatňována ve výchovném ústavu pro dívky a později ve standardních věznicích. Ve věznici Stráž pod Ralskem ji úspěšně realizuje na specializovaném oddělení vychovatel terapeut.¹⁰⁵

Terapie realitou je postavena především na třech principech:

1. **REALITA** - realita života a realita světa, s kterou se musí počítat.

¹⁰⁵ Informace získány z řízeného rozhovoru s vychovatelem terapeutem Vojtěchem Roztočilem z věznice Stráž pod Ralskem a psychologkou specializovaného oddělení pro mentálně retardované vězně J. E. Růžkovou.

2. **ODPOVĚDNOST** - odpovědnost za chování sebe samého

3. **SPRÁVNĚ - ŠPATNĚ** (míra, která se dá v jednání vždy jasně odhadnout).

Popírání reality vede k popírání platnosti zákona, kdy jedinec raději volí revoltu než vlastní odpovědnost. Popírání odpovědnosti vede ke svalování odpovědnosti na rodiče, stát atd. a popírání existence správného a dobrého (dobra a zla) vede k destrukci a chaosu...

Zde může **pastorace** pokračovat např. tématy o lidské svobodě, která skončila pádem do hříchu a vztahem odpovědnosti a svobody v souvislosti s odpovědností vůči druhým a vůči Bohu. Otvírá tak prostor pro otázky klientů (v praxi jsou to otázky týkající se míry svobody jednotlivce v kontextu života druhých).

Příklad

Odsouzený S. H. byl podle vlastních slov terciářem. Dopustil se však závažné trestné činnosti. Jeho rodina ho vnímala jako naprosto nevinného a vzorného otce rodiny. Ve vězení si naprosto nepřipouštěl svojí vinu. Při setkání s terapeutem došlo během komunikace o opravdovosti našeho jednání k tomu, že terapeut napsal na tabuli hebrejsky jedině slovo – Bůh. Po skončení rozhovoru odsouzený do čtyř dnů spáchal na cele sebevraždu.

Tento případ byl zastavením v práci vychovatele terapeuta a jedním z důvodů jeho další spolupráce s kaplanem.

Při resocializační – reintegrační praxi odborných pracovníků věznic, se v rámci existenciálních terapií počítá se základními potřebami jedinců, které začínají u somatických potřeb, které jsou neoddělitelné od psychických potřeb a nakonec vrcholí u potřeby transcendence. Mnohým lidem nestačí pouhé uspokojování primárních potřeb (biologických a psychosociálních). Uvědomují si potřebu poznání souvislostí anebo jsou k této potřebě motivováni. Uvědomují si, že si nemohou sami zajistit prostředky k životu, že potřebují svého zemědělce, mlynáře, pekaře, obchodníka, prodavače atd., a tak dochází díky **logoedukaci či terapiím realitou** k tomu, že si svého zemědělce, mlynáře, pekaře, atd., nemohou zabít, okrást apod., neboť by ho omezili na existenci. Druzí lidé mají stejné potřeby jako oni sami. Lidé mají potřebu se orientovat a zpřehledňovat svoji **kognitivní strukturu já a kognitivní strukturu světa**, aby rozuměli sobě, světu, životu, aby mohli hledat a nacházet smysl života. V chaosu to možné není a proto nedílnou součástí LOGOTERAPIE je LOGOEDUKACE. U odsouzených nacházíme často problém:

- a) **OVERSTIMULATION** – předráždění smyslů přespříliš mnoha vjemy a předráždění ducha přespříliš mnoha informacemi

- b) OVERCHOISE – přetížení rozhodovacích schopností příliš mnoha možnostmi volby

Zde výborně završuje orientaci právě katecheze.

Katecheze, která patří mezi základní formy služby Božímu slovu, kterou chce církev pomáhat člověku na jeho cestě víry až ke zralosti, zde v zásadě završuje ve věznicích úsilí speciálních pedagogů (etopedů), vychovatelů – terapeutů tím, že učí NADĚJI na život s Bohem. Ten může v této pozemské rovině znamenat život na vyšší mravní úrovni díky respektování božích přikázání a díky milosti, která člověku z části či zcela umožní žít takovým životem. Z výše uvedených skutečností je zřejmé, že KATECHEZE NAPOMÁHÁ K TOMU, aby se jedinec ZBAVIL DEZORIENTACE z chaosu vnímaného světa a vytvořil si takovou kognitivní strukturu já a světa, v které se bude dobře ORIENTOVAL (nebude ztracen sám v sobě) a bude tak schopen PŘESAHU – TRANSCENDENCE nejen směrem k druhým lidem, ale i k Bohu.

Proto hlavním úkolem vychovatele - terapeuta ve věznici je vychovatelská (pedagogická praxe) v jejím pravém slova smyslu, čímž rozumíme realizaci andragogických postupů motivujících odsouzené k SEBEVÝCHOVĚ (**respektování mravních a právních norem – v katechezi k respektování Božích přikázání**) Tyto postupy pak v terapeutické praxi vychovatelů – terapeutů přecházejí v PSYCHAGOGIKU. Psychagogika je terapeutickou metodou chápanou často jako forma (předstupeň) psychoterapie, v které se jedná o vědomou a aktivní spoluúčast klienta na řešení problému,¹⁰⁶ tedy o zkrácený podpůrný postup se silným výchovným (výchovně motivujícím) důrazem. Tento postup je vhodný pro zesílení motivace odsouzených zbavit se delikventních tendencí či závislostí.

Filozofické poradenství ve spojení s psychagogikou a mytopoetickou analýzou. Psychagogika je tedy pedagogická metoda, která využívá prvků hlubinné psychologie a je tak předstupněm psychoterapie. V praxi jde o zkrácený podpůrný postup se silným výchovným důrazem (Švýcarsko 1921). Jedná se o metodu vhodnou pro odsouzené s kratšími tresty odnětí svobody V psychagogice jde především o to, aby terapeut podněcoval odsouzené k samostatnému hledání řešení svých problémů. Je jasné, že touto metodou mohou prolínat některé logoterapeutické a daseinsanalytické postupy tak, aby mohl být terapeutický přístup přizpůsoben individuálním potřebám klienta. Tento přístup koresponduje se zásadou multimodální terapie, která nabádá vypůjčit si jakoukoli

¹⁰⁶ Srov. Psychagogika, in: ABC slovník cizích slov, <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/psychagogika>. (3. 9. 2009).

intervenci, patřící do jakéhokoli teoretického rámce, jestliže se to hodí v dané situaci¹⁰⁷. Ve Věznici Stráž pod Ralskem je doplňována **mytopoetickou analýzou** (rozborem pohádkových, mytologických příběhů a snů) podobně, jako je tomu v případě Philosophical Counseling and the Interpretation of Dreams Petera B. Rabbeho z Fraser University in Vancouver. Na specializovaném oddělení pro mentálně retardované je uplatňována ve standardní kombinaci, tedy jako **Filozofické poradenství** je poradenským směrem obsahujícím terapeutické prvky, který je také uplatňován v zahraničních vězeňských systémech (je možné uvést mezi mnoha zeměmi i Mexiko, kde je filozofické poradenství realizováno jako alternativní poradenský program pro vězněné ženy).¹⁰⁸

Filozofické poradenství je praktikováno především **pro zvýšení hodnotové orientace odsouzených a pro jejich lepší orientaci v základních otázkách dobra a zla, práva a bezpráví aj.**

Pro kompenzační doplnění analytické - mytopoetické praxe, se jako nejučinnější v tomto smyslu jeví terapie realitou.

Popis techniky v praxi

V úvodu skupinových aktivit je na základě Rokeachovy hodnotové škály zjišťováno, **jak se odsouzení orientují** v terminálních (existenčních cílech) a instrumentálních (způsobech chování, kterými lze cíle dosáhnout) hodnotách. Tato axiologická praxe zkoumá preference existenčních cílů a způsobů chování. Dále odborný zaměstnanec identifikuje vztahy synergizmu (vzájemné přitahování dvou a více hodnot) a antagonizmu (vztah odpuzování mezi terminální a instrumentální hodnotou). V zásadě jde o zjištění, v jakém vztahu dynamických interakcí mezi existenčními cíly a způsoby chování se existenciál odsouzeného nachází. Jelikož lze cílové (existenční) hodnoty realizovat pomocí určitých způsobů chování (instrumentu) lépe, než jinými způsoby chování, lze dalšími postupy tyto dynamické interakce upravit tak, **aby se eliminoval nebo alespoň umenšil defektuózní životní styl odsouzených.**

Vlastní **mytopoetická analýza** (analýza mytologických příběhů, pohádek a snů) napomáhá sebeporozumění, neboť v interpretaci mýtů, pohádek a snů jsou plně respektovány funkce vědomí při odhalování archetypů lidské psyché:

Myslivé typy odsouzených:

pro ně je dáván důraz na strukturu a způsob, jakým jsou jednotlivé motivy spojeny.

¹⁰⁷ Srov. KRATOCHVÍL Stanislav: Základy psychoterapie, vyd. 5, Praha: Portál, s. r. o., 2006, 115.

¹⁰⁸ Informace získány řízeným rozhovorem od vychovatele terapeuta ve věznici Stráž pod Ralskem.

Citové typy odsouzených:

je pro ně důležitá hodnotová hierarchie – včetně komplexní interpretace.

Percepční typy odsouzených:

vyžadují amplifikaci symbolů.

Intuitivní typy odsouzených:

mohou vidět soubor obrazů v jeho jednotě.

Zde **pastorace** dobře navazuje v oblasti dobra a zla, práva a bezpráví tím, že poukazuje na věčné otázky pravdy a lži, obsažených v biblických příbězích. Zvláště může vyniknout prvek Kristovy milosti s hříšníky a viníky v Bibli oproti zákonu odplaty v mytických příbězích. Odsouzení z těchto aktivit jsou připraveni vnímat spíše příběh a mohou tak podobným, ale jednodušším způsobem rozpoznávat dobro od zla v Bibli, kde se dají příběhy mnohem srozumitelněji interpretovat, navíc vždy s jasným přesahem ke Kristově milosti. A tak se práce terapeuta doplňuje se službou kaplana. Kaplan zde pomáhá rovněž ze svého pohledu řešit tisícileté otázky dobra a zla. Otázky viny všeobecně v rámci výchovy a vedení k náboženské a sociální toleranci, jako filosofickému a sociálnímu základu každého pluralitního společenství a tím přispívá k **resocializaci** a reintegraci vězňů.

V rámci svého vlastního projektu **Ekumenická propedeutika** však kaplan může navázat a mluvit již o základní jednotě náboženské zkušenosti lidského pokolení: jednotě jak prostorové mezi všemi národy, jež dnes existují, tak dějinné. Může poukázat na zvláštnosti Kristova lidu, který žije ve všech národech, aniž by se stal národem této země; je přítomný ve všech náboženstvích, aniž by stal jedním z nich, přijímá vše dobré a pravdivé, aniž by se změnil na humanismus. Může tak v důsledku vyzdvihnout křesťanství, jež je v důsledku překonáním každého náboženství.¹⁰⁹ Tím otevřít prostor pro úplně jinou dimenzi dotazů a následně pro svědectví víry.

Příklad

Kaplan věznice spolu se speciálním pedagogem byli vysláni k vyjednávání na ostrahový oddíl věznice, kde tři muslimové ze zemí předního orientu odmítali opustit kancelář vychovatele a vyhrožovali násilím. Bylo to v období ramadánu a odsouzení muslimové se

¹⁰⁹ Srov. BOUBLÍK Vladimír: Teologie mimokřesťanských náboženství, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000, 352.

dožadovali mimo jiného tzv. muslimské stravy – bezmasé stravy pro vyznavače islámu. Všichni ovládali částečně češtinu.

Speciální pedagog vysvětlil jmenovaným zásady pro výdej takové stravy. Poté předal záležitost kaplanovi. Během následujícího rozhovoru bylo zjištěno, že odsouzení uznávají i duchovního jiného náboženství a jsou ochotni s ním dále jednat. Po následné domluvě jeden z nich začal pravidelně navštěvovat, jakkoli je to podivné, kapli věznice a pasivně se účastnil programu kaplana. To vydrželo asi půl roku, než byl převezen do jiné věznice..

Terapie religionistikou je necírkevní a nenáboženskou pedagogicko-terapeutickou praxí, která ideově navazuje na tradici původních terapeutů (odtud název), kteří kultivovali své lidství systematickým úsilím. V rámci této terapie jsou využívány prvky tzv. **pozitivní psychoterapie** N. Peseschkiana, M.D., které využívají orientálních příběhů pro získání podnětů k posílení schopností vycházející z emoční oblasti (láska, trpělivost a důvěra) a z výkonové orientace (poctivost, věrnost, pečlivost, přesnost a spolehlivost).¹¹⁰ Tato terapie umožňuje jedincům, kteří nejsou zařazeni do církevních nebo náboženských struktur, ale kteří přesto inklinují ke spiritualitě, podepřít takové religiózní prvky a techniky, které kultivují osobnost člověka a uschopňují ho k vyššímu etickému a morálnímu jednání.¹¹¹

Filosofické poradenství ve spojení s praxí uplatňující prvky pozitivní psychoterapie, terapie reality a práce s deliktem

Jde o pedagogicko-terapeutickou praxi, která v úvodu ideově navazuje na tradici původních terapeutů (odtud převzatý název pro současné terapeuty a psychoterapeuty), kteří kultivovali své lidství praktikováním tzv. βίος θεωρητικο, přičemž se nejednalo o nějaké teoretizování, ale naopak šlo o systematickou praxi spočívající v léčbě duše (osobnosti) jedince zážitkovými metodami ve formě relaxací, konstruktivního rozvažování (meditací) a následně i kontemplací (v estetickém a nikoliv ve spirituálním slova smyslu).

V komparaci s kulturou, která se vyvíjela zcela samostatně je patrná inspirace - kromě jiných - i aztéckou filozofií v které funkce te-ix-tlamachtiani(ho) (toho, který vychovává tváře lidí)¹¹² byla naprosto nezastupitelná, jakožto funkce vychovatele (pedagoga) a terapeuta:

¹¹⁰ Srov. PESESKHIAN Nossrat: Kupec a papoušek, Využití orientálních příběhů v psychoterapii, Brno: Cesta, 1996, 6.

¹¹¹ Srov. Volně zpracováno podle materiálů a praxe vychovatele terapeuta ve věznici Stráž pod Ralskem.

¹¹² Srov. Te-ix-tlamachtiani, in: Tlaminime, <http://www.throneworld.com/wiki/index.php?title=Tlaminime>, (13. 9. 2009).

„Vede ostatní, aby získali (lidskou) tvář, vede je k tomu, aby ji rozvíjeli. Nastavuje ostatním zrcadlo, činí je rozumnými, opatrnými. Stará se, aby se u nich objevila (lidská) tvář. Díky němu lidé polidšťují své chtění a získávají přísné vychování...“¹¹³

Tato terapeutická metoda je vhodná především pro jedince trpící stavem moral insanity neboli mravní slabomyslností či morální tupostí, tedy pro jedince vykazující úpadek morálních principů až na hranici morální perverze což se týká nejenom lidí mentálně retardovaných či slabomyslných, ale i lidí vykazujících vysokou míru inteligence.

Touto metodou lze i u odsouzených inklinujících k necírkevní religiozitě podepřít takové existenční prvky a techniky, které kultivují osobnost člověka a uschopňují ho k vyššímu etickému a morálnímu jednání (W. James, M. Unamuno, G. Leopardi aj.)

V praxi jsou významně využívány prvky pozitivní psychoterapie N. Peseschkiana, M.D., které využívají orientálních příběhů pro získávání podnětů a poučení a také především pro získávání schopností vycházejících z emoční oblasti:

- láska, trpělivost a důvěra

a z výkonové orientace:

- poctivost, věrnost, pečlivost, přesnost a spolehlivost

Bylo zjištěno, že praxe na specializovaném oddělení pro mentálně retardované ve Stráži pod Ralskem však překračuje rámec Peseschkianovy pozitivní psychoterapie, neboť podobné postupy jsou uplatňovány i s případnými stoupenci judaizmu. V těchto případech je využíváno tzv. chasidských příběhů, které mají dle V. Sadeka značný terapeutický účinek.¹¹⁴ Praktický účinek se projevuje v inklinaci k několika shodným morálním normám, jako například:

NEZABÍJET (neubližovat)	-	norma na ochranu života
NEKRÁST	-	norma na ochranu prostředků potřebných k životu
NELHAT (a nepomlouvat)	-	norma na ochranu osobnosti

Terapie realitou je jednou z dalších ověřených a účinných metod vedoucí odsouzené k větší vyzrálosti, svědomitosti a odpovědnosti. Navíc velkou výhodou této terapeutické metody je, že dle O. H. Mowrera a jejího zakladatele W. Glassera nemá být výlučným vlastnictvím „hrstky školených specialistů“, ale všech – např. pedagogických pracovníků

¹¹³ Tamtéž.

¹¹⁴ Srov. SADEK Vladimír: Židovská mystika, vyd. 1., Praha: Nakladatelství Fra, 2003, 190.

a vůbec těch, kdo se prakticky zabývá vedením mladých lidí inklinujících k delikvenci a k defektnímu životnímu stylu vůbec.

Terapie realitou je postavena především na třech principech:

1. REALITA - realita života a realita světa, s kterou se musí počítat.
2. ODPOVĚDNOST - odpovědnost za chování sebe samého
3. SPRÁVNĚ - ŠPATNĚ (míra, která se dá v jednání vždy jasně odhadnout).

Popírání reality vede k popírání platnosti zákona, kdy jedinec raději volí revoltu než vlastní odpovědnost. Popírání odpovědnosti vede ke svalování odpovědnosti na rodiče, stát atd. a popírání existence správného a dobrého (dobra a zla) vede k destrukci a chaosu...

Na tyto dvě posledně jmenované aktivity navazuje ve své praxi kaplan věznice ve Stráži pod Ralskem dalším vlastním projektem činnosti, jenž je schválen ředitelem věznice jako součást programu zacházení a který vychází ze zkušeností získaných z výcviku v Hagioterapii, který kaplan absolvoval u Dr. Remeše P. a Dr. Halamové M. v Psychiatrické léčebně v Praze v Bohnicích. Uplatňováním tohoto projektu v praxi se kaplan tak stává členem týmu pracovníků Specializovaného oddělení pro mentálně retardované vězně. Projekt se nazývá **Skupinová terapie s prvky hagioterapie** a vychází z předpokladu, že náboženská představuje geneticky podmíněnou vlastnost lidské psychiky a hranice mezi ateismem a náboženskou vírou nejsou zcela jasné. Využitím této skupinové terapie vstupuje kaplan do prostoru mezi klasickou psychoterapií a náboženstvím, podobně jako pastorační či pastorační terapie,¹¹⁵ přičemž je možné i u klientů s mentální retardací v případě zájmu navázat klasickou **pastorační** službou a v případě katechumenátu i **katechezí** přizpůsobenou mentálně retardovaným klientům. Tato skupinová aktivita se odehrává v kapli věznice. Zahajují ji vždy duchovní písně spolu s modlitbou a stejně tak i ukončují. Vlastní aktivita navazuje na pozitivní terapii tím, že využívá příběhů z Bible, vykládaných způsobem „hermeneutiky zaměřené na příjemce“. Tento způsob nepopírá, že Bible je sdělení Boha určené lidem. Naopak do něj vkládá náboženskou sílu velké razance, jelikož tvrdí, že Bůh chtěl a předjímal všechna čtení Bible, která jsou v jejím textu potenciálně obsažena. Proto biblická exegeze nemá být hledáním pouze jediného smyslu, ale aktivním vkládáním rozličných nových významů, které jsou

¹¹⁵ Srov. REMEŠ Prokop: Hagioterapie – nový směr psychoterapie, in: Hagioterapie – společnost pro hagioterapii a pastorační medicínu, http://hagioterapie.sweb.cz/text_01.html, (22. 9. 2009).

pro člověka osobně důležité.¹¹⁶ Tento způsob výkladu má hluboké kořeny v křesťanské tradici. Podobné uvažování nad smyslem výkladu nalézáme např. už u sv. Augustina.¹¹⁷

Podstatný rozdíl mezi touto aktivitou terapeuta a vlastní hagioterapií spočívá v tom, že uzdravení lidské duše, které sleduje pastorační terapie, není primárním cílem. Toto uzdravení je ponecháno plně v kompetenci dalších odborníků zainteresovaných v týmu. Kaplan se sice v rozboru biblických příběhů terapeuticky zaměřuje na duchovní struktury osobnosti (hodnotové, morální a numinózní), podobně jako vychovatel terapeut, ale primárně sleduje především cestu k následnému **pastoračnímu** uspokojování náboženských potřeb jednotlivců. Tato aktivita, využívající prvky klasické hagioterapie, vyrůstá především z náboženského vidění světa a svou nabídkou se obrací k lidem, kteří i když nejsou uvědoměle věřící, jsou ochotni toto náboženské vidění světa akceptovat.¹¹⁸ Na rozdíl od klasické terapie je tedy spása duše na prvním místě. Kaplan si tak zachovává oproti ostatním profesím v týmu svojí **specifickou výlučnost duchovního**.

Příklad

Odsouzený M. CH. byl umístěn pro svou mentální retardaci na specializovaném oddělení věznice. Po úraze používal k chůzi berli. Vlivem své duševní nedostačivosti byl mnohdy ostatními spoluvězni, zvláště těmi fyzicky disponovanějšími, utlačován. Toto jejich jednání občas vyvrcholilo v agresivním jednání tohoto vězně vůči okolí. V jednom takovém případě dokonce použil proti spoluvězni svou berlu. Protože klasické vyřešení přestupku kázeňským trestem by se míjelo v jeho případě účinkem, bylo přikročeno k intervenci specialistů.

Odsouzenému bylo před přítomným asistentem protrepticky připomenuto, že není vůbec dobré způsobovat někomu fyzickou újmu, byť v domnělé obraně. Odsouzený byl vyzván, aby nyní, zcela výjimečně, udeřil svou berlou přesně tak, jak učinil předtím odsouzenému, neoprávněně vniknuvšímu na jeho celu, samotného vychovatele terapeuta. Odsouzený se před asistentem zdráhal, ale nakonec se pouze lehce dotkl terapeuta lýtka berlou, o kterou se do té doby opíral. Jednalo se o moment, který byl terapeutem využit především k diagnostice – tedy k standardní psychodramatické či sociodramatické aplikaci, na základě které si mohl udělat částečný obrázek o celé situaci a na kterou mohl okamžitě navázat dalšími technikami.

¹¹⁶ Srov. REMEŠ Prokop, Halamová Alena: Nahá žena na střeše, vyd. 1., Praha: Portál, 2004, 15.

¹¹⁷ Srov. Tamtéž.

¹¹⁸ Srov. REMEŠ Prokop: Hagioterapie – nový směr psychoterapie, in: Hagioterapie – společnost pro hagioterapii a pastorační medicínu, http://hagioterapie.sweb.cz/text_01.html, (22. 9. 2009).

Jelikož odsouzený také pravidelně navštěvoval setkání skupinové aktivity s prvky hagioterapie, byl při nejbližším setkání rozebírán podrobně příběh o milosrdném Samařanu jako příběh ze současnosti, převyprávěný v podobě podobenství o milosrdném cikánovi. Odsouzeného, který je příslušníkem zmíněné minority, se příběh hluboce dotýkal.

Výsledek těchto postupů byl následující:

Přestože byl odsouzený M. Ch. další týden fyzicky napaden jiným odsouzeným, který by se měl – dle dalších posouzení - již delší dobu psychiatricky léčit, neopětoval toto fyzické napadení, ale postupoval přesně tak, jak byl nabádán v rámci zacházení s terapeutickými prvky a nadčasovými spirituálními důrazy. Tato metoda spolupráce kaplana a terapeuta se tedy ukázala i v prostředí věznice jako nanejvýš účinná a úspěšná.

Práce s deliktem

Práce je s deliktem švýcarský model práce s klienty, kterým se podařilo snížit recidivu pachatelů během několika let z 60% na pouhých 15%.¹¹⁹ V podstatě se prolíná všemi metodami, přičemž je výrazně uplatňována především při individuálním zacházení s odsouzenými.

Doplňuje výše uvedené metody a techniky o rozměr uvědomování si příčin a důsledků trestného činu u každého odsouzeného, který konkrétní trestný čin spáchal:

- odsouzený je veden k důkladné sebereflexi
- připomíná si průběh trestného činu
- uvědomuje si důsledky trestného činu
- hodnotí reálné příčiny trestného činu
- učí se vyvarovat se potenciálních trestných činů na základě speciálních technik

Práce s deliktem počítá v praxi se čtyřmi skupinami vězňů.

1. Skupina jsou ti, kteří nespáchali závažný trestný čin. Nechtějí se znovu dostat do vězení a vykonávají kratší tresty odnětí svobody. Tito vězni jsou sami dostatečně motivováni k resocializaci a není s nimi třeba speciálně zacházet.
2. Skupinu tvoří pachatelé méně závažných trestných činů, jako např. pachatelé drobných krádeží apod. Nejsou dostatečně motivováni a proto je

¹¹⁹ Informace získány na semináři o práci s deliktem na Institutu vzdělávání VŠČR v roce 2008. Model této práce se pozvolna uplatňuje i v českých věznicích.

velká pravděpodobnost jejich opětovného návratu do vězení. Je zde však malá společenská nebezpečnost jejich jednání. Proto ani na ně není tato terapie zaměřena.

3. Skupinu tvoří pachatelé zvláště závažné trestné činnosti, jako vražd, organizovaného zločinu, znásilnění apod. Tito nejsou ke změně způsobu života vůbec nebo jen málo motivováni. Přesto tvoří z hlediska možností resocializace nejrizikovější skupinu vězňů. Proto práce s deliktem bude zaměřená primárně na ně s cílem motivovat je ke změně způsobu života, tak, aby se mohli přesunout do čtvrté skupiny.
4. Skupina jsou ti pachatelé, kteří jsou již dostatečně motivováni pro změnu svého chování a jednání, ale ještě nevědí jak ho změnit, a také možná proč. Tím se otevírá prostor pro individuální práci s deliktem za účasti dalších profesí s přesahem do oblastí postpenitenciární péče.¹²⁰

Zde je třeba si uvědomit, že **hřích** se často kryje se samotným **trestným činem**. Zabití, vražda je hřích a zároveň trestný čin. Krádež je hřích a zároveň může být trestným činem. Smilstvo je hřích a zároveň některé deviantní formy sexu jsou trestným činem atd.

Znovu si připomeňme, že odsouzení jsou díky terapeutickým a dalším metodám často motivováni k novému životu, velmi dobře se axiologicky orientují, ale zjišťují, že nejsou schopni dostát novému pojetí života, způsobu chování apod. Jsou tedy limitováni, ať již habituálně či jinak, a tak se ukazuje, že jen Boží vykupitelská láska umí proniknout do úzkostných propastí života hříšníka, ničí hřích a smrt a znovu uvádí hříšníka k jeho pravému povolání, a tak i zločinci mohou být skrze Boží milost uschopněni k novému životu.¹²¹ Právě stav člověka, kdy může odejít z tohoto světa Božímu království nekonečně vzdálen, strávený svými vinami a hříchy, má zásadní význam v praxi křesťanů. Svojí roli zde sehrává předávaná náboženská zkušenost, jasně svědčící o tom, že jen Bůh je absolutně dokonalý a že je láska.¹²²

Pastorace i katecheze tak často završuje tzv. **resocializační** proces, přičemž jde o vedlejší účinek pastorace a katecheze, neboť jejich základní účel je vést člověka k Pánu Bohu. Z těchto důvodů není kaplan omezen pouze na službu jen jedné z těchto skupin vězňů. Klienty, dostatečně motivované k hledání smyslu života a naději ve víře, nacházíme v každé z nich. Právě tento přístup odlišuje **pastorační** praxi od práce s deliktem. Zkusme

¹²⁰ Srov. tamtéž.

¹²¹ Srov. BOUBLÍK Vladimír: Teologie dějin spásy, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, 41.

¹²² Srov. LOSSKIJ Onufrijevič Nikolaj: Nauka o reinkarnaci. První vydání. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 2004, s. 58.

odvážně říci, že spása může přijít z moci Boží dříve, než je dosaženo vlastní úspěšné resocializace.

Příklad

Vězeň R. K. byl členem organizovaného zločinu a dopouštěl se během pobytu na svobodě vydírání, loupežných přepadení, kuplířství, obchodu s drogami a dalších forem závažné trestné činnosti. Proto byl umístěn na oddělení se zesíleným zabezpečením a musel tak podléhat poměrně tuhému kázeňskému režimu. Během výkonu trestu začal navštěvovat aktivity vychovatele terapeuta, které byly zaměřeny na práci s deliktem samotným. Mohli bychom ho charakterizovat jako vězně ze třetí skupiny. Po nějaké době dal jmenovaný najevo, že ho oslovují některé prvky vlastní všem náboženským systémům, proto se v jeho případě začala uplatňovat i terapie religionistikou. Na základě impulsů, přijatých od vychovatele terapeuta se zúčastňoval terapeutických setkání i kaplan a jako duchovní pomáhal dotvářet předkládané religiózní prvky směrem ke křesťanství. Bylo třeba dát otevřenosti klienta pro spiritualitu jasný směr a pevný rámec pro snazší vyvázání se z delikventního způsobu života. Uvedený klient během půlročních setkání začal navštěvovat i shromáždění ve vězeňské kapli. Po propuštění z výkonu trestu pokračoval návštěvami sboru jedné církve v místě bydliště a přes mnohé problémy pokračuje již více než dva roky v křesťanském způsobu života. V současné době se oženil a stará se o nevlastní dítě. Kaplan je ve spojení s duchovním tohoto sboru.

Analýza života s prvky daseinsanalýzy je skupinová a individuální praxe, jakožto předstupeň daseinsanalýzy. Dasein je možné zúženě a tedy i nepřesně vyjádřit jako zde bytí. Analýzu pak jako rozbor časově omezeného pobytu člověka ve světě, jako analýzu jeho bytí, času a dalších existenciálů, osobních možností, svobody, jedinečnosti, smyslu, konečnosti atd.¹²³ V psychopatologii se pak jedná o analýzu jeho psychotické a neurotické existence. Chce být cestou k pochopení lidské existence i pomoci k jejímu uskutečnění. K tomu předkládá celou řadu tezí, jako např., že člověk je schopen uvědomovat si sám sebe i to, co dělá. Je schopen činit rozhodnutí a nést za své jednání odpovědnost. Také je schopen ztráty všech významných vztahů, možnosti neexistence a smrti. Význam člověka je v tom, čím je nyní a vývoj má směřovat k uskutečňování jeho vrozených schopností.¹²⁴ Odsouzení jsou tedy orientováni především na životní cíle. Teoreticky je čerpáno

¹²³ Srov. Psychoterapie.cz, Daseinsanalýza,

http://psychoterapie.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=24, (12. 10. 2009).

¹²⁴ Srov. KRATOCHVÍL Stanislav: Základy psychoterapie, vyd. 5, Praha: Portál, s. r. o., 2006, 87–88.

z filosofického odkazu Edmunda Husserla a Martina Heideggera, Sigmunda Freuda a Medarda Bosse, z mnohých jejich žáků, z blízkých směrů myšlení včetně Jana Patočky („Filosofie výchovy“ aj.). Ve své podstatě jde o podněcování k rozvrhování možnosti svého bytí odsouzených vychovatelem terapeutem, k otevírání těchto možností a nakonec k jejich dobrému porozumění. Podle Patočky je třeba vést člověka k takovému uvažování, aby získal zájem o sebe sama a zájem o cíle, které si klade. Aby takový člověk dokázal své individuální cíle definovat a seřadit. Tímto pak nejde pouze o terapeutické, ale o komplexní – speciálně výchovné aktivity, jak je metodicky dáno.

Podobně jako v *daseinsanalýze* řeší vychovatel terapeut s odsouzenými základní strukturu „bytí – ve – světě („In – der – Welt – Sein“) a problém existenciální – empiricky daných symptomů bytí ve světě. Jde o to, aby odsouzení pochopili jejich smysl, a aby dokázali uchopit svoji existenciální situaci. Hlavním tématem je především psychologická zážitková struktura „já“, ve které je zahrnuta časová dimenze lidského bytí, které má těžiště ve vědomí „Já jsem“, v němž se uskutečňuje zároveň rozhodnutí a tím i čin.¹²⁵

Hlavní výhoda této metody spočívá především v tom, že existenciální a fenomenologický přístup umožňuje pracovat s okamžitými zkušenostmi odsouzených a je tak možno přímo porozumět smyslu těchto jevů – a to pomocí jazyka odsouzených namísto jazyka abstraktních terapeutických teorií.

Velmi dobře se v této praxi uplatní hermeneutika a to jako metoda pronikání do fenoménů individuální lidské existence. Současná mnohost pohledů na svět vyžaduje smíření a zprostředkování musí zabezpečit právě hermeneutika. Její úloha spočívá v tom, aby lidem zprostředkovala vzájemné porozumění a rovněž pochopení kulturních jevů. Proto se analýza života s prvky *daseinsanalýzy* dobře hodí i jako forma zacházení s cizinci.

Právě při zacházení s cizinci se rovněž výborně uplatňuje **pastorace** i **katecheze**. Ukazuje se, že jejich otevřenost náboženství je mnohem vyšší než u českých vězňů.

Náboženské přesvědčení obviněných a odsouzených pocházejících např. ze zemí bývalého Sovětského svazu se značně odlišuje od našich základních a často laických představ, které jsou zkresleny zjednodušenou projekcí našeho pojetí religiozity. Více jak devadesát procent těchto vězňů uvádí, že jsou stoupenci konkrétního náboženského přesvědčení. Většinou jde o pravoslavné (ortodoxní) věřící Pravoslavné církve moskevského patriarchátu, Ukrajinské pravoslavné církve kyjevského patriarchátu a Ukrajinské autokefální pravoslavné církve, dále pak jde o uniaty – neboli členy znovu sjednocené východní církve s Římem (v České republice se nazývá Řeckokatolickou

¹²⁵ Srov. ROZTOČIL Vojtěch: Projekt skupinových aktivit vychovatele terapeuta (v rámci programu zacházení), Stráž pod Ralskem, 2004.

církví). Výjimečně se ale také můžeme setkat se starověrci (popovci a bezpopovci) – tedy těmi – kteří se neztotožnili s reformami pravoslaví patriarchy Nikona v 17. století. Proto je nezbytné, aby při resocializaci těchto vězňů spolupracoval se specialisty i kaplan znalý této problematiky.¹²⁶

V pravoslaví není smrt spojena s pocitem nejistoty a strachu neboť každý, tedy i ten nejtěžší zločinec, může být nakonec zachráněn. Je však třeba zdůraznit, že toto maximalistické pojetí – záchrana všech a všeho (apokatastasis pantón) – je prvkem pouze lidové zbožnosti, kterou ráda přejímá i většina rusky mluvících obviněných a odsouzených. Snad právě proto nemůžeme být příliš překvapeni někdy až nepochopitelnou odvahou či spíše neobvyklým cynizmem těchto lidí. Tak se po roce 1991 v zemích bývalého Sovětského svazu setkáváme – kromě upřímného návratu k pravoslaví - se stále přetrvávajícím magickým pohledem. V praxi to znamená, že pro rusky mluvící vězně je transcendence (člověka přesahující oblast) mnohdy skutečností, která jim má pomáhat ve všem – nejenom v konání dobra, ale třeba i v páchání trestných činů, namísto toho, aby pro ně představovala sílu (minimálně motivační), kterou lze využít především pro kultivování jejich lidství.¹²⁷

Pro toto tvrzení nalezneme dostatek důkazů při zhodnocení vztahu k ikonám, tedy obrazům, jejichž malba se drží přísných pravidel. V našich věznicích se často setkáváme s tím, že některé vězeňské cely jsou pravoslavnými ikonami vyzdobeny. Pro rusky mluvící vězně mají velký význam proto, neboť na rozdíl od Západu ortodoxní uctívají některé ikony, o kterých jsou přesvědčeni, že nejsou zhotoveny lidskou rukou (zázračné archeiropoietos). Necitlivé zacházení s kopiemi takových ikon ze stran příslušníků a občanských zaměstnanců Vězeňské služby ČR může také vyvolat nepředvídatelnou reakci ze stran vězňů, kteří i tyto kopie vztahují přímo k originálu. Zajímavostí je, že na náboženské symboly a náboženské prvky reagují bez rozdílu všichni tito vězni pocházející ze zemí bývalého Sovětského svazu, kteří se jinak k žádné víře nehlásí.¹²⁸

Mimořádnou zkušeností pro příslušníky vězeňské služby bývá pak setkání s vyznavači starověrectví, kteří jsou schopni své náboženské zaujetí demonstrovat neobvyklou zásadovostí. Tato zásadovost se v minulosti projevovala dokonce až dobrovolným sebeobětováním.¹²⁹

¹²⁶ GROSSMANN Miroslav, ROZTOČIL Vojtěch: Religiozita ruskojazyčných vězňů, in: Ruskojazyční, vyd. 1., Praha: VSČR, 2005, 45–46.

¹²⁷ Srov. Tamtéž.

¹²⁸ Srov. Tamtéž, 48.

¹²⁹ Srov. Tamtéž.

Kaplan věznice musel v minulosti zasahovat ve dvou případech necitlivého jednání pracovníků vězeňské služby s těmito vězni díky špatně pochopeným souvislostem jejich náboženského přesvědčení. Výjimkou není ani konverze českých vězňů k Pravoslaví. V minulosti se například uskutečnil v kapli věznice pravoslavný **křest** takového konvertity.¹³⁰

Mimo žádostí o kontakt s pravoslavným duchovním tito vězni projevují zájem i o pravidelný kontakt s kaplanem věznice a také s vychovatelem terapeuta, který pravoslavný základ doplňuje komparací pravoslaví s ostatními náboženskými systémy tak, aby tyto skupiny měly terapeutický charakter v duchu existenciální terapie (zde terapie religionistikou). Tak se potvrzuje, že na činnost speciálního pedagoga, psychologa či vychovatele terapeuta může při zacházení s ruskojazyčnými vězni přímo navazovat **pastorační** činnost kaplana věznice nebo duchovního, člena VDP a naopak. Kaplan M. Škoda uvádí: „*S rusky mluvícími odsouzenými lze účinně a pozitivně zacházet již jen díky jejich základním znalostem desatera, které v podstatné části koresponduje s obecně platnými normami. Apel na tuto oblast etiky může i takto orientované odsouzené motivovat k větší životní zdatnosti, a nakonec i ke snaze vyvázat se z delikventního způsobu života.*“¹³¹

V praxi postupů analýzy života hraje podstatnou roli osobnost vychovatele terapeuta. Rozhodujícím faktorem v procesu terapie je personální faktor. Rozumí se tomu tak, že odsouzenému se nesděluje vše, co se ví o zákonitostech jeho chování. Stejně tak nestačí se s ním pouze laskavě a chápavě setkávat na bázi planého teoretizování. Cílem analýzy života je vlastní odhalení existenciálních cílů odsouzeného. Od pochopení „jak jsem“ ve smyslu „zacházení, používání, obstarávání“ analýza vrcholí pojmem „starost“ a jejím zacílením.¹³²

3.2.3 Význam terapeutické a pastorační práce s vězni

Klasická psychoterapie v pravém slova smyslu se ve věznicích s relativně krátkými tresty prakticky neprovádí. Jedním z důvodů je i častá migrace vězňů do jiné věznice či přeřazení na jiná pracoviště či jiné ubytovny nebo brzké propuštění. Tato skutečnost prakticky znemožňuje dlouhodobou, systematickou práci s jedním člověkem. Terapeut má

¹³⁰ Viz. Příloha č. III.

¹³¹ GROSSMANN Miroslav, ROZTOČIL Vojtěch: Religiozita ruskojazyčných vězňů, in: Ruskojazyční, vyd. 1., Praha: VSČR, 2005, 55.

¹³² Srov. ROZTOČIL Vojtěch: Projekt skupinových aktivit vychovatele terapeuta (v rámci programu zacházení), Stráž pod Ralskem, 2004.

také omezené možnosti v pokračování terapie s vězněm po jeho propuštění. Současné vnitřní předpisy mu to příliš neumožňují. Zde může kaplan věznice, jak jsme si ukázali, navázat pomocí **pastorační** činnosti, popř. **katecheze** a předat klienta v lepším případě do církve či křesťanské komunity. Tím se podílí na **resocializaci** i v rámci postpenitenciární péče.

Existenciální terapie anebo terapie jí příbuzné jsou však často metodami, jejichž účinnost je prakticky ověřena. Podstatou těchto terapií je kultivace osobnosti, osobnostní růst, zvýšení hodnotové orientace a umenšení mravní slabomyslnosti (moral insanity), která může být problémem i jinak velmi inteligentních jedinců.¹³³ **Pastorace** a **katecheze** se však od těchto „pouhých“ metod odlišují tím, že řeší celý život člověka od okamžiku prvotního kontaktu, přes jeho obrácení až po jeho zakotvení v církvi. Nejsou tedy pouhými metodami či technikami.

V praxi se rovněž ukazuje, že odsouzení jsou sice díky terapeutickým a dalším metodám často motivováni k novému životu, velmi dobře se axiologicky orientují, ale zjišťují, že nejsou schopni dostat novému pojetí života, způsobu chování apod. Tedy jsou habituálně či jinak limitováni, a tak se ukazuje, že je nutné, aby byli motivováni navíc i k hledání vyšších existenciálních hodnot. Náboženské vyznání vždy dává chaotickému světu a světu pudů jasnější uspořádanou formu. Je třeba si též uvědomit, že často se hřích kryje s trestným činem. Zabití, vražda je hřích a zároveň trestný čin. Krádež je hřích a zároveň může být trestným činem. Smilstvo je hřích a zároveň některé deviantní formy sexu jsou trestným činem atd. A tak uschopnění k novému životu může často přijít jen skrze Boží milost a zážitek živé víry. V důsledku toho zde často **pastorace** i **katecheze** završuje tzv. **resocializační** proces, přičemž jde o vedlejší účinek pastorace a katecheze, neboť jejich základní účel je vést člověka k plnosti života víry.

Neschopnost vězňů dostat v praxi i přes větší úsilí mravním normám umocňují někdy i fenomény, o kterých se jungovská psychologie vyjadřuje jako o nevědomém obsahu odštěpených a autonomních komplexů (inferiorním, nemorálním aspektu našeho Já, které C. G. Jung označoval pojmem „démon“).¹³⁴ V rámci křesťanské víry pak má tato personifikace charakter infernální reality způsobující např. obsese (nutkavé tendence), které ani věřícímu člověku nedovolují realizovat etická maxima. Zde se nabízí možnost inspirace patřičně disponovaných vězeňských kaplanů tisíciletou křesťanskou praxí

¹³³ Srov. Věznice Stráž pod Ralskem, Speciálně výchovné aktivity, http://straz.vscr.cz/clanky/?cl_id=83, (20. 10. 2009).

¹³⁴ JUNG Gustav Carl: Duše moderního člověka, Brno: Atlantis, 1994, 285.

k řešení obsedantních tendencí tzv. antirhetickou metodou, spočívající ve specifických modlitbách, jejichž účinnost je fenomenologicky potvrzena¹³⁵

Ovšem je zřejmé, že není každý psychický symptom nutkavé povahy původem d'ábelský. Opatrný zcela jasně varuje: „*Exorcismus nemůže nahradit ani obrácení, ani resocializaci, ani doprovázející pastorační péči. Může být jedním z léčebných prostředků, spíš výjimečným, než častým. Úvahy o něm vyžadují vzdělání, osobní zralost, kompetenci. V katolické církvi je tato činnost vázána striktně na biskupa, který jediný může někoho k vykonání exorcismu pověřit.*“¹³⁶

Můžeme se však setkat s netušenou mírou vnitřního násilí, jež je ovšem z vědomí vytěsněno. Toto násilí může mít až povahu pouta, ne-li podmanění Zlým. V takovém případě vysvobození často neuzdraví z obsese, ale přispěje ke zklidnění nitra postiženého, což značně zmírňuje handicap způsobený obsesí.¹³⁷ Když však jsou však odsouzení zároveň pacienti, závislími na drogách, alkoholicí, kterých se mezi vězni vyskytuje velké množství,¹³⁸ osvobození od duchovní nadvlády, zjišťují, že jejich duchovní probuzení je vede k tomu, aby druhé osvobozovali skrze modlitbu a zvláště skrze účast na eucharistii.¹³⁹

Vedle klasických metod, používaných specialisty, poskytuje pastorační péče širší i hlubší vypořádání s vinou člověka. Představa viny samotné má biblické kořeny. Smysl celého starozákonního obětního systému a odpuštění, jenž je nám nabídnuto v Kristově kříži, spočívá v tom, že Bůh nám připravil cestu, abychom mohli uniknout rozsudku „vinen“. Řešení dalších doprovodných pocitů má sice také svoje místo, protože Písmo hovoří o očištění a obmytí našeho svědomí. Nejprve je ale nutno vyřešit skutečnost, že jsme hříšníci a že jsme zhřešili.¹⁴⁰

Jestliže pastorační péče vede člověka k Bohu a tím také k životu bez hříchu – tak jelikož je hřích velmi často totožný s trestným činem, vede automaticky člověka i k životu, v kterém se může lépe vyvarovat kriminálního jednání, delikvenci, tedy páčání trestných činů:

- a) minimálně je k tomu pastorační péčí MOTIVOVÁN

¹³⁵ Srov. GRUN Anselm: Jak zacházet se Zlým, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1995, 36.

¹³⁶ OPATRŇY Aleš, Sekty jako pastorační problém i úkol, http://www.knihovna.net/KNIHA/0063_t.htm, (12.10.2009).

¹³⁷ Srov. MADRE Philippe: Tajemství Boží lásky a služba uzdravování, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, 78.

¹³⁸ V roce 2006 bylo evidováno ve věznicí Stráž pod Ralskem ze 700 vězňů 225 jako drogově závislých a 19 jako závislých na alkoholu. (Výroční zpráva věznic Stráž pod Ralskem), http://ad.vscr.cz/news_files/Vyrocní_zpráva_veznice_za_rok_2006.pdf, (12. 5. 2009).

¹³⁹ Srov. McALL Kenneth: Uzdravení rodových kořenů, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, 49.

¹⁴⁰ Srov. GREEN Daniel, LAWRENZ Mel: Jak se vypořádat se studem a vinou, vyd. 1., Praha: Návrat domů, 2008, 10.

b) boží milostí pak může být k takovému životu uschopněn, přičemž z penologického hlediska jde o tentýž cíl

a v tom SPOČÍVÁ velký příspěvek PASTORACE k RESOCIALIZACI respektive k REINTEGRACI odsouzených.

Součástí pastorační péče, jak jsme si ukázali, je dle učitelského úřadu církve i katecheze. Tato i v podmínkách věznic přispívá k tomu, aby odsouzený v zásadě rozuměl tomu, čemu věří a jeho víra měla pevný, jasně strukturovaný základ a přesah. Katechetická praxe ve věznicích znovu souvisí s programy zacházení, konkrétně se vzdělávacími aktivitami, byť se v samotné praxi prolínají se speciálně výchovnými. Samozřejmě může tato činnost kaplanů stát i mimo tyto programy zacházení, ale stále bude pastorec i katecheze přispívat ve spolupráci se speciálně výchovnými postupy k resocializaci vězňů. Jestli-že jsme si ukázali, že se působením těchto postupů vyvozují právní a mravní normy, pastorec učí proč tomu tak je a v katechezi se pak učí desatero Božích přikázání, pak platí když:

Nechci být zabit – tak NEZABIJU (tím nespáchám trestný čin a nebudu omezen několik let na svobodě) – a tím také nezhřeším!

Nechci být okraden - tak NEPOKRADU (nespáchám přestupek či trestný čin, nebudu omezen na svobodě) - a tím také nezhřeším !

Popsaná praxe ukázala, že i odborní zaměstnanci věznic v zásadě počítají s potřebou transcendence u svých klientů. Mnohým lidem totiž nestačí pouhé uspokojování noogenních potřeb i potřeb psychosociálních, ale mají potřebu uskutečňovat tzv. metapotřeby (pokud ne, tak k tomu jsou etopedy a terapeuti ve věznicích motivováni a nebo vedeni k tomu, aby se tato motivace sama probudila). Vychovatelé – terapeuti a odborní zaměstnanci, kteří absolvovali analytický terapeutický výcvik, počítají v penitenciární – respektive penologické praxi ze zmíněným sekulárním pojetím C. G. Junga, který tvrdil, že všechna náboženství mohou být psychoterapiemi. V praxi těchto vězeňských expertů to znamená, že podporují terapeutické systémy, které se transcendence dotýkají či religiozního zaměření jednotlivců a to např. tak, že u muslimů uplatňují Peschianovu pozitivní psychoterapii využívající dervišských příběhů. Zjišťují přitom, že i pro jinak kritické sunity je tato praxe přijatelná, neboť jsou vůbec překvapeni uplatňováním islámských prvků v našich věznicích. U odsouzených orientovaných na judaismus je aplikována terapie realitou, která se velmi podobá Peschianově pozitivní psychoterapii, ale s tím, že jsou využívány Buberovy Chasidské příběhy či kniha rabínské moudrosti. Přímo využívají službu kaplanů při práci s cizinci, např. ruskojazyčnou

minoritou. V této praxi však, podobně jako při pastorační péči, záleží na opravdovosti přístupu. „Nestačí aktivita jako taková. Je třeba, aby každá aktivita byla důsledkem víry, kterou vyznáváme. Máme na mysli hlubokou jednotu víry vyznávané s vírou žitou, v níž nechybí vnitřní radost a pokoj.“¹⁴¹

V praxi se rovněž stále více ukazuje potřeba ekumenického přístupu a spolupráce kaplanů, jako duchovních různých církví. Jejich vzájemná zastupitelnost a tolerance bez ztráty jejich vlastní identity hraje důležitou roli a musí proto vycházet z osobnostních předpokladů jednotlivých kaplanů. Ukazuje se to např. u přípravy na křest či společných ekumenických bohoslužbách.

Samostatnou kapitolou a určitým završením pastorační a katechetické činnosti je účast kaplanů v **pilotních projektech věznic**, které zahrnují více složek resocializačního působení. Jedním z nich je účast strážského kaplana v **projektu „Komise pro podmíněné propuštění“** vězňů odsouzených pro násilnou trestnou činnost¹⁴² Nebo projekt **„Rodinného setkávání“** vězňů, který vede kaplanka Věznice Rýnovice a který se zabývá přímo resocializací a reintegrací vězňů zpět do společnosti. Ve věznici běží již čtvrtým rokem a je pořádám ve spolupráci s Oddělením výkonu trestu a dobrovolníky z církve. Cílem tohoto setkání rodin je výchova k manželství a rodičovství. Dále je v této a dalších dvou věznicích pořádán již šest let jednodenní formační akce pro věřící vězně s názvem **Duchovní obnova**, jejichž cílem je více se soustředit na Boha vytržením z běžného vězeňského prostředí. Ve věznici Kynšperk n. Ohří je připravován dokonce pilotní projekt **Křesťanského oddělení vězňů** pouze pro ty vězně, kteří se k víře aktivně hlásí. Je zde úzká spolupráce kaplana a specialistů věznice, kteří se rovněž na přípravě tohoto projektu podílí. Činnost je podporována vedením věznice.¹⁴³

Obavu z případné vzájemné konkurence participujících oborů bychom mohli rozptýlit závěry, ke kterým došli v rozpravě o pastorační péči koncilní otcové II. Vatikánu. Trvali na tom, že *"je třeba dostatečně znát a používat nejenom teologických zásad, nýbrž i objevů světských věd, především psychologie a sociologie, aby tak i věřící byli vedeni k ryzejšímu a zralejšímu životu víry."*¹⁴⁴

Nakonec nejvýstižněji porovnává práci specialisty a duchovního ve věznici PhDr. Hála J., když tvrdí, že: *„Duchovní a psycholog, každý svým specifickým způsobem, pomáhají*

¹⁴¹ DŘÍMAL Ludvík: Katecheze jako výchova víry, Olomouc: Maticе cyrilometodějská s. r. o., 2002, 27.

¹⁴² Srov. Probační a mediační služba České republiky, Základní metodický postup pro činnost Komise pro podmíněné propuštění, Věznice Stráž pod Ralskem.

¹⁴³ Informace byly získány z dotazníků rozesílaných autorem této práce kaplanům v jednotlivých věznicích a ze souhrnného vyhodnocení činnosti kaplanů hlavním kaplanem B. Pivoňkou.

¹⁴⁴ DRUHÝ Vatikánský koncil: Pastorační konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes*, (ze dne 7. prosince 1965), in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, 236.

*vězni odlišit od sebe různé hodnoty a prožít setkání s hodnotami skutečnými – setkání se smyslem lidského života.*¹⁴⁵

¹⁴⁵ HÁLA Jaroslav: Teorie a praxe vězeňství, I. díl, České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 1996, 53.

Praktická část

4 Aspekty dat a metody jejich zjišťování

Tato část práce slouží

- a) ke zjištění praktického rozsahu kaplanské služby ve věznicích tak, aby bylo možno potvrdit či vyvrátit třetí tezi, uvedenou v první kapitole této práce.
- b) Zjištěné výstupy budou využity jako podnět pro vlastní službu vězeňských kaplanů v budoucnosti.

Zjištěné údaje byly získány třemi způsoby sběru dat.

1. Anketou za pomoci jednoduchého dotazníku.¹⁴⁶
2. Ze souhrnného dotazníku o činnosti kaplanů, kterým Hlavní kaplan VS ČR zajišťoval podklady pro předložení na gremiální poradě ředitelů věznic v říjnu 2009.
3. Z odpovědí kaplanů na položené otázky, týkající se praktického provádění katecheze ve věznicích.
Vzhledem k možné diskuzi ohledně provádění katecheze v prostředí věznic byly položeny konkrétní otázky týkající se tohoto tématu kaplanům z římskokatolické církve.¹⁴⁷

- Dotazníkové ankety se zúčastnilo celkem 20 kaplanů z 18 věznic. Otázky byly voleny tak, aby splňovaly kritéria kladená na kaplanskou službu zejména Dohodou o duchovní službě, vyhlášenou Nařízením Generálního ředitele VS ČR č. 44/2008.¹⁴⁸ Tato dohoda vychází ze skutečnosti umožnit církvím co nejširší možnosti jejich působnosti ve věznicích.

¹⁴⁶ Viz. Příloha č.

¹⁴⁷ V protestantské části spektra kaplanů panuje nejednota o pojmu katecheze jako takové, proto se jevílo účelné položit otázky kaplanům církve římskokatolické, kde je termín katecheze dostatečně vyprecizován.

¹⁴⁸ Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 44/2008 o organizaci duchovní služby, § 8.

- Celkový počet v době zkoumání byl 34 kaplanů a 23 obsazených věznic. Tento počet kaplanů se zúčastnil dotazníkového průzkumu hlavního kaplana.

4.1 Souhrnné údaje zjištěné pomocí dotazníkové ankety

4.1.1 Dotazníková anketa

Dotazník ohledně forem a metod práce kaplanů VDS

Název věznice:

Typ věznice:

1. Jaké metody práce používáte ve své kaplanské práci?

(prosím podtrhněte to, co ve své práci skutečně využíváte, u některých otázek prosím krátce rozved'te)

- a) individuální pastorační rozhovory s klienty

využívá všech 20 kaplanů

- b) sloužíte bohoslužby samostatně jako kaplan

slouží 17 kaplanů

- c) zajišťuji bohoslužby v součinnosti s pověřenými osobami církví dobrovolně zajišťujícími duchovní péči

bohoslužby zajišťuje 12 kaplanů v součinnosti s církvemi a 1 v součinnosti se sociálním pracovníkem

- d) skupinovou nebo individuální výuku, zaměřenou na studium Bible

koná 15 kaplanů

- e) spolupracuji s charitativními a jinými organizacemi za účelem postpenitenciární péče

spolupracuje 12 kaplanů

- f) zabezpečuji kulturní akce s duchovním obsahem nepravidelně

14 kaplanů pravidelně (např. koncerty aj.), 2 kaplani výjimečně

- g) věnuji se pastoračně i zaměstnancům věznice

9 kaplanů udává pravidelně, 3 kaplani výjimečně

- h) podílím se na programech zacházení s obviněnými, odsouzenými a chovanci.

13 kaplanů udává, že ano; z toho 2 formou vzdělávacích aktivit a 11 formou speciálně výchovných či zájmových

- i) využívám jiné formy práce – uveď jaké (např. setkání rodin, specializovaná oddělení, pilotní projekty věznice apod.)

Kaplani uvádějí např. anonymní dopisování, extramurární aktivity, 3x účast na pilotních projektech, bohoslužby mimo věznici aj.

Prosím, zde můžete rozvést podrobnosti, zajímavosti či poznámky k jednotlivým bodům:

2. Další otázky související s kaplanskou službou

Pokuste se vždy stručně odpovědět (nejlépe hned pod otázku)

Kaple

- a) Nachází se ve vaší věznici kaple?

Ano odpovědělo 11 kaplanů (celkově je vybudováno 14 vězeňských kaplí)

- b) O jaký typ kaple se jedná (např. víceúčelová místnost, ekumenická kaple apod.)?

3 římskokatolické kaple, 3 víceúčelové místnosti, 5 ekumenických kaplí

- c) Kapacita kaple (kolik osob)

Kolísa mezi 8 až 100 osobami; průměrná kapacita je okolo 30 osob

- d) Jak často je využívána (např. týdenní frekvence) min.

Minimálně 1 x měsíčně, v průměru 2 – 3 x týdně

Metody práce a možnosti spolupráce

- e) Kterou z forem a metod práce (např. individuální rozhovory) využíváte nejvíce a kterou nejméně (kolika procenty se přibližně podílejí na vaší práci)?

70 – 80 procent tvoří individuální rozhovory, zbytek pak bohoslužby a studium Bible, nejméně (2 procenta) kulturní akce

- f) S kým z profánních zaměstnanců ve věznici blíže spolupracujete v odborné péči o klienta (např. vychovatel, psycholog, pracovník odd. prevence a stížností, vedoucí OVT apod.)?

10 spolupracuje s psychologem či s psychiatrem; 8 se speciálním pedagogem; 6 s vychovatelem; 4 se sociálním pracovníkem; 3 s ředitelem nebo jeho zástupcem, terapeutem, dozorcí a s prevencí stížností; 2 s vedoucím oddělení výkonu trestu; 1 s pedagogem volného času

- g) Prosím uveďte, zda je tato spolupráce nahodilá, příležitostná nebo soustavná (např. jako člen týmu)?

4 uvádějí pravidelnou spolupráci, z toho 3 jsou přímo členy týmů; 14 nahodilou či příležitostnou spolupráci; 2 uvádějí, že nespolupracují

- h) Vidíte možnost prohloubení této spolupráce nebo spolupráci jinou formou (možné rozvést)?

19 Kaplanů vidí možnost prohloubení spolupráce; 1 tuto možnost nevidí vůbec

- J) V čem vidíte smysl takové spolupráce?

Kaplaní nejčastěji uvádějí, že spolupráce tak zahrnuje více složek a působení a je komplexnější. Smysl vidí také v možnosti systematického a koordinovaného působení na konkrétní vězně, v možnosti oslovení evangeliem druhé lidi, 1 nevidí smysl vůbec, 2 se nevyjádřili

Moje kaplanská služba

- K) Od kterého roku jste v kaplanské službě?

V průměru 5 let

- L) Na jak velký úvazek?

1,0 zaměstnáno 5 kaplanů; 0,6 zaměstnán 1 kaplan; 0,5 zaměstnáno 6 kaplanů;
0,3 zaměstnání 2 kaplani; 0,25 zaměstnán 1 kaplan; 0,2 zaměstnání 4 kaplani; 0,1
zaměstnán 1 kaplan

M) V čem je podle vás největší smysl vaší práce?

Nejčastější odpovědi:

*V možnosti přiblížit se lidem na okraji společnosti, být jim nablízku v nouzi,
pomáhat zvládat zátěžové prostředí a zvěstovat evangelium.*

*Ukazovat lidem na možnost znovunalezení smyslu života, možnosti odpuštění,
najít duchovního rozměru života.*

*Pomoci poznání vlastní důstojnosti, sebevědomí na to že jsem člověk-Boží tvor,
z toho vyplývající poznání viny, hříchu – východiska z něj – odpuštění – spása duše,
věčnost. Shrnutí jde o spásu jeho duše pro věčnost. Tj. ve finále. Řešení vnějších
podmínek, charity, lidských vztahů apod. je až na druhém místě.*

N) V čem jste podle vás nepostradatelný (á) pro vězeňskou službu?

Kaplani většinou nedokázali na tuto otázku odpovědět

4.1.2 Souhrnné údaje získané z dotazníků zasílaných Hlavním kaplanem VS ČR jednotlivým kaplanům

Přehled působení Vězeňské duchovní služby¹⁴⁹

A. Struktura dotazníku

1. počet zahrnutých kaplanů 34

2. počet zahrnutých věznic 23

¹⁴⁹ Zdroj: Statistika Hlavního kaplana Vězeňské služby ČR.

B. Duchovní služba-počty

1. celkový počet individuálních rozhovorů / **měsíc**/: 1512 odhad/**rok** 16632
2. celkový počet společných pastoračních akcí / **měsíc**: 285 odhad/**rok** 3135
3. celkový počet bohoslužebných a liturgických shromáždění / **rok**: 1173
4. celkový počet kulturně-náboženských akcí / **rok** 334

C. Duchovní služba - účast klientů

1. celkový počet klientů duchovní služby 3255 = 14,79 % vězněných osob ve VS

k 1.9.2009

2. průměrný počet při společné pastoraci 10
3. průměrný počet při bohoslužbě 19
4. průměrný počet při kulturně-náboženských akcích 32

D. Typy akcí

1. bohoslužebně-liturgická shromáždění

bohoslužby katolické (mše), evangelické, ekumenické, biblické hodiny, akce Armády spásy, atd.

2. kulturně náboženské akce (některé příklady)

biblický seminář, animovaná bohoslužba (Kynšp), návštěva bohoslužeb ve městě (Břecl), přednášky, besedy s bývalým -nyní věřícím - vězněm, divadlo (Mírov), ván.balíčková akce s účastí členů různých církevních sborů, financovaná jejich sbírkou (Pardubice), návštěvy osobností (Rýnovice), program duchovní obnovy (Rýn.+ Pankrác), bohoslužby na hoře Ralsko (Stráž), atd.

3. akce ve spolupráci s odbornými pracovníky VS (některé příklady)

pastoračně-duchovní skupina (s psych)., extramurální akce (vycházky s doprovodem – H. Králové), zážitková terapie - enviromentální důrazy (Liberec, Stráž), brigáda na zámku Lemberk, výstup na Ralsko, skupinová terapie s prvky hagioterapie (Stráž), "Setkání

rodin" - pilotní projekt věz. Rýnovice, práce s biblickými příběhy jako nástroj poznání životní moudrosti (Pankrác, Příbram, Mírov), základů morálky (Pankrác) a zdokonalení mentální úrovně klientů (Vinařice), filmové kroužky (Karviná, Olomouc, Valdice), výuka angličtiny a klasické latiny (Plzeň), společensko-sportovní seminář (Karviná), pastorační terapie na spec. odd. (Vinařice). Shromáždování výtvarných prací odsouzených pro mezinárodní výstavu, každoročně pořádanou katolickou organizací ICCPPC (International Catholic Conference for Prison Pastoral Care), letos hodnoceno ve Vídni, práce českého ods. získala 2. zvláštní cenu (organizoval kaplan O.Broch), atd.

4. jiné

Spolupráce s odborným personálem při řešení krizových situací (všeobecně). Koncert a přednáška J. Eriksena (býv. narkoman a "pasák") s protidrogovou tematikou (Olomouc, Pardubice, Rýnovice, Stráž), atd. Povolena a schválena dokumentace z oblasti zacházení s vězni a duchovní služby pro agenturu National Geographic, atd.

E. Dobrovolná duchovní služba

1. Celkový počet participujících duchovních – členů VDP

104

2. Celkový počet docházejících duchovních – pouze pověřených církvemi **bez členství ve VDP 179**

z toho: a) duchovních **všech CNS s výjimkou NSSJ** 88

b) **členů NSSJ**, docházejících do věznic 91 vůbec evidovaných pro VS 151

3. Celkový počet dobrovolných duchovních ve VS 283

F. Subjektivní hodnocení působení kaplanů (1 – 5, nejlepší 1, průměr na 1 pracovníka):

a) ve vztahu ke klientům za katrem: 2,0

b) ve vztahu k spolupracovníkům z VS 2,1

c) ve vztahu k členům VDP 1,8

d) ve vztahu k ostatním dobrovol.duchovním 1,7

Vysvětlivky:

CNS registrované církve a náboženské společnosti s oprávněním služby ve věznicích (zák 3/2002 Sb)

NSSJ Náboženská společnost Svědkové Jehovovi

VDP Vězeňská duchovenská péče, občanské sdružení

VS Vězeňská služba ČR

Zpracováno na základě údajů v kaplanských dotaznících v srpnu 2009.¹⁵⁰

4.1.3 Zjištěné údaje z odpovědí kaplanů na otázky týkající se praktického provádění katecheze ve věznicích

Otázky pro kaplany z římskokatolické církve ohledně provádění katecheze

Z dosud uvedeného vyplývá, že oba pojmy pastorační a katecheze spolu v praxi současné církve úzce souvisí. Katecheze jako součást pastoračního působení aktivně vstupuje v určité fázi duchovního zrání konvertity, aby jej připravila k plnějšímu životu v obecnosti církve. Podobně je využívána i když v menším rozsahu, rovněž v praxi vězeňských kaplanů.

Vlastní možnost pastorační a katecheze je umožněna zákonem o církvích¹⁵¹ a zákonem o výkonu trestu odnětí svobody.¹⁵² Dále jej upravuje nařízení generálního ředitele VS ČR o organizaci duchovní služby¹⁵³, které se věnuje především působení profesionálních vězeňských kaplanů. Příslušné statě z uvedených zákonů a normy jsou uvedeny ve třetí kapitole této práce. Je zde výslovně uvedeno, že kaplan provádí zejména individuální pastorační rozhovory, zajišťuje bohoslužby, individuální či skupinovou formou studium Bible, dokonce se může pastoračně věnovat i pracovníkům věznice. Pastorační a katecheze tedy má ve službě kaplanů ve věznicích prvořadé místo. Někdy bývá proto označována jako pastorační služba ve věznicích, podobně, jako je tomu třeba v případě služby armádních kaplanů.¹⁵⁴

¹⁵⁰ Údaje získány od Hlavního kaplana VS ČR Mgr. Bohdana Pivoňky v listopadu 2009.

¹⁵¹ Zákon č. 3/2002 Sb. o církvích a náboženských společnostech.

¹⁵² Zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody (ZVTOS), § 20, čl. 4.

¹⁵³ Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 44/2008 o organizaci duchovní služby, § 8.

¹⁵⁴ Srov. HOLUB Tomáš: Pastorační služba v Armádě České republiky, Praha: Arcibiskupství pražské, Pastorační středisko, 2007, 5.

Otázka uplatnění katecheze v rámci pastorační služby je ve vězení poněkud složitější. Vzhledem k různorodé povaze praxe širokého církevního spektra zastoupených kaplanů jsem se jako „protestantský“ kaplan obrátil na své kolegy s dotazy:

- a) Jestli provádějí katechezi v rámci svého pastoračního působení?
- b) Jaká je její praktická forma?

Jednalo se o kaplany římskokatolické církve z věznic:

- **Kynšperk, Mírov, Valdice, Rýnovice a vazební věznice Olomouc.**
- Jednalo se o dva kněze, dva jáhny a jednu pastorační asistentku

Odpovědi byly ve všech případech podobné:

- **Věznice Kynšperk:** ano, katechezi provádím jako přípravu na biřmování, popř. přípravu ke svátostem. Individuálně. Četnost jeden až dva případy za rok.
- **Věznice Mírov:** ano, výjimečně, ale systematicky, za pět a půl roku působení dva případy.
- **Věznice Valdice:** ano, katechezi provádím v malém počtu i v rámci přípravy na křest, používám „čtivý katechismus“ a pro katechezi volím zjednodušenou formu. Četnost tak jeden až dva případy za rok.
- **Věznice Rýnovice:** ano, provádím, ve spolupráci s knězem, příprava na biřmování, křest, volím jednodušší, srozumitelné pomůcky, využívané například při katechezi dětí. Četnost jeden až dva případy za rok. Individuální formou.
- **Vazební věznice Olomouc:** ano, provádím, jednoduchou formou, četnost jeden až dva případy za rok. Jako zajímavost uvedl, že v letošním roce převzal dohled nad přípravou ke svátosti biřmování jednoho vězně Mons. Jan Graubner, arcibiskup olomoucký.

Ze získaných odpovědí vyplývá, že katecheze se ve věznicích skutečně koná, byť je zde uskutečňována individuálně a poněkud rozdílně od farní formace, zejména kvůli zjednodušené formě, kterou je prováděna.

5 Vyhodnocení tezí

Teze 1:

Vězeňští kaplani mají pro svou systematickou pastorační službu ve věznicích nastaveny vhodné legislativní i praktické podmínky, podobně jako specialisté oddělení výkonu trestu a další profese.

K vyhodnocení této teze byly shromážděny potřebné údaje z oblasti mezinárodních dohod a Evropských vězeňských pravidel, které tvoří nejširší základ moderního vězeňství našeho státu a stanovují minimální pravidla i pro duchovenskou službu ve věznicích.

Zákonné normy a prováděcí vyhlášky, které činnost duchovních, tedy i kaplanů přímo vymezují, pak poskytly závazný souhrn pravidel pro vnitřní předpisy a metodická doporučení Vězeňské služby České republiky, která službu a postavení kaplanů ve věznicích dále upravují a organizují její praktický výkon.

Možnosti uplatnění vězeňských kaplanů dotváří i vlastní prostředí věznic a místní podmínky. Proto byl podán i základní přehled a klasifikace českých věznic, které tvoří pro kaplanskou službu nutné zázemí.

Specifikem kaplanů je jejich propojení s občanskou sférou – Vězeňskou duchovenskou péčí. Tato organizace poskytuje jejich službě nutnou zpětnou vazbu. Proto byl též vzájemný vztah vězeňských kaplanů a této organizace zmíněn jako nutný předpoklad jejich práce.

Závěr: Ze shromážděných údajů vyplývá, že teze **je verifikována** a tudíž tuto tezi **přijímám.**

Teze 2:

Kaplani mohou díky možnostem, které jim dává šíře pastoračního působení, účinně navázat na speciální výchovné postupy specialistů při resocializaci vězněných osob a v případě jejich konverze (integrací do církve skrze další nástroje, např. katechezi) se rovněž stejně účinně podílet i na jejich resocializaci.

Před vlastním shromážděním faktů byl nejprve na základě dokumentů církve vymezen pojem kaplan, přičemž bylo přihlédnuto k ekumenickému pojetí této služby v prostředí věznic.

Další potřebné údaje byly získány z historie služby vězeňských kaplanů s důrazem na propojení jejich služby s vězeňským personálem až po vlastní správu některých věznic přímo duchovními. Podíl na resocializaci byl vždy nedílnou součástí jejich služby.

Dále byly naznačeny některé formy pastorační a katechetické práce v současnosti a možné formy spolupráce zdokumentovány na konkrétní spolupráci kaplana a specialisty – terapeuta.

Závěr: Ze shromážděných údajů vyplývá, že teze **je verifikována** a tudíž tuto tezi **přijímám.**

Teze 3:

Kaplaní, jako zaměstnanci Vězeňské služby České republiky, ve své praxi profesionálních duchovních skutečně plně využívají daných legislativních i praktických možností spolupráce se zaměstnanci věznic při resocializaci vězněných osob.

Za účelem verifikace nebo falzifikace této teze byly shromážděny údaje ze třech různých zdrojů. Jednak z dotazníkové ankety, která poskytla údaje zejména o formách spolupráce s personálem věznic a další potřebné údaje o vlastní práci kaplanů. Dále z dotazníku rozesílaného Hlavním kaplanem VS ČR, který shromáždil celkové údaje o činnosti kaplanů za poslední období. Třetí pramen údajů byl získán pro zjištění využití specifické služby katecheze v prostředí věznice prostřednictvím otázek položených vybraným vězeňským kaplanům.

Závěr: Na základě zjištěných údajů je tato teze **verifikována částečně**, proto tuto tezi **nepřijímám.**

Odůvodnění: Z údajů v dotaznících bylo zjištěno, že např. na programech zacházení, které přímo souvisejí s resocializací vězněných osob se podílí pouze 13 kaplanů z 20 odpovídajících, což činí pouhých 65 % z dotázaných. Na dotazy týkající se spolupráce s ostatními zaměstnanci uvedli 2 kaplaní, že nespolupracují vůbec. Možnost spolupráce 1 kaplan nevidí jako možnou. Smysl takové

spolupráce 1 kaplan nevidí vůbec a 2 kaplani se nevyjádřili. Což je 5 – 10 % z dotázaných. Přesto že se jedná o poměrně malé procento, teze nemůže být plně verifikována.

Závěr

Při zpracování své diplomové práce jsem se zaměřil na službu vězeňských kaplanů, konkrétně na možnost jejich spolupráce na naplňování účelu výkonu trestu. Tím je bezesporu resocializace či reintegrace vězňených osob. Snažil jsem se ukázat, že právě pastore a v jejím rámci i katecheze, která pomáhá proměňovat život člověka, dává mu nalézt jeho smysl v Bohu a uvádí ho do svátostného života, nemusí stát stranou od ostatních dobře míněných snah o napravení člověka. V rámci spolupráce se zaměstnanci věznic může docela dobře navázat na některé speciálně výchovné terapeutické postupy a s vědomím, že tyto postupy přerůstá svým zacílením k Bohu, může postupně převzít život člověka jako trvalý pastorační úkol.

V první kapitole jsem se snažil zachytit odlišnost vězeňských kaplanů od ostatních pracovníků vězeňské služby. Postihnout některá specifika jejich služby, která jim dávají poněkud jiné postavení a zároveň na ně kladou nemalou odpovědnost v důsledku toho, že jsou jakýmsi mostem mezi vězni a světem venku. Při stanovení tezí jsem vycházel ze skutečnosti, že kaplani vězeňské služby nechodí do věznic pouze za své církve, ale jejich služba má jiný ráz, než práce dobrovolníků a úzce souvisí s naplňováním účelu trestu, podobně jako práce ostatních profesí vězeňské služby. Vězeňská služba pak od jejich práce právem očekává přínos v resocializačním úsilí a to i formou konkrétní spolupráce mezi profesemi.

Ve druhé kapitole jsem se snažil uvést a charakterizovat základní pojmy pastore, katecheze a resocializace tak, jak jim rozumí církev, kanonické právo, dokumenty magistera a popsat jejich základní úkoly a formy.

Jako nezbytnou součást pozadí činnosti vězeňské duchovní služby jsem zapracoval její legislativní zakotvení v mezinárodních dohodách, zákonech a předpisech České republiky a rovněž její úpravu ve vnitřních předpisech vězeňské služby.

Vzhledem k důležitosti jsem zde neopomněl zmínit i propojení vězeňských kaplanů s občanským sektorem – Vězeňskou duchovenskou péčí. Tato organizace je spolu s církvemi mateřskou základnou pro vysílání kaplanů do služby a zároveň plní funkci určitého kontrolního filtru.

Svojí úlohu v práci kaplanů sehrává i prostředí ve kterém pracují. Proto byl v této kapitole zpracován přehled o typech věznic a současných způsobech výkonu trestu. Nutným se jevílo pojednat i o vlastním účelu trestu tak, jak mu rozumí současná trestní politika a o jeho naplňování skrze aktivity programu zacházení, na které může právě pastorační činnost kaplanů dobře navázat.

Ve třetí kapitole jsem se již věnoval přímo duchovní službě kaplanů. Charakterizoval jsem jejich odpovědnost a snažil se zachytit podstatné rysy jejich služby v historii, které vypovídaly také o jejich nezanedbatelném podílu na resocializaci vězňených osob. Ve zvláštní části jsem se pak věnoval jejich pastorační a katechetické službě v návaznosti na speciálně výchovné postupy s praktickými ukázkami využití takové spolupráce.

V praktické části diplomové práce jsem se snažil shromáždit potřebná data za účelem zjištění skutečného výkonu služby vězeňských kaplanů, zejména jejich spolupráce s ostatními profesemi či ke zjištění jejich zájmu o takovou spolupráci. Rovněž jsem se zde snažil upřesnit rozsah a formu prováděné katechetické činnosti v prostředí věznic.

Z celkové analýzy shromážděných informací v této diplomové práci vyplývá, že pastorační činnost a v jejím rámci i katecheze se uskutečňuje ve věznicích již od samého počátku profesionální služby kaplanů, a to v kontextu resocializace vězňených osob. Tím kaplani přispívají k naplňování účelu trestu, tak jak je dnes tento pojem chápán. Legislativní prostředí vytváří vhodné podmínky pro spolupráci s vybranými vhodnými profesemi ve vězeňské službě, stejně jako povaha některých speciálně výchovných postupů, užívaných v praxi těmito odborníky. Na tyto pak může pastorační, popř. katechetická činnost kaplanů vhodně navazovat, jelikož spolu v některých bodech úzce souvisí. Pouze je třeba zachovat výlučnost pastorační činnosti a neredukovat ji na pouhou metodu. Její poslání je mnohem širší.

Přestože možnosti, o kterých tato práce pojednává, nejsou ze strany vězeňských kaplanů plně využity, mohou být brány jako podnět či výzva k jejich budoucí práci.

Práce na zvoleném tématu mě velmi obohatila a pomohla mi zpřehlednit zajímavý úsek služby vězeňských kaplanů z pohledu spolupráce s pomáhajícími profesemi. Jako taková je přínosem pro profesní a metodickou část této služby a pevně věřím, že bude využita pro praktickou činnost vězeňských kaplanů.

Výklad méně známých pojmů

Alternativní tresty jsou tresty, které nejsou spojeny s odnětím svobody. Jsou to vlastně nevězeňská řešení. Používá se i název alternativní trestně právní sankce. Přistupuje se k nim proto, jelikož výkon trestu má dvě podstatná rizika: 1. Ekonomická – vysoká finanční náročnost. 2. Psychologická – resocializace nemusí být úspěšná. Dokonce může dojít k dalšímu poškození osobnosti vězně. U alternativních trestů se jde ještě dál. V souvislosti s těmito tresty se používají pojmy **dekriminalizace** („odkriminalizování“, tj. vyjmutí některých trestných činů z kategorie trestných činů), **depenalizace** (nahrazování trestu odnětí svobody jinými sankcemi), eventuelně **mediace** (rozptýlení vzniklého napětí mezi obětí a pachatelem pomocí navázání kontaktů mezi oběma a nastoupení na cestu tzv. mimosoudního narovnání), nebo **diverze** (odklon, tj. možnost volby pachatele mezi trestně právní sankcí a jinou sankcí, která neznamena uvěznění. Zaveden byl u nás i trest obecně prospěšných prací.¹⁵⁵

Anomální – abnormální chování anomální chování v penitenciárním prostředí je dvojího typu: 1. Anomální chování a 2. Abnormální chování. (první studuje patopsychologie a druhý psychopatologie. Anomální chování ve vězeňském prostředí se též nazývá poruchami chování během uvěznění, přičemž porucha chování představuje obecně nežádoucí či škodlivou odchylku od funkčně normálního, zdravého stavu člověka. Anomálních chováním vězně ve výkonu vazby nebo trestu odnětí svobody rozumíme takové chování, které není duševní poruchou či nemocí, ale vyznačuje se výjimečností a odchylností jak od obecně lidské normy, tak i od běžné normy ve vězeňské populaci. Anomální chování vyžaduje intervenci psychologů či jiných členů vězeňského personálu, tedy i kaplanů. Mezi nejtypičtější anomální chování ve vězeňském prostředí se dá zařadit např. sebepoškozování, agrese, šikanování, násilí mezi vězni, autodestruktivní jednání apod. Za abnormální chování se pak považuje takový stav, v jehož základě stojí duševní porucha nebo přímo duševní nemoc jako např. těžké psychopatie, poruchy intelektu, drogové závislosti apod.¹⁵⁶

¹⁵⁵ Srov. MAŘÁDEK Vladimír: Alternativní tresty, in: Výkladový slovník penologie, vyd. 1. 2003, 10–11.

¹⁵⁶ Srov. MAŘÁDEK Vladimír: Anomální-abnormální chování, in: Výkladový slovník penologie, vyd. 1. , 2003, 11-12.

Extramurální aktivity jsou aktivity, které jsou konány s odsouzenými v určitém vymezeném čase mimo věznici za doprovodu zaměstnanců, zpravidla v souvislosti s programy zacházení.

Komise pro duchovní službu je poradní orgán generálního ředitele Vězeňské služby ČR. Předsedou je 1. náměstek Generálního ředitele Vězeňské služby České republiky (dále jen VS ČR). Místopředsedou je Hlavní kaplan VS ČR. Komise se zabývá koncepčními otázkami a zásadními jednáními, která se týkají duchovní služby. Schází se nejméně jedenkrát ročně.

Metoda hodnocení rizik a potřeb, jak se tato metoda nazývá, je aplikovaná opakovaně v průběhu vývoje odsouzeného. Smyslem tohoto hodnocení je analyzovat minulost, diagnostikovat přítomnost a predikovat budoucnost odsouzeného. Jedná se o identifikaci nejzávažnějších rizikových faktorů vězně, vyplývajících z charakteru jeho trestné činnosti a z osobní charakteristiky. Jedná se tedy komplexní přezkoumání a vyžaduje personál se specifickými znalostmi. Metoda bývá využívána při různých projektech týkajících se práce s vězněnými osobami. Např. v projektu „Souhrná analýza rizik a potřeb osob“ (zkráceně SARPO), kde vězeňská služba spolupracuje s dalšími subjekty.

Metodické listy nemají právní charakter. Mají doporučující, metodický význam. Upravují konkrétně způsob výkonu určité činnosti. Vydávají je např. ředitelé odborů VS a hlavní kaplan. Pro potřeby duchovní služby je vydává Hlavní kaplan VS ČR.

Probační a mediační služba ČR usiluje o zprostředkování účinného a společensky prospěšného řešení konfliktů spojených s trestnou činností a současně organizuje a zajišťuje efektivní a důstojný výkon alternativních trestů a opatření s důrazem na zájmy poškozených, ochranu komunity a prevenci kriminality.

Probační a mediační služba ČR vychází ze součinnosti dvou profesí – *sociální práce a práva*, zejména trestního. Vyváženým propojením obou se vytváří nová multi-disciplinární profese v systému trestní justice, která usiluje o začlenění obviněného resp. pachatele do života společnosti bez dalšího porušování zákonů. Probační a mediační služba

se dále snaží o zapojení poškozeného do „procesu“ vlastního odškodnění, o obnovení jeho pocitu bezpečí, integrity a důvěry ve spravedlnost.¹⁵⁷

Oddělení výkonu trestu je největší pracovní oddělení v konkrétní věznici. Má na starosti organizaci a výkon trestu odsouzených. Je tvořeno zaměstnanci v služebním i pracovním poměru. Tedy dozorcí různých tříd, ale jsou zde zařazeni např. i psychiatři, psychologové, terapeuti, speciální pedagogové, vychovatelé a další profese, s nimiž kaplan ponejvíc spolupracuje.

Oddělení se zesíleným stavebně-technickým zabezpečením slouží zpravidla k ubytování odsouzených, kteří v posledních pěti letech uprchli z vazby nebo z výkonu trestu, odsouzených, proti nimž bylo zahájeno trestní stíhání pro zvlášť závažný trestný čin spáchaný během výkonu vazby nebo výkonu trestu, a odsouzených, u nichž to vyžadují výjimečné okolnosti, například hrozí-li z jejich strany vážné ohrožení bezpečnosti v případě úspěšného útěku, terorizování spoluodsouzených, vyhrožování personálu a jeho rodinám (§8, odst. 3 Vyhl. č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

Programy zacházení stanovuje věznice a slouží k dosažení účelu výkonu trestu. Jsou stanoveny pro každého odsouzeného jako základní forma cílevědomého a komplexního působení na odsouzeného. Program se člení na pracovní aktivity, speciálně výchovné aktivity, vzdělávací aktivity, zájmové aktivity a oblast utváření vnějších vztahů.¹⁵⁸

Specializované oddělení pro odsouzené s mentální retardací¹⁵⁹ je oddělení pro somaticky a mentálně slabší vězně, kteří by obtížně zvládali pobyt na běžném oddíle. Cílem pobytu je:

1) Připravit somaticky a mentálně slabší odsouzené na samostatný řádný život po ukončení výkonu trestu odnětí svobody a to především již ověřenými a účinnými terapeuticko-výchovnými metodami.

¹⁵⁷ Probační a mediační služba České republiky, <http://portal.justice.cz/soud/soud.aspx?j=212&o=202&k=2015>, (20. 3. 2006)

¹⁵⁸ Srov. Vyhláška č. 345/1999 Sb., Řád výkonu trestu odnětí svobody, Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1999, § 36.

¹⁵⁹ Srov. Vyhláška č. 345/1999 Sb., Řád výkonu trestu odnětí svobody, Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1999, § 94.

2) Minimalizovat možnost zneužívání somaticky a mentálně slabších odsouzených odsouzenými, kteří vykazují násilnické tendence.

3) Umožnit handicapovaným odsouzeným výkon trestu odnětí svobody v prostředí, které nebude nadále zhoršovat jejich psychický stav.

Na realizaci tohoto programu se podílí tým zaměstnanců věznice složený z vychovatelů, vychovatelů – terapeutů, psychologa, speciálních pedagogů, pedagogů volného času, sociálního pracovníka a kaplana. Odsouzeným je zde rovněž poskytována možnost duchovní péče, což je stanoveno přímo ve vnitřním řádu věznice.¹⁶⁰

Vězeňská duchovenská péče - VDP je dobrovolným sdružením křesťanů - duchovních i laiků, kteří byli vedením svých církví pověřeni duchovenskou službou ve věznicích a vazebních věznicích Vězeňské služby České republiky a v obdobných zařízeních, pečujících o adaptaci vězňů a propuštěných, nebo se jiným vhodným způsobem podílejí na činnosti vězeňské duchovenské péče v souladu s cílem a zásadami VDP, a byli schváleni výkonným výborem VDP. VDP působí na základě spolupráce a vzájemné tolerance církví a náboženských společností v ekumenickém duchu a udržuje těsné vztahy s Ekumenickou radou církví v ČR a Českou biskupskou konferencí. VDP je odpovědná církvím i Vězeňské službě za realizaci duchovní činnosti ve věznicích ve smyslu právních norem.¹⁶¹

Vězeňská duchovní služba - Vězeňská duchovní služba je sborem vězeňských kaplanů, které pověřila jejich církev a s jejichž působením vyslovil výkonný výbor VDP souhlas. Kaplani jsou zaměstnanci Vězeňské služby, jsou členy VDP a patří do deseti různých církví. Působí ve 23 věznicích a vazebních věznicích. Duchovní jsou zde zařazeni na funkce: kaplan, hlavní kaplan a zástupce hlavního kaplana. Jejich činnost ve vězeňské službě upravují další předpisy a nařízení.¹⁶² Mimo obvyklou péči duchovních o vězňe mají celou řadu dalších práv i povinností. Mimo jiné se vyjadřují ke vstupu a působení pověřených osob z řad církví a náboženských společností ve věznicích.¹⁶³ Bývají služebně zařazeni v určité domovské věznici, kde zpravidla také působení těchto pověřených osob koordinují.

¹⁶⁰ Srov. Nařízení č. 4/2009 ředitele věznice Stráž pod Ralskem, příloha č. 15, Řád specializovaného oddělení pro odsouzené s mentální retardací, Věznice Stráž pod Ralskem: 2009, čl. 7 a 8.

¹⁶¹ Srov. Stanovy Vězeňské duchovenské péče, Praha: 2004, čl. B.

¹⁶² Srov. Nařízení č. 44/2008 Generálního ředitele Vězeňské služby České republiky, Praha: Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2008, čl. 6.

¹⁶³ Srov. Metodický list č. 11/2009 hlavního kaplana Vězeňské služby České republiky, Praha: Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2009, čl. 3.

Seznam zkratek

BIBLE	Zkratky použity podle Českého ekumenického překladu včetně deuterokanonických knih, 1993
CIC	Corpus iuris canonici (Kodex kanonického práva)
ČBK	Česká biskupská konference
ERC	Ekumenická rada církví
GŘ VS ČR	Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky
SARPO	Souhrnná analýza rizik a potřeb osob
VDP	Vězeňská duchovenská péče
VDS	Vězeňská duchovní služba
VS ČR	Vězeňská služba České republiky

Církev

AC	Apoštolská církev
BJB	Bratrská jednota baptistů
CASD	Církev adventistů sedmého dne
CB	Církev bratrské
CČSH	Církev československá husitská
ČCE	Českobratrská církev evangelická
ECM	Evangelická církev metodistická
PRAV	Pravoslavná církev
ŘeCK	Řeckokatolická církev
ŘKC	Římskokatolická církev
SCEAV	Slezská církev evangelická augsburského vyznání

Seznam pramenů

BIBLE: Písmo svaté starého i nového zákona (včetně deuterokanonických knih), Praha: Česká biblická společnost, 1993. ISBN 80-900881-8-X.

DRUHÝ VATIKÁNSKÝ KONCIL: Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes*, (ze dne 7. prosince 1965), in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, 236.

Jan Pavel II.: Apoštolská exhortace *Catechesi tradendae*, čl.1 a 2.

Katechismus katolické církve, Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-132-6.

Kodex kanonického práva, Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-082-6.

Seznam použité literatury

ALBERICH Emilio, DŘÍMAL Ludvík: Katechetika, vyd. 1., Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-382-6.

AMBROS Pavel: Pastorální Teologie I, Olomouc: Univerzita Palackého, 2002.

BOUBLÍK Vladimír: Teologie dějin spásy, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-486-5.

BOUBLÍK Vladimír: Teologie mimokřesťanských náboženství, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. ISBN 80-7192-481-4.

BREZINKA Wolfgang: Filosofické základy výchovy, vyd. 1., Praha: Zvon, 1993. ISBN 80-7113-169-5.

ČERNÍKOVÁ V., SEDLÁČEK V: Základy penologie pro policisty, Praha: Vydavatelství PA ČR, 2002. ISBN 80-7251-104-1.

ČOBANOVÁ Kristýna: Profesionální duchovní služba v českých věznicích (diplomová práce obhájená na FHS UK) Praha 2008.

DŘÍMAL Ludvík: Katecheze Církve jako služba Božímu slovu, vyd. 1., Olomouc: Matice cyrilometodějská s. r. o., 2001. ISBN 80-7266-093-4.

DŘÍMAL Ludvík: Katecheze jako výchova víry, Olomouc: Matice cyrilometodějská s. r. o., 2002. ISBN 80-7266-122-1.

FRANKL E. Viktor: Vůle ke smyslu, Brno: Cesta, 2006. ISBN 80-7295-084-3.

GREEN Daniel, LAWRENZ Mel: Jak se vypořádat se studem a vinou, vyd. 1., Praha: Návrat domů, 2008. ISBN 978-80-7255-174-3.

GROSSMANN Miroslav, ROZTOČIL Vojtěch: Religiozita ruskojazyčných vězňů, in: Ruskojazyční, vyd. 1., Praha: VSČR, 2005.

GRUN Anselm: Jak zacházet se Zlým, vyd. 1., Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1995, ISBN 80-7192-050-9.

GUGGENBÜHL-Craig Adolf: Nebezpečí moci v pomáhajících profesích, Praha: Portál, 2007. ISBN 978-807367-302-4.

HÁLA Jaroslav: Teorie a praxe vězeňství, I. díl, České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 1996. ISBN 80-7040-235-0.

HOLUB Tomáš: Pastorační služba v Armádě České republiky (studijní texty), Praha: Arcibiskupství pražské, Pastorační středisko, 2007.

JUNG Gustav Carl: Duše moderního člověka, 1. vyd., Brno: Atlantis, 1994, ISBN 80-7108-087-X.

JUNG Gustav Carl: Výbor z díla, I. svazek. *Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi*. 2. vyd. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2000. ISBN 80-85880-14-8.

KALINA Vladimír: *Terapeutická komunita*, Praha: 1. vydání, Grada Publishing, a.s., 2008. ISBN 978-80-247-2449-2.

KOUKOLÍK František, DRTILOVÁ Jana: *Zlo na každý den, život s deprivanty I*, vyd. 1., Praha: nakladatelství Galén, 2001. ISBN 80-7262-088-6.

KRATOCHVÍL Stanislav: *Základy psychoterapie*, vyd. 5, Praha: Portál, s. r. o., 2006. ISBN 80-7367-122-0.

KAŠPARŮ Max: *Hypnóza, pastorální kauza*, vyd. 1., Svitavy: Trinitas ve spolupráci s Křesťanskou akademií Řím, 2006, 22. ISBN 80-86885-13-5.

LÄNGLE Alfred: *Smysluplně žít, Aplikovaná existenciální analýza*, vyd. 5., Brno: Cesta, 2002. ISBN 80-7295-037-1.

LATA Jan: *Účel a smysl trestu*, První vydání. Praha: LexisNexis s. r. o., 2007. ISBN 978-80-86920-24-5.

LOSSKIJ Onufrijevič Nikolaj: *Nauka o reinkarnaci*, První vydání. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma s. r. o., 2006. ISBN 80-86715-29-9.

MADRE Philippe: *Tajemství Boží lásky a služba uzdravování*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, 78. ISBN 80-7192-390-7.

MAŘÁDEK Vladimír: *Výkladový slovník penologie*, Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2003. ISBN 80-7042-256-4.

MAŘÁDEK Vladimír: *Vězeňství*, Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2005. ISBN 80-7368-002-5.

McALL Kenneth: *Uzdravení rodových kořenů*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, 49. ISBN 978-80-7195-019-6.

MEZNÍK J., KALVODOVÁ V., KUČHTA J.: *Základy penologie*, Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 80-210-1248-X.

MICHAILIDIS Simon: *Vězeňská duchovní služba, její podstata, smysl a význam v současném vězeňském systému ČR*. (diplomová práce obhájená na HTF UK) Praha, 2003.

MITÁŠ Václav (ed): *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí*, Praha: Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, 2007.

MITÁŠ Václav: *Vězeňská duchovenská péče*. In. *České vězeňství č.4/1999*.

OPATRNÝ Aleš: *Pastorace v postmoderní společnosti*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. ISBN 80-7192-557-8.

PESESCHKIAN Nossrat: Kupec a papoušek, Využití orientálních příběhů v psychoterapii, Brno: Cesta, 1996. ISBN 80.85319-60-8.

RASSOW K. Herbert: P. Seelsorger eingeschlossen: ein Lese und Arbeitsbuch zur kirchlichen Arbeit im Gefängnis, 1987.

REICHEL Jiří: Kapitoly systematické sociologie, Praha: Grada Publishink, a.s., 2008. ISBN 978-80-247-2594-9.

REMEŠ Prokop, Halamová Alena: Nahá žena na střeše, vyd. 1., Praha: Portál, 2004, ISBN 80-7178-921-6.

ROHR Heinz Peter: Hraniční porucha osobnosti, Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-724-8.

ROZTOČIL Vojtěch: Projekt skupinových aktivit vychovatele terapeuta (v rámci programu zacházení), Stráž pod Ralskem, 2004.

ŘEZÁČ Josef František: Vězeňství v posavadních způsobech svých s návrhem o zdárnější trestání a polepšování zločinců, Praha: České vězeňství, 1995.

SADEK Vladimír: Židovská mystika, vyd. 1., Praha: Nakladatelství Fra, 2003. ISBN 80-86603-05-9.

Sociální deviace, sociologie nemoci a medicíny, Sociologický ústav Akademie věd ČR, Praha: nakl. Slon, 1994. ISBN 10 80-85850-03-6.

SOLOVJOV Vladimír: Duchovní základy života, Velehrad: Refugium Velehrad-Roma s. r. o., 1996. ISBN 80-901957-8-4.

SOLOVJOV Vladimír: Ospravedlnění dobra, Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2002. ISBN 80-86045-72-2.

UHLÍK Jan: F. J. Řezáč – reformátor vězeňství a školství 19. století, příloha časopisu České vězeňství č.2/1997.

Zákony a vnitřní předpisy Vězeňské služby České republiky

Metodický list č. 6/2007 ředitele odboru výkonu vazby a trestu a hlavního kaplana Vězeňské služby České republiky. Praha: Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2007.

Metodický list hlavního kaplana č. 11/2009, Praha: Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2009.

Metodický list č. 15/2007 ředitele odboru výkonu vazby a trestu Vězeňské služby České republiky. Praha: Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2007.

Metodický list č. 18/2004 ředitele odboru výkonu vazby a trestu Vězeňské služby České republiky. Praha: Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2004.

Nařízení č. 4/2009 ředitele věznice Stráž pod Ralskem, příloha č. 15, Řád specializovaného oddělení pro odsouzené s mentální retardací, Věznice Stráž pod Ralskem: 2009.

Nařízení č. 44/2008 Generálního ředitele Vězeňské služby České republiky, Praha: Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2008.

Nařízení č. 82/2006 Generálního ředitele Vězeňské služby České republiky, Praha: Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2006.

Probační a mediační služba České republiky, Základní metodický postup pro činnost Komise pro podmíněně propuštění, Věznice Stráž pod Ralskem.

Stanovy Vězeňské duchovenské péče, Praha: 2004

Vyhláška č. 345/1999 Sb., Řád výkonu trestu odnětí svobody, Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1999.

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1999.

Internetové zdroje

BONHOEFFER Dietrich: Etics, in: The Internet Encyclopedia of Philosophy, <http://www.iep.utm.edu/>, 30. 9. 2009.

Děkanství HK, Pastorage, <http://www.dekanstvihk.cz/pastorage.htm>, (30. 10. 2009).

Evropská vězeňská pravidla. Doporučení Rady evropy č. R (87). Praha, 1996. http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=24, (13. 3. 2009).

Katecheze, in: Wikipedia, <http://cs.wikipedia.org/wiki/Katecheze>, (26. 10. 2009).

Katechetika, in: Wikipedia, <http://cs.wikipedia.org/wiki/Katechetika>, (27. 10. 2009).

KOCANDA Martin: Právní rámec vězeňské duchovní služby. VDP, <http://www.vdp-cz.info>, (20.2.2009).

Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015, 2005, oddíl 4.1., <http://www.vscr.cz/kategorie/?k=Literatura&o=0&p=150>, (11. 1. 2009).

OPATRŇY Aleš, Sekty jako pastorační problém i úkol, http://www.knihovna.net/KNIHA/0063_t.htm, (12.10.2009).

Probační a mediační služba České republiky, [cit. 20. 3. 2006]. Přístup z: <http://portal.justice.cz/soud/soud.aspx?j=212&o=202&k=2015>.

Psychagogika, in: ABC slovník cizích slov, <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/psychagogika>. (3. 9. 2009).

Psychoterapie.cz, Daseinsanalýza,
http://psychoterapie.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=24, (12. 10. 2009).

RAABE B. Peter: Philosophical Counseling and the Meaning of Life, in: Practical philosophy, The Benefits of Philosophy in Practice, 2001, <http://www.practical-philosophy.org.uk>. (30. 9. 2003).

REMEŠ Prokop: Hagioterapie – nový směr psychoterapie, in: Hagioterapie – společnost pro hagioterapii a pastorační medicínu, http://hagioterapie.sweb.cz/text_01.html, (22. 9. 2009).

ŠVRČKOVÁ Jana: Co je vlastně katecheze?, Římskokatolická farnost sv. Filipa a Jakuba ve Zlíně, <http://www.farnostzlin.cz/vice-z-farnosti/clanky/co-je-vlastne-katecheze>, (29. 10. 2009).

Te-ix-tlamachtiani, in: Tlamatinime,
<http://www.throneworld.com/wiki/index.php?title=Tlamatinime>, (13. 9. 2009).

Všeobecné katechetické direktorium, Praha: Sekretariát české biskupské konference, 1998.
<http://www.cirkev.cz/res/data/004/000491.pdf>, (30. 10. 2009), čl. 5.

Vězeňská služba České republiky: Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015, 2005, oddíl 4.1., <http://www.vscr.cz/kategorie/?k=Literatura&o=0&p=150>, (11. 1. 2009).

Vězeňská služba České republiky, Legislativa, http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=560, (12. 10. 2009).

Vězeňská služba České republiky, Spolupráce s nevládními organizacemi, Vězeňská služba České republiky, Legislativa, http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=560, (17. 10. 2009).

Vězeňská služba České republiky, Spolupráce s nevládními organizacemi,
http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=759, (28. 2. 2009).

Věznice Stráž pod Ralskem, Speciálně výchovné aktivity,
http://straz.vscr.cz/clanky/?cl_id=83, (20. 10. 2009).

Seznam grafů

Graf 1: Poměr přijatých kaplanů VDS v letech 2007-2008 podle příslušnosti k církvi

Graf 4: Poměr odsouzených v jednotlivých typech věznic k 13. 3. 2009

Seznam obrázků

Obrázek č. 1: Katechetika a katecheze v rámci teologických a pedagogických věd

Obrázek č. 2: Schéma funkčního zařazení kaplanů ve věznici

Anotace

Jméno a příjmení autora: Martin Škoda

Instituce: Katedra Pastorální teologie a právních věd, Katolická teologická fakulta,
Univerzita Karlova v Praze

Název práce: Využití pastorační a katecheze při resocializaci vězňů

Vedoucí práce: ThLic. Mariusz Gerard Kuźniar

Počet stran: 90

Počet příloh: 10

Počet znaků: 179 898

Klíčová slova: církev, duchovenská péče, kaplan, katecheze, pastorační, programy
zacházení, vězeňská služba

Tato diplomová práce pojednává o službě vězeňských kaplanů, konkrétně o využití pastorační a katecheze při resocializaci vězňů. V této diplomové práci jsou definovány pojmy pastorační, katecheze a resocializace. Dále je zde popsán právní rámec služby vězeňských kaplanů a jejich působení v historii. V kontextu prostředí českých věznic je dále popsána jejich spolupráce formou pastorační činnosti se specialisty odborníky na speciálních výchovných postupech při resocializaci vězňů. V praktické části diplomové práce je popsán rozsah a způsob praktické pastorační činnosti kaplanů a formy jejich spolupráce se specialisty.

Annotation

Author's name and surname: Martin Škoda

Institution: Department of Pastoral Theology and Law Sciences, Catholic Theological Faculty, Charles University in Prague

Name of thesis: The application of pastoration and catechization for the resocialisation of prisoners

Thesis supervisor: ThLic. Mariusz Gerard Kuźniar

Number of pages: 90

Number of annexes: 10

Number of signs: 179 898

Key word: church, spiritual care, chaplain, catechesis, pastoration, treatment programs, Penological service

This diploma work concerns the ministry of chaplains in prisons, namely the possibilities of the spiritual ministry and catechesis for resocialisation of prisoners. There are defined the conceptions of pastoration, catechesis and resocialisation in the work. Further there is described the legislative frame concerning the ministry of chaplains in prisons and their work through the history. In the frame of Czech prisons, there is also described their cooperation, in the form of pastoration, with the specialists in the field of the educational patterns for resocialisation of prisoners. In the practical part of the diploma work we describe the extent and the way of practical pastoral activities of clerics and also the forms of their work with specialists.

Resumé

Ve své práci se zabývám praktickým využitím pastorační služby vězněným osobám při jejich resocializaci. Diplomová práce řeší spolupráci a návaznost pastorační činnosti a v jejím rámci i katecheze na speciálně výchovné postupy odborných pracovníků vězeňské služby. V práci je dokumentována též historie služby vězeňských kaplanů a jejich spolupráce s vězeňským personálem při resocializaci vězňů. Rovněž jsou zde uvedena legislativní východiska různých úrovní, potřebná pro tuto službu a definovány základní pojmy, jimž se v práci věnuji.

V praktické části diplomové práce je dokumentován rozsah a způsob pastorační činnosti kaplanů a formy jejich spolupráce se specialisty. Zkoumáno je i praktické provádění katecheze a její formy v podmínkách českých věznic.

Hlavním cílem diplomové práce je zjistit připravenost vězeňských kaplanů na spolupráci se specialisty při naplňování účelu trestu, kterým je resocializace vězňů.

Smyslem celé práce je doložit, že taková spolupráce význam má. Čerpá z přirozených základů v historii této služby a jsou pro ni připravené legislativní i praktické podmínky v současnosti. Přitom je třeba počítat s tím, že pastorační služba kaplanů má však na rozdíl od práce specialistů širší rámec a nemůže být proto redukována na pouhou metodu.

Přínosem této práce je především zjištění, že díky připraveným podmínkám prakticky nic nebrání spolupráci vězeňských kaplanů se specialisty. Příklady z praxe jasně doložily formy takové spolupráce. Praktický rozsah služby kaplanů však ukazuje, že ne všichni s takovou spoluprací počítají. Jako účelné se proto jeví využít některé části práce k doplnění metodiky pro službu vězeňských kaplanů.

Resume

In this diploma work I concern the practical usage of the pastoral ministry to the imprisoned persons during the process of their resocialisation. The diploma work solves the cooperation of the pastoration, and in its frame also of the catechesis, and how it is follow up with the special treatment programs lead by specialist from the penological service.

The work also proves the evidence of the history of the prison chaplains and their cooperation with the prison workers at the resocialisation of the prisons. We also state the legislative basis of various levels that are necessary for this ministry, further we define basic conceptions of this work.

In the practical part of the diploma work we describe the extent and the way of practical pastoral activities of clerics and also the forms of their work with specialists. We also research the practical realisation of the catechesis and its forms in the conditions of the Czech prisons.

The main aim of the work is to prepare prison chaplains at the cooperation with the specialists on the fulfilment of the punishment purpose, which is the resocialisation of the prisoners.

The justification of the work is to argue that this cooperation is meaningful. It comes out from the natural historical roots of this ministry and in contemporary there are prepared legislative and practical conditions for it. At the same time, it is necessary to have in account that chaplain pastoration has, in comparison with the work of specialists, a broader frame and it can not be reduced just at a method.

The result of the work is especially the finding that there is no obstacle for the cooperation of the chaplains and specialists thank to the conditions that have been prepared. The examples clearly documented the forms of such cooperation. Practical extent of the chaplain ministry also shows that not all the people concerned take the cooperation into account. Therefore we see as a meaningful to use some parts of the work to supply the methodics of the prison chaplain's ministry.

Seznam příloh

- Příloha č. I: Domácí řád pro věznice okresních soudů v království Českém
- Příloha č. II: Domácí řád ženské trestnice v Řepích
- Příloha č. III: Pravoslavný křest ve kapli Věznice Stráž pod Ralskem
- Příloha č. IV: Článek v časopisu České vězeňství k aktuálním otázkám týmové spolupráce
- Příloha č. V: Kaple ve Věznici Stráž pod Ralskem
- Příloha č. VI: Návštěva misionářů z USA v kapli
- Příloha č. VII: Článek o participaci duchovních na programech zacházení
- Příloha č. VIII: Děkovný dopis od vězně
- Příloha č. IX: Společná bohoslužba s vězni na hoře Ralsko
- Příloha č. X: Ukázka projektů kaplana pro práci s týmem specialistů

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta

Katedra pastorálních oborů a právních věd

Martin Škoda

**VYUŽITÍ PASTORACE A KATECHEZE PŘI RESOCIALIZACI
VĚZNĚNÝCH OSOB**

Diplomová práce

Vedoucí práce: ThLic. Mariusz Gerard Kuźniar

PRAHA 2010

Rád bych poděkoval za odborné vedení práce ThLic. Mariusz Gerard Kuźniarovi, odbornému asistentovi katedry pastorálních oborů a právních věd Katolické teologické fakulty University Karlovy v Praze.

Za poskytnuté informace z oboru kaplanské služby Mgr. Bohdanu Pivoňkovi, hlavnímu kaplanovi Vězeňské služby České republiky.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a v seznamu literatury a pramenů uvedl veškeré informační zdroje, které jsem použil.

V Praze dne 30. listopadu 2009

Martin Škoda

.....

ÚVOD	4
TEORETICKÁ ČÁST	6
1 UVEDENÍ DO PROBLEMATIKY	6
1.1 Vymezení pojmů pastorační, katecheze a resocializace	7
2 LEGISLATIVNÍ ZAKOTVENÍ VĚZEŇSKÉ DUCHOVNÍ SLUŽBY	15
2.1 Právní rámec duchovní služby v širším kontextu	16
2.2 Vlastní legislativní východiska poskytování duchovních služeb	18
2.3 Vnitřní předpisy upravující činnost vězeňské duchovní služby.....	20
2.4 Propojení vězeňské duchovní služby s občanským sektorem a církvemi	22
2.5 Prostředí českých věznic	24
2.6 Typy věznic.....	25
2.7 Účel výkonu trestu a způsob jeho naplňování.....	26
3 DUCHOVNÍ SLUŽBA VĚZEŇSKÝCH KAPLANŮ	29
3.1 Vznik a vývoj duchovní služby vězeňských kaplanů	30
3.2 Současné využití pastorační a katechetické činnosti při resocializaci vězňů	32
3.2.1 Návaznost pastorační a katecheze na speciálně výchovné postupy.....	34
3.2.2 Jak se podílí pastorační a katecheze spolu se speciálně výchovnými metodami na resocializaci vězňů.....	36
3.2.3 Význam terapeutické a pastorační práce s vězni.....	53
PRAKTICKÁ ČÁST	59
4 ASPEKTY DAT A METODY JEJICH ZJIŠŤOVÁNÍ	59
4.1 Souhrnné údaje zjištěné pomocí dotazníkové ankety	60
4.1.1 Dotazníková anketa	60
4.1.2 Souhrnné údaje získané z dotazníků zasílaných Hlavním kaplanem VS ČR jednotlivým kaplanům	63
4.1.3 Zjištěné údaje z odpovědí kaplanů na otázky týkající se praktického provádění katecheze ve věznicích	66
5 VYHODNOCENÍ TEZÍ	68
ZÁVĚR	71
VÝKLAD MÉNĚ ZNÁMÝCH POJMŮ	73
SEZNAM ZKRATEK	77
SEZNAM PRAMENŮ	78
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	79
SEZNAM GRAFŮ	84
SEZNAM OBRÁZKŮ	85
ANOTACE	86
RESUMÉ	88
SEZNAM PŘÍLOH	90

ÚVOD

Téma diplomové práce Využití pastorační a katecheze při resocializaci vězňů jsem si vybral z titulu svého povolání kaplana – zaměstnance Vězeňské služby České republiky, abych vymezil podíl pastorační péče a v jejím rámci i katechetické činnosti na účelu výkonu trestu odnětí svobody. Tím je resocializace – nahrazována v současnosti novým termínem - **zacházení s odsouzenými** – jež má podněcovat klienty k životní zdatnosti, která by je posléze uschopnila obstát v celém dalším životě.

Vlastním cílem této práce bude zjištění vnějších podmínek pro činnost kaplanů, nalezení možností spolupráce pastorační a katecheze s prací specialistů, a také zjištění praktického rozsahu kaplanské služby.

V práci chci využít jak zkušenosti z dobrovolnické práce, tak ze služby vězeňského kaplana a rozšířit je o poznatky získané několikaletou spoluprací s vězeňskými specialisty. Těchto získaných poznatků chci využít ve své další službě a v budoucnosti pro tvorbu metodiky práce vězeňských kaplanů.

Práce bude rozdělena na dvě hlavní části, teoretickou a praktickou.

V teoretické části chci ukázat východiska pro službu vězeňských kaplanů v oblasti pastorační a katecheze a možnosti jejich spolupráce v týmech spolu s dalšími profesemi pracovníků vězeňské služby za využití všech možností, které pastorační péče poskytuje. Tomuto cíli budou sloužit stanovené teze, které budou v závěru práce vyhodnoceny.

Na začátku budu věnovat pozornost vymezení a definování základních pojmů pastorační, katecheze a resocializace z pohledu teologie, sociologie a prováděné praxe.

Seznámením s legislativním prostředím, účelem výkonu trestu a prostředím věznic, chci ukázat, jak tyto faktory vězeňskou duchovní službu přímo ovlivňují a svým způsobem určují i limitují možnosti vlastní pastorační a katecheze vězňů. Rovněž bude zmíněno široké ekumenické pojetí služby vězeňských kaplanů, které je dáno už samotným propojením kaplanů s občanským sektorem – Vězeňskou duchovenskou péčí.

Poukázáním na podobnou soustavnou práci vězeňských kaplanů v historii vězeňství chci ukázat na přímé souvislosti s jejich dnešní službou, konanou na základě podobných principů a vycházející ze stejných potřeb jejich klientů.

V této souvislosti diplomová práce dále pojedná o současném využití pastorační a katecheze při resocializaci vězňů. Z těchto důvodů budou dokumentovány soudobé možnosti spolupráce kaplanů a zaměstnanců věznic na speciálně výchovných postupech, daných příslušnou legislativou se zřetelem na návaznost a vzájemnou propojenost terapeutických postupů s pastorační a popř. katechezí.

Praktická část práce bude sloužit k získání údajů o faktické činnosti kaplanů ve věznicích. Cílem bude zjistit nejen objem jejich práce, ale např. i ochotu spolupracovat s dalšími profesemi či se podílet na společných resocializačních programech s vězni.

Dotazem u vybraných kaplanů bude zjišťována možnost a forma katecheze, jakou je prováděna v rámci pastorační činnosti s vězni. Vyhodnocené údaje pak budou sloužit jako podklad pro verifikaci či falzifikaci stanovených tezí.

V průběhu diplomové práce budu vycházet z církevních dokumentů, z mezinárodních dohod i legislativy upravující výkon vězeňství v České republice. Dále z odborné literatury a dalších pramenů, jako jsou odborné projekty či internetové zdroje vztahující se k tématu. Podklady budou získány rovněž z materiálů Hlavního kaplana Vězeňské služby České republiky a z výstupů pracovních porad vězeňských kaplanů. Na doplnění použiji též informace z mezinárodních konferencí vězeňských duchovních.

Věřím, že zpracování zvoleného tématu obohatí specifickou duchovenskou činnost vězeňských kaplanů o nové pohledy na problematiku vězněných osob a svými důrazy poukáže na širší možnosti spolupráce s dalšími profesemi, podílejícími se na resocializaci vězňů.

Teoretická část

1 Uvedení do problematiky

Hlavním důvodem ke zpracování tohoto tématu je zpřehlednění vlastní pastorační činnosti vězeňských kaplanů směrem k vedení vězeňské služby, jejím zaměstnancům a nakonec i k samotným vězňům. Vycházím přitom z faktu, že ve věznicích a vazebních věznicích v České republice slouží dnes mimo dobrovolných duchovních i kaplani vězeňské duchovní služby, kteří jsou dnes vnímáni jako potřebná a do jisté míry nezbytná složka vězeňství i dalších silových resortů, jako je armáda či policie ČR. Snad díky tomu se těší řadě nezvyklých privilegií a zvláštnímu postavení ve strukturách vězeňské služby. Například mohou být v rámci své pracovní náplně v pastoračním styku s rodinami vězňů, mají možnost vnášet za účelem vysluhování svátostí do věznice v malém množství víno (tedy jinak nepovolený alkohol), či se po pracovní době věnovat po duchovní stránce i zaměstnancům věznice. V systému vězeňské služby jsou ve věznicích zařazeni přímo pod pravomoc 1. zástupců ředitelů. Právě díky této skutečnosti se dostávají vězeňští kaplani vůči ostatním zaměstnancům věznice do zcela specifického postavení. Prostředí, ve kterém kaplani působí, je totiž převážně ateistické a činnost duchovního chápe jen z části. Zatím co různé profese specialistů se podílí na týmové práci s vězněnou osobou, jejímž cílem je snížení rizika opětovného páchání trestné činnosti, kaplani nezářídka v praxi pracují s vězněnou osobou osamoceně od ostatních zaměstnanců a jejich činnost bývá proto srovnávána s prací dobrovolných duchovních. Často proto zaznívá z řad vězeňské služby (dále VS) otázka: „Mohou nám kaplani, zaměstnanci VS jako duchovní vůbec nějak pomoci?“¹ Vždyť konají na první pohled stejnou službu, jako dobrovolní duchovní. Odpověď na tuto otázku může dát právě systematicky prováděná pastorační práce a v jejím rámci i katecheze, která má přímý vliv na resocializaci vězněných osob. Díky tomu činnost vězeňských kaplanů v mnohém úzce souvisí s prací specialistů na oddělení výkonu trestu a nezářídka vyžaduje s těmito profesemi přímou spolupráci. Z hlediska smyslu a účelu trestu sleduje kaplan svou činností dokonce stejné cíle, jako tyto profese.

K otázce potřeby profesionálních duchovních se hlavní kaplan VS ČR, Bohdan Pivoňka, vyjadřuje následujícím způsobem: „*Důvodem jejich zřízení (funkcí vězeňských*

¹ Otázka se objevuje periodicky na poradách různých funkcionářů vězeňské služby prakticky od vzniku VDS v roce 1998 až doposud. Zatím co management věznic chápe užitečnost kaplanů v systému věznic, praktická spolupráce se specialisty není doposud systematicky využívána. Částečný prostor ke vzájemnému porozumění poskytují např. mezioborové semináře Vězeňské duchovenské péče, či odborné semináře ve věznicích, pořádané rovněž touto organizací.

kaplanů) není, aby si naši faráři finančně přilepšili, ale spíše, aby se stali součástí vězeňství a přestali hrát roli návštěvy přicházející nezávazně do vězení, která si může poskočit, kde chce, musí se s ní zacházet slušně, může dokonce zkritizovat personál a zase odejít. Referenti (pozn. dnes kaplani) se učí brát břemeno vězeňství na sebe a cítí tu problematiku daleko ožehavěji, než když k ní přistupují zvenčí. Je dobře, učí-li se hledat v personálu své kolegy a zpřístupnit jim otevřené srdce.“²

V této práci si proto stanovíme základní teze:

Teze 1:

Vězeňští kaplani mají pro svou systematickou pastorační službu ve věznicích nastaveny vhodné legislativní i praktické podmínky, podobně jako specialisté oddělení výkonu trestu a další profese.

Teze 2:

Kaplani mohou díky možnostem, které jim dává širší pastoračního působení, účinně navázat na speciální výchovné postupy specialistů při resocializaci vězňených osob a v případě jejich konverze (integrací do církve skrze další nástroje, např. katechezi) se rovněž stejně účinně podílet i na jejich resocializaci.

Teze 3:

Kaplani, jako zaměstnanci Vězeňské služby České republiky, ve své praxi profesionálních duchovních skutečně plně využívají daných legislativních i praktických možností spolupráce se zaměstnanci věznic při resocializaci vězňených osob.

Při hledání opory pro uvedené teze si nejprve charakterizujeme pojmy pastorační péče, katecheze a resocializace a v krátkosti se seznámíme s prostředím, v němž vězeňští kaplani pracují.

1.1 Vymezení pojmů pastorační péče, katecheze a resocializace

Pastorační péče je také termínem svým způsobem definovaným z titulu funkcí v Kodexu kanonického práva. Například je zde stanoveno, že „*farář je vlastním pastýřem*“

² MITÁŠ Václav: Vězeňská duchovenská péče. In. České vězeňství č.4/1999, 74.

(*Parochus est pastor proprius*)...a vykonává pastorační péči (*cura pastoralis*)³ a tuto službu koná „učením, posvěcováním a řízením ve spolupráci s ostatními kněžími nebo jáhny a v součinnosti s křesťany laiky, podle ustanovení práva“⁴ a kaplan pracující ve věznici musí mít všechna pověření, která vyžaduje řádná pastorační péče.

Pastorace, jak jí rozumí římskokatolická církev, se zabývá lidmi v konkrétních životních podmínkách ve světle evangelia.

Pastoraci vnímáme dále jako působení církve z inspirace evangelia jak interní - tím je rozuměna pastorace věřících v užším slova smyslu, tak externí - tím je míněna jak péče o obecné blaho, tak péče o ty, kdo stojí na okraji církve.

Pastorace též znamená především zabývání se lidmi v konkrétních životních podmínkách, tedy v určité zemi, v určité dějinné situaci, v určitém historickém a kulturním kontextu. Jejím posláním je řešit konkrétní problémy konkrétních lidí ve světle a síle evangelia.⁵

Pastorace ve vězeních, podobně jako v nemocnicích, ale také například pastorace vysokoškoláků ve větších městech spadá do oblasti kategoriální pastorace a může být řešena ustanovením tzv. osobní farnosti.⁶ Její ustanovení znamená stabilizaci takové služby v daném místě péčí biskupa o tyto skupiny osob, která je zajišťována prostřednictvím farnosti. Na toto pamatuje i kanonické právo.⁷

Etymologicky odvozujeme slovo pastorace od latinského pastor (pastýř). Kořeny tohoto slova můžeme najít v Bibli, kde se ze Starého zákona se dozvídáme mnohá svědectví o životě pastýřů. Jelikož bylo pastevectví nesnadným a namáhavým životním údělem, bývá v Bibli často Boží dobrota vůči Jeho lidu srovnávána s pozornou péčí, jakou dobrý pastýř věnuje svým ovčím. V Novém zákoně ve zprávě o narození Ježíše se připomíná starozákonní proroctví, že z Betléma vyjde pastýř, který bude pást Boží stádo (Izrael). Pastýř a stádo jsou tedy v Izraeli a v Novém zákoně běžné a důležité obrazy, jež popisují vztah Boha k jeho lidu jako osobní, starostlivý, záchranný. Tak tomu v praxi můžeme rozumět i dnes. Ve stejném duchu uvádí např. Opatrný, že:

„Pastorační péčí v širším slova smyslu rozumíme takové jednání s člověkem, ve kterém ho respektujeme v jeho jedinečnosti, přistupujeme k němu z pozice věřících křesťanů, doprovázíme ho v jeho obtížích, nemoci, utrpení či umírání a pomáháme mu k lidsky

³ CIC, kánon 519.

⁴ Tamtéž.

⁵ Srov. OPATRNÝ Aleš: Pastorace v postmoderní společnosti, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, 9.

⁶ Srov. Tamtéž, 70.

⁷ CIC, kánon 518.

důstojnému zvládnutí jeho životní situace včetně smrti, a to na jemu dostupné úrovni víry s perspektivou jejího možného rozvoje.“⁸

V dnešní době se pojem pastorační péče též používá pro označení péče o duchovní život a víru všech členů církve. V širším slova smyslu zahrnuje pak i šíření víry.⁹ Pojem pastorační péče (např. cura pastoralis – pastorační péče) se v dějinách (do osmnáctého století) používá k označení činnosti těch, kteří nesou odpovědnost za fungování křesťanského společenství.

V období posledních dvě set let se pastorační péče stala předmětem odborné reflexe. Vznikl samostatný obor pastorační teologie. To ovlivnilo vývoj používání pojmu pastorační péče. V současné době se užívá k označení činností, v nichž církev realizuje své poslání, což se dá zhruba rozdělit do následujících čtyř oblastí: liturgie, svědectví slova a života, služba člověku a sjednocování lidí do společenství.¹⁰

Přibližně od šedesátých let dvacátého století následuje přechod ve vnímání subjektu pastorační péče, v jejím zaměření i metodách. Zatím co doposud se za subjekt pastorační péče považoval příslušník kléru, začíná se od této doby pohlížet na pastorační péči jako dílo celého společenství věřících. Začalo se hovořit spíše o pastoračním jednání, tzn. o činnostech společenství nebo jednotlivých křesťanů, kterými se realizuje poslání církve. Začíná se také hovořit o posunu v zaměření pastorační péče směrem od ovlivňování celé společnosti spíše dovnitř církve. Od sedmdesátých let dvacátého století začíná být pastorační péče opět využívána pro službu církve světu. Její metody ovlivnil rozvoj společenských věd, zejména psychologie, sociologie a pedagogiky. V důsledku toho můžeme dnes sledovat velkou škálu různých pastoračních metod. Příkladem může být například použití pastorační psychologie nebo prolínání pastorační péče a sociální práce.

Zajímavý je vývoj pastorační péče u řady **protestantských církví** (např. v USA). Důraz je zde kladen spíše na osobu pastoračního pracovníka jakožto na profesionála, který pomáhá specifickým způsobem zvládat obtížné nebo zlomové životní situace. Proto je jeho uplatnění velmi časté ve zdravotnictví, vězeňství, ale i ve vychovatelských, v sociální práci apod. Vzdělávání, doškolování a supervize těchto pracovníků se děje např. v rámci systému Pastoral Education (pastorační výchova).¹¹

⁸ OPATRŇÍ Aleš: Pastorační péče u nás, Kostelní Vydří:Karmelitanské nakladatelství, 1996, 9.

⁹ Srov. Děkanství HK, Pastorační péče, <http://www.dekanstvihk.cz/pastorace.htm>, (30. 10. 2009).

¹⁰ Srov. Jihočeská univerzita, Teologická fakulta, Pastorační péče a výchova, <http://www.tf.jcu.cz/getfile/7ddd8c981d48274c>, (30. 10. 2009).

¹¹ Srov. Jihočeská univerzita, Teologická fakulta, Pastorační péče a výchova, <http://www.tf.jcu.cz/getfile/7ddd8c981d48274c>, (30. 10. 2009).

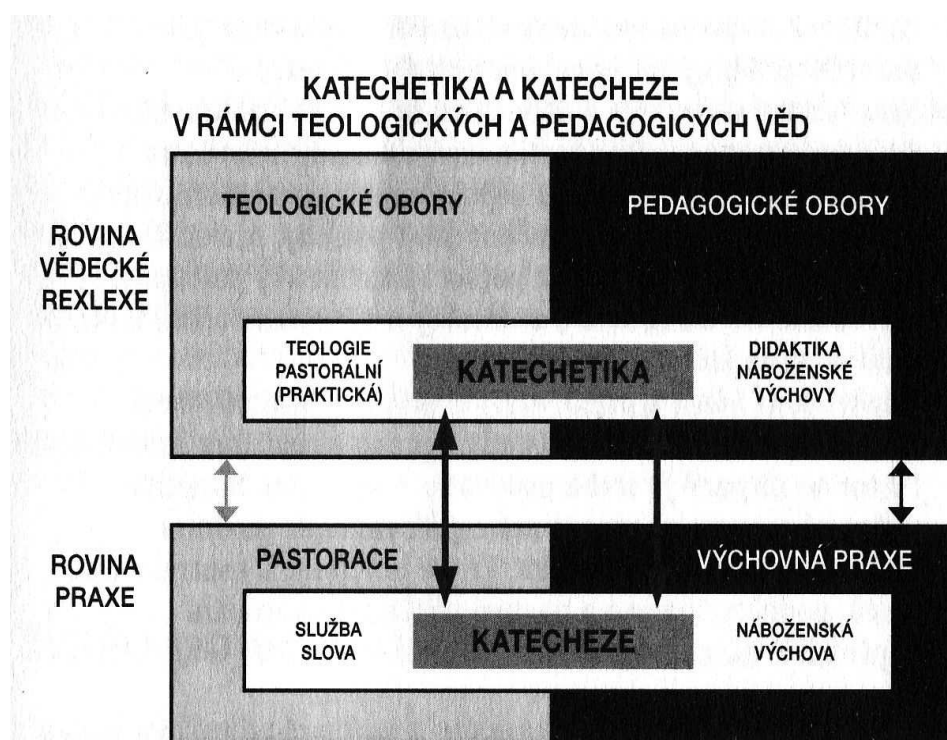
Katechezi (z řeckého κατέχειν - katechein vzdělávat) můžeme obecně charakterizovat jako křesťanské vyučování (ve víře). Slova se používá většinou v křesťanských církvích a znamená teoretické a praktické uvedení do křesťanského života.

Katecheze byla již od nejstarších dob přípravou na přijetí svátostí, zvláště křtu, v pozdější době (v některých církvích) též na první svaté přijímání či (u protestantů) na konfirmaci. Křestní katecheze probíhají v katechumenátu, tj. období přípravy na křest, která vrcholí v postní době.

Katecheze může značit též jednotlivou hodinu náboženství, resp. kázání pro děti s určitým pedagogickým cílem. V katolickém prostředí se slova používá též pro vyučování, které má **prohloubit** křesťanskou víru **u dospělých**. Osoba, která vyučuje náboženství (či připravuje katechezi), se nazývá katecheta.¹²

Katechezí rozumíme v církvi latinského obřadu „...závažnou povinnost pastýřů duší“¹³ – je tedy logicky zahrnuta do rámce **pastorace**. **Katecheze** je ve smyslu kanonického práva vzdělávání v nauce křesťanské víry. Péče o katechezi přísluší pod vedením zákonných církevních představených **všem členům církve**.¹⁴

Obrázek 1¹⁵

¹² Srov. Katecheze in Wikipedia, <http://cs.wikipedia.org/wiki/Katecheze>, (26. 09. 2009).

¹³ CIC, kánon 773.

¹⁴ Srov. tamtéž, kánon 774, § 1.

¹⁵ Zdroj: ALBERICH Emilio, DŘÍMAL Ludvík: Katechetika, vyd. 1. - Praha: Portál, 2008, 11.

V Katechismu katolické církve se dovídáme, že výrazem katecheze se velmi brzy začaly označovat veškeré snahy vyvíjené v církvi k tomu, aby získala další učedníky a aby pomáhala lidem uvěřit v Ježíše Krista, Syna Božího, aby tak skrze víru měli život v Jeho jménu. Dále katecheze slouží k tomu, aby vychovávala, učila a tím budovala Kristovo tělo.¹⁶

Katechezí rozumíme tedy výchovu dětí, mládeže a **dospělých** ve víře, která v sobě zahrnuje obzvláště výuku křesťanského učení, podávanou zpravidla plynulým a soustavným způsobem, aby je tak uvedla do plnosti křesťanského života.¹⁷

„Katecheze v církvi se vždy považovala za jednu ze základních povinností, neboť Kristus po zmrtvýchvstání, dříve: než vystoupil na nebesa k Otci, dal apoštolům jako poslední příkaz, aby učili všechny národy a vedli je zachovávat vše, co on přikázal.“¹⁸

Dekret o misijní činnosti církve: *Ad Gentes* nabádá, aby ti, kteří přijali víru v Krista od Boha prostřednictvím církve, byli liturgickými obřady přijati do katechumenátu. Ten pak nemá být pouhým poučením o dogmatech a přikázáních, ale výchovou a dostatečně dlouhým uváděním do celého křesťanského života.¹⁹

Pojmu katecheze se dále používá pro označení a předávání základních **pravd** křesťanské víry druhým s využitím pedagogických a didaktických dovedností. Na základě hlavních okruhů témat se vydělují dvě hlavní skupiny katechezí, katecheze biblické a katechismové.²⁰

Katecheze patří tedy mezi základní formy služby Božímu slovu, kterou chce církev pomáhat člověku na jeho cestě víry až ke zralosti. Tato pomoc se může dít rozličnými způsoby – od klasického výkladu počínaje, přes vysvětlování pravd víry, až po sdílení skutečností víry.²¹

Celkově se katecheze se skládá z dílčích projevů, mezi něž patří například výuka, společná reflexe zkušeností víry, iniciace ke svátostem, systematický doprovod na cestě víry.²²

Z dalších dokumentů učitelského úřadu církve se svým významem pro katechezi vyznačují zejména následující encykliky Jana Pavla II.: *Redemptor hominis* (4. března 1979), *Dives in misericordia* (30. listopadu 1980), *Dominum et vivificantem*

¹⁶ Katechismus katolické církve. Praha: Zvon, 1995, § 4.

¹⁷ Srov. tamtéž, § 5.

¹⁸ Jan Pavel II.: Apoštolská exhortace *Catechesi tradendae*, čl. 1.

¹⁹ Srov. DRUHÝ Vatikánský koncil: Dekret o misijní činnosti církve *Ad gentes* (ze dne 7. prosince 1965), in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995, 480, čl. 14.

²⁰ Katechetika, <http://cs.wikipedia.org/wiki/Katechetika>, (27. 10. 2009).

²¹ Srov. ŠVRČKOVÁ Jana: Co je vlastně katecheze?, <http://www.farnostzlin.cz/vice-z-farnosti/clanky/co-je-vlastne-katecheze>, (29. 10. 2009).

²² Srov. ALBERICH Emilio, DŘÍMAL Ludvík: *Katechetika*, vyd. 1. - Praha: Portál, 2008, 8.

(18. května 1986) a opětné potvrzení trvalé platnosti misijního poslání *Redemptoris missio* (7. prosince 1990).²³ V přirozeně dynamickém životě církve je však třeba nacházet spojitosti i v mnohých dalších dokumentech Magisteria.

Na tomto místě je možné připomenout krátce i katechetiku, jako teologicko-pastorační disciplínu, která se zabývá katechezí. Jinými slovy: Katechetika je dílčí disciplína praktické teologie, která se zabývá vyučováním. Je systematickou vědeckou reflexí katecheze za účelem lepšího chápání, zkvalitňování i řízení této významné pastorační a výchovné činnosti.²⁴ Jednodušší definice by mohla znít: Katechetika je nauka o vyučování náboženství.

V praktické katechezi se u vězňů setkáváme často s nedostatkem náboženského vědění. Proto katecheze zpravidla probíhá ve zjednodušené formě, např. podobně jako katecheze dětí.

Vzhledem k ekumenické praxi Vězeňské duchovní služby (dále VDS) je třeba počítat s poněkud rozdílným působením katecheze při službě protestantských kaplanů. Zatím co např. evangelikální protestanté vidí hlavní význam katecheze spíše v uvádění katechizovaného do náboženského života a vztahu s Bohem s důrazem na Boží slovo. V římskokatolické církvi nestojí katecheze jen sama o sobě, ale je to součást uvedení do svátostného života církve, jímž je člověk přivtělován ke Kristu a církvi. Proto zde také pastore (katecheze) vychází i z dokumentů církve a má v nich náležitou oporu.

Resocializace je z pohledu sociologie významným pojmem, který se používá v souvislosti s procesem socializace. V nejobecnějším slova smyslu se jedná o opětovnou socializaci jedince, u kterého podobný proces již proběhl. Tedy o případy, kdy jedinec vstupuje do pro něho nového prostředí, např. nového zaměstnání či sociální skupiny nebo se ocitá pro něho v neznámé sociální situaci, jakou je např. odchod do důchodu apod.²⁵

O resocializaci můžeme rovněž hovořit v případech jakého si návratu, tj., když se jedinec po dlouhodobém pobytu v kdysi cizím prostředí (podmínkách), na které si ale již mezitím zvykl, vrací zpátky do svého původního prostředí a do původních podmínek (re-socializace). Právě zde jsou typickým příkladem dlouhodobě věznění.

Specifickou variantou resocializace je tzv. **reedukace**, tj. převýchova, uplatňovaná u osob s poruchami chování což je výchovný proces (často i andragogický, tedy u dospělých jedinců), ve kterém se použitím kombinace psychologických, pedagogických a sociálně

²³ Všeobecné katechetické direktorium: <http://www.cirkev.cz/res/data/004/000491.pdf>, (30 .10. 2009), čl. 5.

²⁴ Srov. ALBERICH Emilio, DŘÍMAL Ludvík: Katechetika, vyd. 1. - Praha: Portál, 2008, 8.

²⁵ Srov. REICHEL Jiří: Kapitoly systematické sociologie, Praha: Grada Publishing a.s., 2008, 173.

terapeutických postupů usiluje o takové změny chování, které jim umožní návrat do normálního života. U delikventních osob se s resocializačními postupy začíná již na konci výkonu trestu, zde se jedná o penitenciární resocializaci a pokračuje se po jejich propuštění v rámci postpenitenciární péče.²⁶

Teorií resocializace osob s poruchami chování se zabývá resocializační pedagogika (speciální pedagogika - etopedie) a penologie. První pokusy o převýchovu odsouzených se datují již od 16. stol.²⁷

Resocializace, která je zároveň jedním z hlavních účelů výkonu trestu odnětí svobody, má z pedagogického hlediska trestaného jedince přivést k tomu, aby byl po vykonání trestu trvale schopen samostatného a pro společnost přijatelného způsobu života. To úzce koresponduje s „výchovou k životní zdatnosti,“ tak, jak ji formuluje W. Brezinka: *„V nejobecnějším významu jí rozumíme ideál souhrnu těch schopností, znalostí a postojů člověka, které se v jeho společenství pokládají za nutné k tomu, aby mohl žít svůj život samostatně a sociálně odpovědně, smysluplně a dobře. Patří k němu vždy i přesvědčení založené na víře – ať již náboženské, světonázorové či filosofické povahy.“*²⁸

Posledně uvedený citát naznačuje, jak víra, kterou pastorační a v jejím rámci i katecheze pomáhá budovat, úzce souvisí s resocializací či reedukací. Tato skutečnost vytváří duchovním a tím spíše i kaplanům prostor pro systematickou a soustavnou práci s klienty v penitenciárním prostředí.

Vzhledem k některým negativním prvkům věznění před rokem 1989 se upouští od termínu resocializace a tzv. resocializačních programů a nahrazuje se termínem zacházení s odsouzenými (obecně), které je specifikováno v tzv. programech zacházení s odsouzenými, přičemž má dojít jejich aplikací ke stejnému výsledku tím, že jsou odsouzení ve výkonu trestu podněcováni k motivaci hledat nový smysl života, rozvrhovat smysluplné životní cíle. Dále jsou podněcováni k uvědomování si odpovědnosti za svůj život a tím vším k eliminování defektuózního či delikventního způsobu života.

Ještě bych rád vyzdvihl jednu podstatnou skutečnost. Právě **katechezí** je katechumen uváděn do společenství církve a veden k plnosti života církve. V případě vězně přitom dochází k radikální změně jeho života. Proto je u vězeňských kaplanů, jako těch, kdo o víře vězni svědčí, spojení s církví vždy velmi důležitým faktorem pro zachování jejich vlastní identity duchovního. Tento prvek vynikne zejména v případě jejich katechetického vedení klienta a dává potřebnou jistotu ve službě zvláště těm kaplanům, kteří jsou zaměstnáni

²⁶ Srov. REICHEL Jiří: Kapitoly systematické sociologie, Praha: Grada Publishing a.s., 2008, 174.

²⁷ Srov. Sociální deviace, sociologie nemoci a medicíny, Sociologický ústav Akademie věd ČR, Praha: nakl. Slon, 1994, 82–83.

²⁸ BREZINKA Wolfgang: Filosofické základy výchovy, Praha: Zvon, 1993, 38.

věznicí na většinový pracovní úvazek. Právě jejich pevné zakotvení eliminuje reálné nebezpečí odtrhnutí se od církve na vnitřní rovině služby a vytvoření pomyslného statusu nezávislého pastoračního odborníka.²⁹

²⁹ V minulosti takto odešli dva kaplani do jiných profesí ve vězeňské službě. Jejich vyjádření k důvodu odchodu byla velmi podobná ve smyslu ztráty identity a o tom, že je vězni přestávali vnímat ve věznicí jako duchovní. Podrobně pojednává Škoda M.: V církvi a ve věznicí (aneb) o dvou službách, www.vdpcr.eu, (28. 11. 2005).

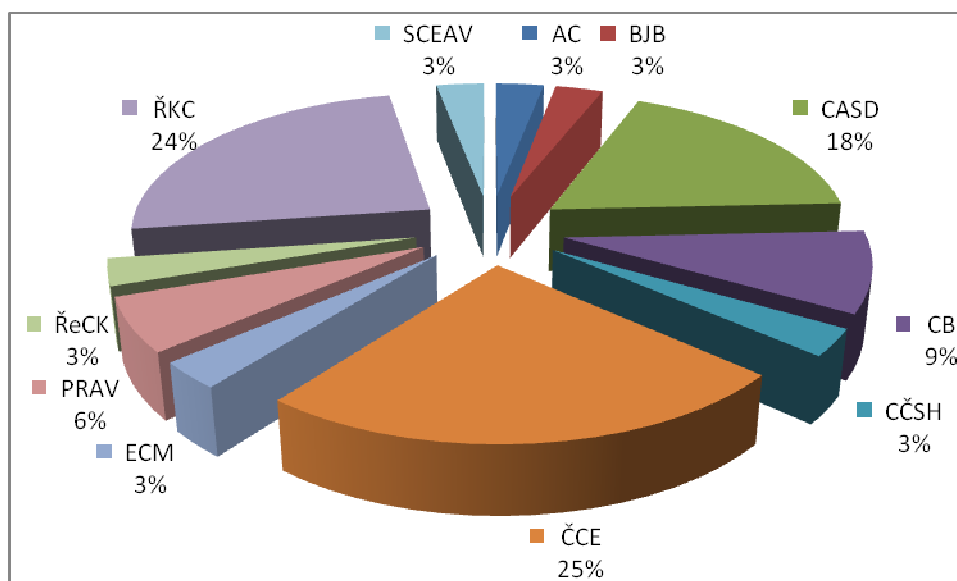
2 Legislativní zakotvení Vězeňské duchovní služby

V prosinci 1997 bylo Generálním ředitelstvím Vězeňské služby ČR zřízeno pro duchovní prvních 11 tabulkových pracovních míst. Byl vytvořen referát duchovní péče legislativně spadající do kompetence odboru výkonu vazby a trestu na GŘ VS ČR. Uvedený referát působil do roku 2001 ve Vězeňské službě ČR jako součást jejího generálního ředitelství. Prvního července uvedeného roku pak na základě nařízení generální ředitelky VS ČR vznikla Vězeňská duchovní služba (je rovněž součástí GŘ VS ČR), v jejímž čele stojí rada vězeňské služby – hlavní kaplan, jmenovaný do funkce generálním ředitelem VS ČR, po vyjádření souhlasu České biskupské konference a Ekumenické rady církví.

Vězeňská duchovní služba je sborem vězeňských kaplanů, které pověřila jejich církev a s jejichž působením vyslovil výkonný výbor VDP souhlas. Kaplani jsou zaměstnanci Vězeňské služby, jsou členy VDP a patří do jedenácti různých církví. Působí ve 23 věznicích a vazebních věznicích.³⁰ V současnosti řeší právní postavení kaplanů Nařízení generálního ředitele č. 44/2008 o organizaci duchovní služby ve Vězeňské službě České republiky.

Z níže uvedeného grafu je patrné zachování ekumenického rozměru služby u vězeňských kaplanů, podobně jako u dobrovolníků z řad Vězeňské duchovenské péče.

GRAF 1: Poměr přijatých kaplanů VDS v letech 2007-2008 podle příslušnosti k církvi³¹

³⁰ Vězeňská služba České republiky, spolupráce s nevládními organizacemi, http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=759, (28. 2. 2009).

³¹ Zdroj: statistika Hlavního kaplana Vězeňské služby ČR. (Zkratky církví viz seznam zkratk).

V roce 2008 již pracovalo ve VS ČR 33 kaplanů na různě velké pracovní úvazky v rámci 18 celých tabulkových míst. Z toho jedenáct z nich bylo zaměstnáno pouze ve vězeňské službě.³²

Vězeňská duchovní služba úzce spolupracuje s občanským sdružením Vězeňská duchovenská péče (dále VDP), které dnes sdružuje více než 250 duchovních i laiků různých denominací, aktivně působících v českých věznicích.

Stanovisko tohoto občanského sdružení má zásadní vliv na přijímání nových duchovních do Vězeňské služby České republiky na místa vězeňských kaplanů. VDP přímo spolupracuje s hlavním kaplanem, který je virilním členem jejího výkonného výboru a s řediteli jednotlivých věznic při přípravě zájemců o práci vězeňských kaplanů a pomáhá je uvést do problematiky pastorační péče ve věznicích již před nástupem k VS ČR.³³

2.1 Právní rámec duchovní služby v širším kontextu

Poskytování duchovní služby vychází předně z mezinárodních dohod o dodržování lidských práv a náboženských svobod ve věznicích, jakými jsou:

- Standardní minimální pravidla OSN pro zacházení s vězňeny (dále jen „Standardní pravidla“) byla po široce koncipované odborné diskusi přijata a schválena rezolucí OSN č. 663 z 31.7.1957.³⁴ Jedná se o nejvýznamnější mezinárodní dokument v oblasti vězeňství. Slouží jako kritérium posuzování dosaženého standardu vězeňství v jednotlivých zemích a představují určité minimální předpoklady, které jsou žádoucí pro zacházení s vězni. Významně přispívají k respektování ochrany základních práv osob, nacházejících se v detenci.³⁵ Standardní pravidla *„podněcují k zlepšování vězeňství a zacházení s odsouzenými jak na úrovni teoretické - pojetí trestní politiky, koncepce vězeňství, vězeňské režimy, klasifikační kritéria, otázka diferenciací výkonu trestu odnětí svobody (dále VTOS), problémy individualizovaného přístupu k odsouzeným, tak na úrovni praktické - otázka správy vězeňství, účelné a ekonomické řízení vězeňství a jednotlivých věznic, odborná příprava a fungování personálu, realizace penitenciárního procesu jako systému, organické propojení penitenciárního procesu s následnou péčí pro VTOS.“*³⁶

³² Zdroj: údaje získány z materiálů Hlavního kaplana VS ČR.

³³ MICHAİLIDIS Simon: Vězeňská duchovní služba, její podstata, smysl a význam v současném vězeňském systému ČR. (diplomová práce obhájená na HTF UK) Praha, 2003, 43.

³⁴ Srov. MEZNÍK J., KALVODOVÁ V., KUČHTA J.: Základy penologie, Brno: Masarykova univerzita, 1995, 24.

³⁵ Srov. ČERNÍKOVÁ V., SEDLÁČEK V.: Základy penologie pro policisty, Praha: Vydavatelství PA ČR, 2002, 30–33.

³⁶ Tamtéž, 30.

Je zdůrazněno, že Standardní pravidla nepředstavují jakýsi vzorový systém, a že ve skutečnosti mnohé evropské vězeňské služby již fungují na podstatně vyšší úrovni.

- Listina základních práv a svobod - čl. 3, čl. 15 odst. 1, čl. 16
- Mezinárodní pakt o občanských a politických právech - čl. 18 odst. 1
- Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod - čl. 9 odst. 1
- Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č. (87) 3 Evropská vězeňská pravidla

Evropská vězeňská pravidla jsou dokumentem, který byl vyhlášen poprvé rezolucí Evropské rady č. 5 v roce 1973. S postupujícím časem byla tato pravidla přepracována a doporučením výboru ministrů Evropské rady rezolucí č. 87/3 v roce 1987 zavedena do nejširší platnosti ve všech zemích Evropské unie.³⁷ Ve své podstatě jsou Evropská vězeňská pravidla přepracovanou verzí Standardních pravidel.

Hlavní význam těchto pravidel spočívá zejména:

- ve stanovení minimálních zásad pro oblast práce vězeňské správy, které jsou nutné pro lidsky důstojné podmínky vězňů
- v rozvíjení trestní politiky, stylu řízení a vězeňské praxe na konkrétních současných zásadách účelu a spravedlnosti
- v podporování takových profesních postojů u vězeňské služby, které by odrážely důležité sociální a morální stránky jejich práce

V souvislosti s náboženskou činností je zde stanoveno (čl. 46, 47), (v novele z roku 2006 pak čl. 29)

- právo vězňů navštěvovat bohoslužby a náboženská setkání, držet literaturu pro uspokojení náboženského, duchovního a morálního života, platí zásada proveditelnosti
- náboženské obce mohou jmenovat své představitele působící ve věznicích, věznice musí umožnit jejich působení při dostatečném počtu vězňů hlásících se k určité náboženské obci
- nikomu nesmí být odepřeno obrátit se na představitele náboženské obce, nikdo nesmí být k rozhovoru s ním nucen
- představiteli náboženské obce musí být umožněno konat bohoslužby a pastýřské návštěvy vězňů³⁸

³⁷ Slov. MEZNÍK J., KALVODOVÁ V., KUČHTA J.: Základy penologie, Brno: Masarykova univerzita, 1995, 25–27.

³⁸ Evropská vězeňská pravidla. Doporučení Rady Evropy č. R (87). Praha, 1996. http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=24, (13. 3. 2009).

Evropská vězeňská pravidla obsahují více jak 100 přesně definovaných pravidel, která „řeší v úplném komplexu všechna práva a povinnosti vězňů, povinnosti vězeňských správ jednotlivých zemí vůči vězňům, formu a frekvenci státního dohledu nad výkonem trestu a dodržování lidských práv vězněných osob, pokud nejsou v přímém rozporu s účelem výkonu trestu.“³⁹

V odborných kruzích jsou považována za vysokou autoritu, založenou na morálních hodnotách, vycházejících z humanistických tradic Evropy. „EVP se stala respektovanou evropskou normou a metodickým prvkem při tvorbě vězeňských systémů členských zemí Evropské unie“.⁴⁰

Vězeňská služba České republiky formuluje své výhledy, cíle a záměry v dokumentu s názvem Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015.⁴¹

Tento dokument byl nově formulován a aktualizován z předchozí verze z roku 1991. Koncepce byla schválena Ministrem spravedlnosti v září 2005. Na rozdíl od předchozí koncepce pamatuje tato nová verze také na duchovní péči o vězněné osoby. Její působení je komentováno následovně: „Duchovní služba ve vězeňské službě umožňuje vězněným osobám projevat i aplikovat jejich Ústavou zaručené náboženské vyznání, přispívá akcentací duchovních motivů k překonání kriminogenních vlivů a přijetí vlastní viny, změně jejich smýšlení a zlepšení kvality mezilidských vztahů. Podílí se rovněž na přípravě a realizaci programů zacházení a na pomoci propuštěným k plnohodnotné reintegraci do společnosti (postpenitence). Pokud jde o personál, nabízí zájemcům pastorační službu. ... Její systém a způsob realizace není nutné v dohledné době zásadně měnit.“⁴²

2.2 Vlastní legislativní východiska poskytování duchovních služeb

Poskytování duchovní služby osobám ve výkonu trestu a výkonu vazby je principiálně upraveno:

- zákonem č. 3/2002 Sb. o církvích a náboženských společnostech
- zákonem č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody
- zákonem č. 293/1993 Sb. o výkonu vazby

³⁹ MEZNÍK, J., KALVODOVÁ, V., KUČHTA, J. Základy penologie, Brno: Masarykova univerzita 1995, 1995, 26.

⁴⁰ Tamtéž, 27.

⁴¹ Vězeňská služba České republiky, Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015, 2005, oddíl 4.1., <http://www.vscr.cz/kategorie/?k=Literatura&o=0&p=150>, (11. 1. 2009).

⁴² Tamtéž, oddíl 4.1.

Jako podzákoné normy upravují tuto problematiku:

- vyhláška MS 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody
- vyhláška MS 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby

V první řadě jde tedy o zákon o církvích a náboženských společnostech č. 3/2002 Sb., který uvádí do praxe ústavní právo každého občana na svobodu náboženského vyznání. V § 7 odst. 1 písm. b) je zmíněno zvláštní právo církví a náboženských společností s patřičným stupněm registrace pověřovat osoby k výkonu duchovenské činnosti v místech, kde se vykonává vazba nebo trest odnětí svobody.

Na duchovní službu ve věznicích a vazebních věznicích pamatují i normy upravující výkon vazby a trestu odnětí svobody. Specificky je upravena jak problematika vazby tak výkonu trestu.

Zákon o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/1999 Sb.⁴³ v platném znění stanoví v § 20 možnosti působení církví a náboženských společností, tedy i jejich **pastorační a katechetické** činnosti:

Církev se může podílet na naplňování účelu výkonu trestu poskytováním duchovní služby zejména

- a) konáním bohoslužeb pro zájemce z řad odsouzených,*
- b) individuálními rozhovory, pastoračními návštěvami a umožněním individuálního přístupu k náboženským úkonům,*
- c) vedením studijních hodin k výkladu náboženských textů,*
- d) zajišťováním duchovní a náboženské literatury a zpěvníků,*
- e) pořádáním přednášek a besed, zejména s etickou tematikou, popřípadě koncertů hudebních skupin a jednotlivců,*
- f) při přípravě odsouzených k jejich propuštění,*
- g) dalšími vhodnými formami přispívajícími k dosažení účelu výkonu trestu*

Obdobná úprava platí také pro výkon vazby. Zákon č. 293/1993 Sb.⁴⁴ o výkonu vazby uvádí obdobně v § 15 konkrétní náplň duchovenské činnosti ve výkonu vazby:

⁴³ Vězeňská služba České republiky, Legislativa, http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=560, (12. 10. 2009).

⁴⁴ Tamtéž.

Církev se může podílet na poskytování duchovní služby obviněným

a) individuálními rozhovory, pastoračními návštěvami a umožněním individuálního přístupu k náboženským úkonům,

b) konáním bohoslužeb pro zájemce z řad obviněných,

c) vedením studijních hodin k výkladu náboženských textů,

d) zajišťováním duchovní a náboženské literatury a zpěvníků,

e) po dohodě s ředitelem věznice dalšími vhodnými formami přispívajícími

k uplatnění práva obviněného svobodně projevovat své náboženství nebo víru.

Vyhláška MS č. 345/1999 Sb.⁴⁵ v platném znění, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody stanoví v § 2 podmínky, které musí splňovat „pověřená osoba“, tj. duchovní působící ve věznici:

1. tato osoba musí být pověřena k této činnosti vedením své církve,

2. s jejím působením musí vyjádřit souhlas ředitel příslušné věznice.

2.3 Vnitřní předpisy upravující činnost vězeňské duchovní služby

Konkrétní podmínky a způsob práce vězeňské duchovní služby upravuje nařízení generálního ředitele VS ČR č. 44/2008 o organizaci duchovní služby⁴⁶, které se věnuje především působení profesionálních vězeňských kaplanů. Zde v § 8 řeší činnost kaplanů následujícím způsobem:

Kaplan podle podmínek věznice nebo ústavu zejména

a) provádí individuální pastorační rozhovory s obviněnými, odsouzenými a chovanci; je oprávněn se pastoračně věnovat i zaměstnancům a příslušníkům Vězeňské služby,

b) podílí se na programech zacházení s obviněnými, odsouzenými a chovanci,

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ Vězeňská služba České republiky, Spolupráce s nevládními organizacemi, Vězeňská služba České republiky, Legislativa, http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=560, (17. 10. 2009).

c) zajišťuje bohoslužby, popřípadě je organizuje v součinnosti s pověřenými osobami církví dobrovolně zajišťujícími duchovní péči,

d) zajišťuje skupinovou nebo individuální výuku zaměřenou na studium Bible,

e) je-li pověřen výkonným výborem Vězeňské duchovenské péče, koordinuje v dané věznici nebo ústavu působení všech církví a náboženských společností poskytujících dobrovolnou duchovní službu; není-li místo kaplana obsazeno, koordinuje činnost duchovních po metodické konzultaci s hlavním kaplanem ředitelem pověřený zaměstnanec věznice,

f) informuje o způsobech poskytování duchovní péče a konkrétních akcích prováděných v jejím rámci,

g) zabezpečuje kulturní akce s duchovním obsahem; k tomu účelu zajišťuje vhodnou literaturu a audio či video pomůcky,

h) podílí se na vytváření podmínek pro začlenění obviněných, odsouzených a chovanců do občanského života, po dohodě s hlavním kaplanem může být v pastoračním styku s osobami blízkými těchto osob; v rámci pracovní doby stanovené v pracovní smlouvě může potřebné úkony vykonávat mimo objekt věznice nebo ústavu, po předchozím souhlasu přímého nadřízeného,

i) spolupracuje s nevládními charitativními a církevními organizacemi za účelem zajištění podmínek zejména pro osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody, případně zlepšení podmínek sociálně slabých odsouzených,

j) spolupracuje se služebními funkcionáři a vedoucími zaměstnanci věznice nebo ústavu a v případě potřeby se zúčastňuje jejich porad,

k) za dodržení podmínek stanovených právními předpisy je oprávněn nahlížet do osobního spisu odsouzeného, jemuž poskytuje duchovní péči; při poskytování duchovní služby jedná tak, aby nebyl mařen účel výkonu vazby, výkonu trestu odnětí svobody nebo výkonu zabezpečovací detence,

l) zúčastňuje se porad Vězeňské duchovenské péče,

m) individuálním vzděláváním a účastí na církevních a jiných symposiích rozšiřuje odbornou úroveň poskytované duchovní služby,

n) působí jako poradce ředitele věznice v oblasti církevní problematiky a nových náboženských proudů.

Z výše uvedeného zákona o výkonu trestu vyplývá, že podíl církví a náboženských společností na naplňování účelu výkonu trestu má charakter jak **pastorační** (to především),

tak v rámci pastorační činnosti **katechetický** (vedení studijních hodin) a v neposlední řadě i evangelizační, který však svým způsobem přesahuje rámec dosažení účelu výkonu trestu.

V rámci současné legislativy a platných předpisů mohou působit státem registrované církve ve věznicích pro výkon trestu a vazebních věznicích Vězeňské služby České republiky jednak

- prostřednictvím svých duchovních, pověřených k této službě od nejvyššího orgánu církve
- nebo členů občanského sdružení „Vězeňská duchovenská péče,“ duchovních i laiků
- či vězeňských kaplanů – zaměstnanců VS ČR, kteří jsou jako duchovní vysláni k této
- službě v řadách VS ČR svými církvemi a působí zde jako Vězeňská duchovní služba.

Kaplaní se podle těchto ustanovení mohou podílet na **resocializaci** osob např. formou přípravy odsouzeného na život v církevním společenství, či hledáním vhodného zázemí po výstupu z výkonu trestu.

Dílejší pracovní záležitosti jejich služby jsou pak upraveny v metodických listech, které vydává Hlavní kaplan VS ČR ve spolupráci s dalšími funkcionáři vězeňské služby.

2.4 Propojení vězeňské duchovní služby s občanským sektorem a církvemi

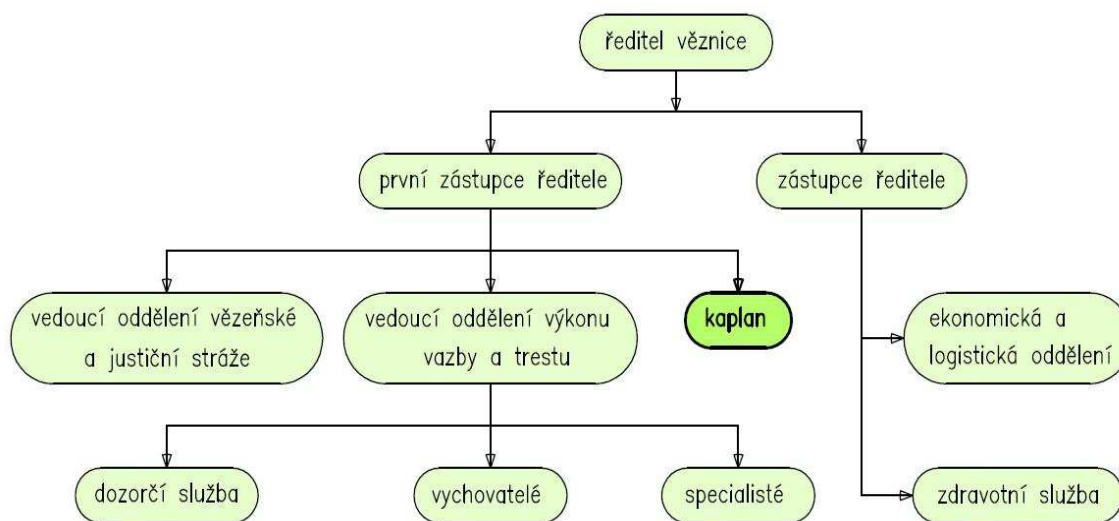
Mezi Vězeňskou službou České republiky, Ekumenickou radou církví a Českou biskupskou konferencí byla uzavřena „Dohoda o duchovní službě“, vyhlášená nařízením Generálního ředitele VS ČR,⁴⁷ která se zaměřuje v první řadě na podmínky služby dobrovolných duchovních.“⁴⁸ Přímé kaplanské služby se zde dotýká zmínkou o tom, že v pracovním poměru ve Vězeňské službě působí pověřené osoby ve funkci rada Vězeňské služby – duchovní (kaplan). Zmiňuje se také o spolupráci VDP s Vězeňskou službou při uzavírání pracovně právního vztahu duchovního na funkci rada Vězeňské služby - duchovní (kaplan).

⁴⁷ Nařízení Generálního ředitele VS ČR č. 41/2008, kterým se uzavírá dohoda o duchovní službě ve věznicích a ústavech ČR.

⁴⁸ Srov. KOCANDA Martin: Právní rámec vězeňské duchovní služby. VDP, <http://www.vdp-cz.info>, (20.2.2009).

V současné době tuto profesionální duchovní službu metodicky vede a řídí hlavní kaplan VS ČR, Mgr. Bohdan Pivoňka. Vězeňští kaplani se nepohybují nikde ve vzduchoprázdnu, nejsou dobrovolnými duchovními, kteří by docházeli do věznice podle vlastní libovůle a možností, nýbrž každý je zaměstnancem určité věznice. V hierarchii vězeňské struktury spadají přímo pod 1. náměstka ředitele věznice. Viz. následující schéma.

Obrázek 2⁴⁹

Všichni vězeňští kaplani musí být také členy VDP. Kromě pověření církve a členství ve VDP je ještě nutná minimálně roční praxe, přičemž se uvažuje o prodloužení této doby. Doporučení VDP není stanoveno zákonem, ovšem VS ČR toto doporučení akceptuje – eliminuje to případně nevhodné kandidáty. Hlavní kaplan, kterého jmenuje do funkce generální ředitel, musí mít ještě souhlas ČBK a ERC, protože vystupuje i jménem těchto institucí.

Mezi další podmínky ze strany VS ČR patří, že: „*vězeňský kaplan musí vyhovovat vedle zdravotních hledisek i v otázce dosaženého vzdělání. Zpočátku GŘ VS ČR stačilo vzdělání vysokoškolské v jakémkoli oboru, od r. 2002 je možné mít ukončené VŠ magisterské, bakalářské i vyšší odborné teologické studium. Vyloučena není ani výjimka, ovšem s klauzulí ve smlouvě, že do čtyř let teologické studium zahájí.*“⁵⁰ Každý

⁴⁹ MITÁŠ Václav (ed): *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí*, Praha: Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR 2007, 69.

⁵⁰ Tamtéž, 70.

zaměstnanec VS ČR – tedy i kaplan – je povinen po přijetí do pracovního poměru absolvovat několikátýdenní kurz pro nové zaměstnance Vězeňské služby.

Zajímavostí celého legislativního rámce je, že kaplani jsou sdruženi v jednom občanském sdružení a skrze ně mohou ovlivňovat a také ovlivňují státní sféru. VDP doporučuje Vězeňské službě kaplana do pracovního poměru pro konkrétní věznic, spolupracuje s vězeňskou službou a má také vliv na formulaci vzájemných dohod, nařízeních a jiných legislativních předpisů. Po patnáctileté existenci sdružení VDP a jedenáctiletém trvání VDS lze konstatovat dobrou a fungující mezi sektorovou spolupráci. K tomuto výsledku přispívá právě nadkonfesijní charakter sdružení.⁵¹

2.5 Prostředí českých věznic

Bude dobré v této části práce ještě pro úplnost zmínit organizaci a systém věznic v České republice. Souvisí totiž s praktickými podmínkami, které mají duchovní pro svou pastorační činnost v různých typech věznic.

Činnost Vězeňské služby České republiky upravuje zákon č. 555/1992 o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky. Všech 36 věznic u nás je vedeno jako státní instituce. Rovněž tak nově zbudovaný Ústav zabezpečovací detence v Brně. Z pohledu státu se jedná o služby, které zajišťují tzv. zacházení z věznic.⁵² Věznice se dělí se do tří základních typů:

1. **Vazební věznice** – Zde jsou umístění vězni vykonávající výkon vazby, tzn. před pravomocným rozhodnutím soudu. Vězni se zde nazývají obvinění a až do pravomocného rozhodnutí soudu se na ně hledí v důsledku tzv. presumpce neviny jako na nevinné. Právě proto přináší omezení na svobodě v této fázi obviněným osobám často značné psychické problémy a práce duchovních a dalších specialistů je zde velice žádoucí. Dobrovolná duchovní služba může však být z důvodu obavy z maření trestního stíhání předpisy omezena. Výhodu zde mají kaplani, jako zaměstnanci vězeňské služby.
2. **Věznice** - Zde se vykonává výkon trestu odnětí svobody po pravomocném rozhodnutí soudu. Vězni se nazývají odsouzení.

⁵¹ Srov. ČOBANOVÁ Kristýna: Profesionální duchovní služba v českých věznicích (diplomová práce obhájená na FHS UK) Praha 2008.

⁵² Srov. MAŘÁDEK Vladimír: Vězeňská zařízení, in: Výkladový slovník penologie, Vyd. 1. - Ostrava: Ostravská univerzita, 2003, 96.

3. **Speciální vězeňská zařízení** – Např. vězeňské nemocnice, věznice pro výkon trestu odnětí svobody vězňů s psychopatickou strukturou osobnosti, Institut vzdělávání vězeňské služby apod.

2.6 Typy věznic

Podle zákona o výkonu trestu odnětí svobody⁵³ se věznice člení podle způsobu vnějšího střežení a zajištění bezpečnosti do čtyř základních typů, a to

- a) s dohledem,
- b) s dozorem,
- c) s ostrahou,
- d) se zvýšenou ostrahou.

Vedle základních typů věznic uvedených v odstavci 1 se zřizují zvláštní věznice pro mladistvé.

V rámci jedné věznice mohou být zřízena oddělení různých typů, pokud tím nebude ohrožen účel výkonu trestu.

Vedle těchto základních čtyř typů věznic se zřizují zvláštní věznice pro ženy a matky s dětmi a věznice pro mladistvé. V rámci jedné věznice mohou být zřízena oddělení různých typů, pokud tím nebude ohrožen účel výkonu trestu. (Například Specializované oddělení pro mentálně retardované vězně ve Věznici Stráž pod Ralskem).

V. Mařádek uvádí: „*Popsaná diferenciacie je vlastně moderním progresivním systémem a nahradila dřívější tři nápravně výchovné skupiny. O zařazování do typu věznice rozhoduje výhradně soud, pochopitelně podle závažnosti trestné činnosti. Soud může také své rozhodnutí přehodnotit i v průběhu výkonu trestu odnětí svobody.*“⁵⁴

Podle zákona⁵⁵ zařadí soud do věznice s dohledem, která je nejmírnější, zpravidla dosud netrestaného odsouzeného za nedbalostní trestný čin a do věznice s dozorem již trestaného odsouzeného za nedbalostní trestný čin nebo za neúmyslný trestný čin do dvou let výkonu trestu. V těchto dvou mírnějších typech věznic nejsou žádné stavebně-technické prostředky zabraňující vězňům v útěku. Odsouzení se mohou volně pohybovat po určených částech zařízení a zákon navíc počítá s tím, že ve speciálních případech mohou na různou dobu věznici opustit například za prací nebo v souvislosti s návštěvou či v rámci akce organizované věznicí. Tou může být např. i návštěva bohoslužby zorganizovaná duchovním. Ve věznici s dohledem to lze i bez účasti zaměstnance vězeňské služby.

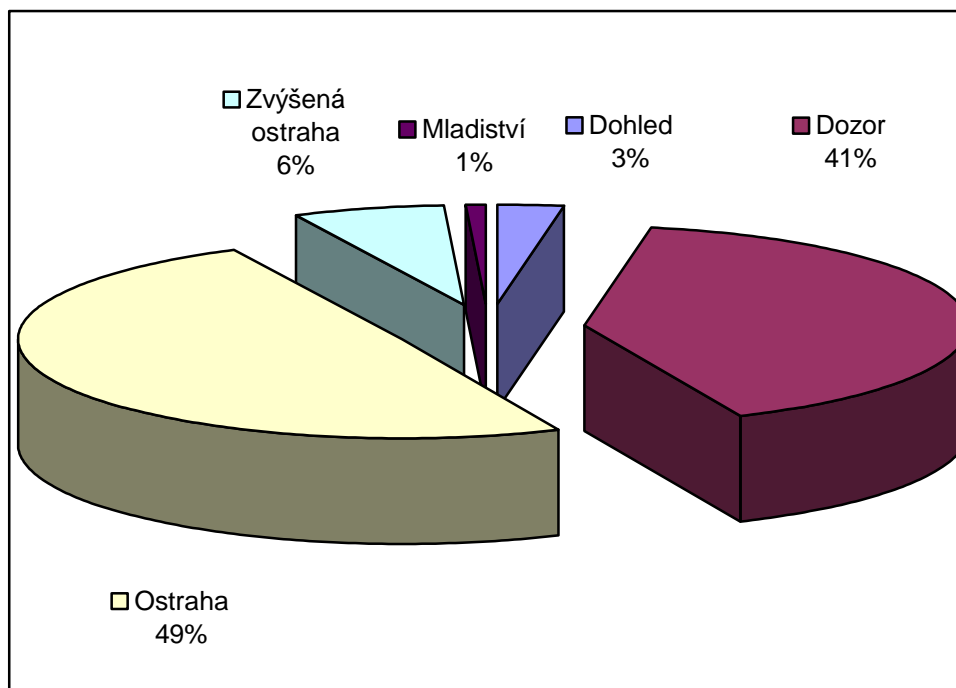
⁵³ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1999, § 8.

⁵⁴ MAŘÁDEK Vladimír: *Vězeňství*, Vyd. 1. - Ostrava: Ostravská univerzita, 2005, 31.

⁵⁵ Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, § 39a.

Věznice s ostrahou již znamená značné omezení. Odsouzení jsou uzavřeni na jednotlivých odděleních. Ven z věznice se mohou dostat už jen na základě mimořádné kázeňské odměny udělené ředitelem věznice. Sem také patří většina odsouzených, recidivistů a pachatelů nejvážnějších trestných činů. Nejnebezpečnější pachatelé jsou umisťováni do věznice se zvýšenou ostrahou, kde jsou uzamykáni na celách. Zde se jedná již o nejzávažnější trestné činy včetně trestu doživotního odnětí svobody.⁵⁶

GRAF 4: Poměr odsouzených v jednotlivých typech věznic k 13. 3. 2009⁵⁷

2.7 Účel výkonu trestu a způsob jeho naplňování

České vězeňství prochází od roku 1989 výraznou transformací, v devadesátých letech zaměřenou na tzv. humanizaci a v prvním desetiletí 21. století jde o transformaci zaměřenou na snížení rizikových faktorů v rámci resocializace neboli v rámci zacházení s odsouzenými. Nadále platí dle trestního zákona, že účelem trestu odnětí svobody je:

„...chránit zájmy společnosti, ústavní zřízení České republiky, práva a oprávněné zájmy fyzických a právnických osob. Prostředky k dosažení účelu trestního zákona jsou pohružka tresty, ukládání a výkon trestů a ochranná opatření.“⁵⁸

⁵⁶ Srov. MITÁŠ Václav (ed): Duchovenská služba v penitenciárním prostředí, Praha: Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR 2007, 32.

⁵⁷ Zdroj: statistika Hlavního kaplana Vězeňské služby ČR.

⁵⁸ Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, § 1 a § 2.

V § 23 trestního zákona je pak vymezen účel trestu takto: „*Účelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páčání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti.*“⁵⁹

Prvně zmíněné stránky účelu trestu „chránit společnost před pachateli trestných činů“ se bezprostředně dosáhne tak, že se odsouzenému „zabrání v dalším páčání trestné činnosti“. Pro společnost i odsouzeného je však bezpečnější a výhodnější naplnit druhou stránku tohoto účelu, a sice odsouzeného převychovat. Spíše bychom mohli mluvit o nápravě či resocializaci.⁶⁰ Zcela opomenuta zde zůstává ta stránka účelu trestu, která se týká náhrady škody poškozenému, případně jeho nemateriálního zadostiučinění. Rovněž zde není zmíněn odplatný prvek trestu a toto ustanovení je tak zcela poplatné utilitárním teoriím, které mimo jiné připouští uložení trestu jen tehdy, pokud je pravděpodobné, že to přinese lepší následky, než kdyby se tak nestalo. Samotné spáchání trestného činu nestačí k uložení trestu. Ten je ospravedlněn tehdy, pokud dokáže zmenšit celkovou míru utrpení.⁶¹

Izolace pachatele trestných činů má v současné době dočasně zbavit takového jedince možnosti páchat trestné činy a umožňuje výchovné působení neboli resocializaci (zacházení s odsouzenými) a to především v rámci tzv. programů zacházení.

Aby bylo dosaženo účelu výkonu trestu, je každá věznice povinna stanovit jednotlivému vězni program zacházení, který je v zásadě pozitivním podpurným působením a podle Vyhlášky ministerstva spravedlnosti, kterou se stanoví řád výkonu trestu odnětí svobody, se jím rozumí:

- a) **pracovní aktivity**, zde se jedná o zaměstnávání odsouzených; dále o práci potřebnou k zajištění každodenního chodu věznice; pracovní terapii
- b) **vzdělávací aktivity**, jimi se rozumí jak vzdělávání organizované různými učilišti; tak vzdělávání vedené či kontrolované zaměstnanci věznice a rovněž i vzdělávání za pomoci různých kurzů či vzdělávání v síti všech typů škol
- c) **speciální výchovné aktivity**, jimi se rozumí individuální a skupinová speciální pedagogická a psychologická působení vedená kompetentními zaměstnanci, zejména:
 - terapeutická (zejména sociální výcvik, psychoterapie, arteterapie, pohybová

⁵⁹ Tamtéž, § 23.

⁶⁰ Srov. LATA Jan: Účel a smysl trestu, LexisNexis CZ s. r. o., Praha. (2007), 64.

⁶¹ Srov. Tamtéž, 19.

terapie),

- sociálně právní poradenství
 - trénink zvládnání vlastní agresivity.
- d) **zájmové aktivity**, těmi se rozumí nejrůznější formy individuální a skupinové zájmové činnosti organizované a vedené zaměstnanci s potřebným odborným vzděláním, které rozvíjejí v souladu s účelem výkonu trestu schopnosti, vědomosti a sociální dovednosti odsouzených.
- e) **oblast utváření vnějších vztahů** (rodina apod.).⁶²

Tyto programy jsou pro odsouzené povinné a jsou pravidelně vyhodnocovány zaměstnanci věznice. Při hodnocení se program zacházení aktualizuje v souladu s vývojem osobnosti odsouzeného a změnami v jeho chování a jednání. Hodnocení úspěšnosti plnění programu zacházení projednají zaměstnanci oddělení výkonu trestu (oddělení výkonu vazby a trestu) s odsouzeným; odsouzený se na aktualizaci programu zacházení podílí.⁶³

Jde přitom o základní formu cílevědomého a komplexního působení na odsouzeného.

Dle zákona o výkonu trestu odnětí svobody se na „na naplňování účelu trestu v souladu se zvláštními právními předpisy mohou podílet po dohodě s generálním ředitelem Vězeňské služby ČR, případně ředitelem věznice také registrované církve a náboženské společnosti⁶⁴

⁶² Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., Řád výkonu trestu odnětí svobody, § 36, odst 2).

⁶³ Srov. tamtéž § 38.

⁶⁴ Srov. Zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody, § 20, odst. 4).

3 Duchovní služba vězeňských kaplanů

Vzhledem k tomu, že se na poskytování duchovní služby podílí celá řada církví a náboženských společností, stává se poněkud problematickou terminologie funkcí i vlastních činností kaplanů – zaměstnanců Vězeňské služby České republiky.

Členové církve latinského obřadu mají výhodu s jasným definováním funkcí i činností v Kodexu kanonického práva. Dle Codexu iuris canonici „**Kaplan je** kněz, kterému je natrvalo alespoň z části svěřena pastorační péče o některé společenství nebo zvláštní skupinu křesťanů (vězňů, vojáků, lidí upoutaných na nemocničním lůžku), tuto péči koná podle ustanovení obecného i partikulárního práva.“⁶⁵ Dále zde stojí, že je třeba, aby měl kaplan všechna pověření, která vyžaduje řádná pastorační péče.⁶⁶ Tito kaplani jsou podřízeni přímo biskupovi.⁶⁷

V rámci spektra protestantských církví je situace taková, že kaplanem se stává duchovní, který má nejméně nejnižší možnou ordinaci či pověření k výkonu duchovní služby v příslušné církvi. Je to z důvodů odlišného chápání různých stupňů ordinace v jednotlivých církvích.⁶⁸

Vězeňská duchovenská služba v sobě zahrnuje **kaplany** (vězeňské kaplany) různých církví a náboženských společností, kteří jsou zaměstnanci Vězeňské služby České republiky na plný nebo na částečný úvazek a jejich podřízenost je dvojí:

- z hlediska církevních norem jsou podřízeni představitelům jednotlivých církví
- jako zaměstnanci VS ČR jsou dle platných právních norem podřízeni generálnímu řediteli VS ČR a v jednotlivých věznicích ředitelům a přímo prvním zástupcům ředitelů věznic
- metodicky jsou podřízeni hlavnímu kaplanovi VDS VS ČR a jeho zástupcům⁶⁹

Tato skutečnost klade zvýšené nároky na vlastní identitu kaplanů, kteří musí jasně rozpoznat a chápat své povolání do služby a zároveň musí být schopni se vnímat jako vyslanci svých církví. Z hlediska svého pastoračního poslání musí být navíc ekumenického

⁶⁵ Kodex kanonického práva, Praha: Zvon, 1994, hlava 8, čl. 2, Kánon 564.

⁶⁶ Srov. tamtéž Kánon 566, § 1.

⁶⁷ Srov. tamtéž Kánon 565.

⁶⁸ Například diákon v Církvi bratrské je jinak vnímán než jáhen v Českobratrské církvi evangelické.

⁶⁹ Kaplankou je také v jednom případě i pastorační asistentka římskokatolické církve, která z hlediska CIC by kaplankou být neměla kvůli potřebnému svěcení, ale na pastorační činnosti se podílet může. Svou službu tedy koná v náležitém spojení s farářem a je všemi velice dobře hodnocena.

smýšlení s tolerancí k druhým s odlišnou církevní praxí. Toto je i jedno z témat během přijímacího pohovoru.

3.1 Vznik a vývoj duchovní služby vězeňských kaplanů

Pastorační a katechetická činnost jakožto i přímý podíl služby duchovních na resocializaci vězňů není v dějinách ničím novým. Podle dostupných pramenů byli prvními „profesionálními“ vězeňskými kaplany v Evropě angličtí kněží, kteří se v 16. století rozhodli vyhovět výzvě biskupa Hugh Latimera (1485 –1555), který sám prošel anglickým vězením jako odsouzenec a později povzbuzoval kněze, aby se ujali duchovní služby ve vězeních. Těm, kteří se rozhodli vyhovět jeho výzvě, nabízel za tuto službu plat. Do té doby nebyl v Anglii a zřejmě ani jinde zaznamenán jakýkoli zájem o soustavnou duchovní službu ve věznicích a to jak ze strany vězněných osob, tak majitelů věznic. Tato služba se tehdy omezovala jen na poslední výsluhu svátostí odsouzenecům k trestu smrti.

V polovině 16. století pak začínali do anglických věznic docházet kněží, kteří byli označováni jako kuráti (od CURE OF SOULS – léčení duší) . „Latimerovi“ kněží – kuráti, kteří dostali odpovědnost za službu v určité konkrétní věznici, přijali pro svou novou funkci název **kaplan**. Je-li řeč o počátcích profesionální a soustavné duchovní péči ve věznicích, je zde nutné uvést, že veškeré tehdejší konání v dané věci bylo na území Anglie v režii Anglikánské církve a pochopitelně nelze zde mluvit ani o náznacích ekumenického přístupu.

Pokusy o nápravu vězňů byly zpočátku prováděny stejnými prostředky, kterými se církev snažily obracet hříšníky. Ve věznicích byly zaváděny klášterní režimy, do života vězňů byly zaváděny zákazy mluvení, zákazy jakékoli jiné, než předepsané činnosti a další předpisy podobné zásadám života v některých kláštřech.

V 18. století vyvíjel v anglickém vězeňství reformní činnost John Howard, který do nových trestních zákonů prosadil zaměstnávání kaplanů jako stálých pracovníků věznic. V roce 1774 byly již v anglickém trestním zákoně stanoveny povinnosti kaplanů – zaměstnanců věznic. Ti se již starali mimo jiné o vězně také z hlediska jejich fyzických potřeb a poté co se vězeňství v 18. a 19. století stalo také veřejnou záležitostí, začíná spolupráce vězeňských kaplanů také s kaplany dobrovolnými, s dobrovolníky z řad laiků a s různými občanskými spolky a podobnými organizacemi.⁷⁰

⁷⁰ MICHAELIDIS Simon: Vězeňská duchovní služba, její podstata, smysl a význam v současném vězeňském systému ČR. (diplomová práce obhájená na HTF UK) Praha, 2003, s. 6 – 7. Původní pramen J., T., L., JAMES. *A Living Tradition – Penitentiary Chaplaincy, Minister Of Supply and Services Canada*, 1990, s. 33 – 58, 60.

V Čechách byli duchovní správou pověřeni kněží z územně příslušných farností, ale někdy také řeholníci různých řádů Katolické církve. Například řád Redemptoristů byl roku 1856 pověřen rakouským ministerstvem vnitra duchovní správou Svatováclavské trestnice, čemuž předcházelo zrušení Svatováclavské fary Na Zderaze, do jejíž působnosti do zmíněného roku Svatováclavská trestnice patřila.⁷¹ Církev tehdy měla sloužit státu a být státu také podřízená. Kromě dobrých křesťanů měla rovněž vychovávat užitečné občany. **K pastoračnímu** působení se tak duchovní podíleli i na **resocializaci** odsouzených. Mezi povinnosti kněží, kteří pracovali s trestanci, přitom patřilo mimo výsluhy svátostí a povinných bohoslužeb také pastorační a katechetická činnost v podobě vyučování náboženství a náboženských cvičení.⁷² Byl zde tedy přirozeně prostor pro pastorační v širším slova smyslu, rozhovory, modlitby i výklady textů z Písma. Vězeňští kněží se rovněž už tehdy podíleli na procesu resocializace zpracováváním hodnocením chování trestanců, kteří žádali o milost, jejich uklidňováním, prováděním pohovorů s vězni při jejich příjmu do výkonu trestu a před jejich propuštěním, také se podíleli na péči o propuštěné vězně. Jen pro příklad ve Svatováclavské trestnici musel po její dostavbě kněz měsíčně vyzpovídat na 300 vězňů a vykonat na 150 svátostí pomazání nemocných při celkovém počtu asi 1300 až 1600 vězněných osob.⁷³

Ve Svatováclavské trestnici působil od roku 1847 také reformátor českého vězeňství, katolický kněz František Josef Řezáč, autor publikace „Vězenství v posavadních způsobech svých s návrhem o zdárnějším trestání a polepšování zločinců“, kterou vydal vlastním nákladem roku 1852. Zásadním způsobem se tak zasadil o reformu tehdejšího vězeňství s důrazem zejména na vzdělávání vězňů s cílem jejich snadnějšího opětovného zařazení do společnosti. Řezáč přitom prosazoval jako hlavní zásadu to, aby trestnice vězně nekazily, ale polepšovaly. Proto zdůrazňoval mimo zajištění bezpečnosti a zdravotní péče také stránku „nábožensko-mravní“, která měla být zajištěna **vyučováním náboženství** (katechezí), duchovním cvičením a bohoslužebnými obřady. Z toho důvodu měla být každá věznice opatřena školou a chrámem (modlitebnou).

F. J. Řezáč už tehdy navrhoval, aby ve věznicích pracovali duchovní v týmech vzdělaných odborníků. Mezi ty počítal lékaře, učitele, strážce či dohlídače. Měli být vzděláni mimo jiné v pedagogice, filosofii, vězeňských řádech. Úroveň mravní a náboženská měla být samozřejmostí, stejně jako dobrý zdravotní stav. Za naprosto

⁷¹ Srov. Tamtéž.

⁷² Srov. Domácí řád pro věznice okresních soudů, Praha, 1899, § 14. (viz. Příloha č. I).

⁷³ UHLÍK Jan: F. J. Řezáč – reformátor vězeňství a školství 19. století, příloha časopisu České vězeňství č.2/1997, s. 20.

nedostatečné pak považoval omezení služby duchovních jen na vysluhování Večeře Páně či jedno vyučování týdně.⁷⁴

V této oblasti zacházení s vězni měli v dalším období své nezastupitelné místo zejména duchovní a členové církevních řádů, zejména Řádu sv. Františka a Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského.⁷⁵ Těm v roce 1854 svěřila vídeňská vláda dohled nad pražskou hradčanskou trestnicí, obývanou 350 trestankyněmi. Brzy však řád zakoupil pozemek v pražských Řepích a na něm nechal vystavět prostornou budovu a nabídl jejich využití pro potřeby zřízení ženského oddělení Svatováclavské trestnice. První ženy se sem nastěhovaly v roce 1865. Plného provozu se ženská trestnice dočkala od roku 1866. Řeholnice pak byly pověřeny správou celé věznice, včetně péče o převýchovu uvězněných žen. V této činnosti mělo kromě bohoslužeb pravidelné místo rovněž „náboženské cvičení neb vyučování“⁷⁶ a trestankyně měly povinnost se ho též pravidelně účastnit.

Po odeznění válek a období totality v minulém století, se české vězeňství snaží na tuto tradici navázat.

3.2 Současné využití pastorační a katechetické činnosti při resocializaci vězňů

Přední penologičtí odborníci současnosti si zřetelně uvědomují, že podstatnou složkou úspěšné resocializace vězněných osob je změna jejich existenciální orientace. Ta je možná především díky přijetí pozitivních etických a religiózních postojů. Je jasné, že v dnešním sekularizovaném světě je obtížné naplňovat některé myšlenky Františka J. Řezáče, když někdy i v životě samotných křesťanů je patrná jakási dvojkolejnost života, jakoby dvě sféry vedle sebe. Na jedné straně chvíle, kdy si uvědomují, že jsou křesťané a praktikují více či méně i nějaké křesťanské normy – ale pak je druhá část jejich života, možná devadesát procent, kdy žijí jako všichni ostatní a kde se náboženství nevyskytuje.⁷⁷

Ale i v současné penitenciární praxi může na práci speciálních pedagogů, psychologů a terapeutů docela navazovat právě pastorační, katechetická a další služba. Vždyť ani

⁷⁴ Srov. ŘEZÁČ Josef František: Vězeňství v posavadních způsobech svých s návrhem o zdárnější trestání a polepšování zločinců, Praha: České vězeňství, 1995, 33.

⁷⁵ MICHAİLIDIS Simon: Vězeňská duchovní služba, její podstata, smysl a význam v současném vězeňském systému ČR. (diplomová práce obhájená na HTF UK) Praha, 2003, s. 12.

⁷⁶ Srov. Domácí řád ženské trestnice v Řepích, Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1927, § 16. (viz. Příloha č. II).

⁷⁷ Srov. DŘÍMAL Ludvík: Katecheze Církve jako služba Božímu slovu, Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o., 2001, 24.

z hierarchických terapeutických komunit spiritualita nikdy zcela nevymizela a náboženská tradice se zdůrazňovala i v literatuře. Terapeutické komunity např. často vznikaly na půdě řeholních řádů – jezuitů a salesiánů (Itálie, Španělsko). Některé katolické podněty pro tuto práci vstřebaly později i různé protestantské pomáhající organizace, jako např. Teen Challenge.⁷⁸ Proto je jen přirozené, že se tyto zkušenosti promítají i do praktické činnosti vězeňských kaplanů. C. G. Jung – ať už jakkoliv pro některé křesťany problematický pro svoje inspirování se gnosticizmem, např. tvrdil, že všechna náboženství mohou být psychoterapiemi⁷⁹ a předpokládal, že v dnešní době převratných změn, které působí světonázorovou a mravní dezorientaci, nemůže lékař nabídnout nic jiného než možnost individuálního spirituálního vývoje.⁸⁰ Od faráře nebo kněze se přitom očekává, že zná cestu, po které má člověk dojít ke spáse. Duchovní v ideálním smyslu musí vydávat svědectví, nemůže dokazovat to, co káže. Očekává se od něj, že svým chováním podepře svědectví o cestě ke spáse, kterou zastává.⁸¹

Absence smyslu života sebou nese též absenci životních cílů a hodnot. Tato absence se konkrétně projevuje v dezintegraci osobnosti, s níž úzce souvisí sociální problémy jako alkoholismus, narkomanie, delikvence a kriminalita. Naplňování smyslu života spojuje vnitřní smysluplnou přirozenost s mravní zákonitostí. Takové spojení však chybí, a tak je vyvolán trvalý konflikt člověka s mravním zákonem, zaveden defektuózní životní styl, jehož důsledkem je vlastní kriminalita, která má v důsledku dopad na celou společnost. Podle Bonhoeffera se dokonce všechno chování stává morálním chováním a každé naše nejmenší klopýtnutí nás spojuje s těmi nejhoršími zločiny v naší rase či kultuře.⁸² Speciální zacházení s vězni je dnes koncipováno tak, aby se mravní normy staly součástí komplexní existenciální struktury, se kterou se obvinění a odsouzení ztotožní a došlo tak k interiorizaci mravních norem.

Podstatou smyslu zacházení s odsouzenými a mladistvými obviněnými je existenciální orientování spočívající v odhalování vlastní podstaty lidské existence v mimořádných podmínkách výkonu vazby a výkonu odnětí trestu svobody.

V praxi může jít například o využití aplikované filosofie Viktora E. Frankla, jako je tomu v práci vychovatele terapeuta ve věznici ve Stráži pod Ralskem, který do své činnosti zahrnuje mimo jiné právě prvky logoterapie a logoedukace s doplněním některých metod

⁷⁸ Srov. KALINA Vladimír: *Terapeutická komunita*, Praha: vyd. 1., Grada Publishing, a.s., 2008, 40-41.

⁷⁹ Srov. JUNG Gustav Carl: *Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi*, in: Výbor z díla I, Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2000, 31.

⁸⁰ Srov. tamtéž 34.

⁸¹ Srov. GUGGENBÜHL-Craig Adolf: *Nebezpečí moci v pomáhajících profesích*, Praha: Portál, 2007, 23.

⁸² Srov. BONHOEFFER Dietrich: *Etics*, in: *The Internet Encyclopedia of Philosophy*, <http://www.iep.utm.edu/>, 30. 9. 2009.

analytické psychologie.⁸³

Z pohledu pastorace jsou vězňové především lidé, bližní ve stavu nouze. Jsou sice pachatelé, ale zároveň i oběti. Většinou v sobě nesou hluboce lidský **existenciální konflikt**: na počátku svého vývoje byli nějakým způsobem potlačováni, ponižováni a uráženi (zde se mísí realita nerovnosti šancí s individuální tragikou), mají sklon předávat svá zranění dál na jiné lidi, mstít se. Často jim chybí zkušenost být skutečně milován a bez podmínek přijímán. Tyto negativní zkušenosti z dětství a dospívání se často opakují, i když jsou dospělí: odmítnutí, selhání, zklamání a následující pomsta. Potom procedura soudního jednání vedoucí k odsouzení a pobyt ve věznicí. **Pachatel se stává znovu obětí.**⁸⁴ Na základě velkého počtu studií se znovu a znovu zjišťuje, jak viktimizace v dětství zvyšuje pravděpodobnost, že se v dalším životě bývalá oběť násilí stane jeho pachatelem.⁸⁵ Je dokázáno, že člověk potřebuje ke svému tělesnému i duševnímu zdraví najít pozitivní vztah k sobě samému, principiálně mít pozitivní vztah ke svým bližním a principiálně navázat pozitivní vztah k něčemu vyššímu. Ve vztahu, který má člověk sám k sobě, se zrcadlí i oba další rozměry, vztah k druhým a k Bohu⁸⁶

Samozřejmě není dobré přistupovat k vězňům zejména s pocitem hlubokého soucitu a lítosti, s pocitem, že jsou chudáčci, nevinné oběti špatné výchovy a nepřejícího okolí; to by mohlo vést k bagatelizaci jejich trestných činů, k popírání jejich zodpovědnosti za čin, a tedy i k neadekvátní formě péče a pomoci, která by rozhodně nepomohla k dosažení cíle výkonu trestu odnětí svobody.

3.2.1 Návaznost pastorace a katecheze na speciálně výchovné postupy

Jak vnímáme vztah psychologie k pastorační praxi? I v tomto případě máme na mysli penologickou rovinu teorie a praxe. M. Kašparů bez nadsázky tvrdí, že i když budeme tuto vědu přijímat z pohledu – *Psychologia est ancilla theologie* – bude její dobré služby stále nedostatek.⁸⁷ Konstatuje, že „současná situace ve společnosti, je pro kněze (i pro vězeňského kaplana) výzvou! Jakou? To dokumentuje ve své práci Viktor E. Frankl, když říká že: *„žádný psychoterapeut nemůže klientovi říci, co je smysl života, ale daleko spíše*

⁸³ Informace získány z řízeného rozhovoru s vychovatelem terapeutem Vojtěchem Roztočilem z věznice Stráž pod Ralskem.

⁸⁴ Srov. RASSOW K. Herbert: P. Seelsorger eingeschlossen: ein Lese und Arbeitsbuch zur kirchlichen Arbeit im Gefängnis, 1987, 56 – 57.

⁸⁵ Srov. KOUKOLÍK František, DRTILOVÁ Jana: Zlo na každý den, život s deprivanty I, vyd. 1., Praha: nakladatelství Galén, 2001, 249.

⁸⁶ ROHR Heinz Peter: Hraniční porucha osobnosti, Praha: Portál, 2003, 81–82.

⁸⁷ Srov. KAŠPARŮ Max: Hypnóza, pastorální kauza, vyd. 1., Svitavy: Trinitas, 2006, 23.

může prokazovat, že život smysl má.“⁸⁸ Sám V. E. Frankl v kapitole Lékařská a kněžská péče o duši uvádí: „*Existenciální analýza (logoterapie) není v žádném případě nějakou konečnou stanicí ke konečnému nalezení smyslu života..., ale z oné stanice může člověk najít spojení ke své konečné stanici... a konečný bod existenciálně analytické cesty přece leží na lince k religioznosti.*“⁸⁹

Pastorální péče (někdy pastorační) „je rozsáhlejší pastorační činností a spočívá ve strukturální práci s jednotlivci i skupinami, přičemž obsahuje náboženské, etické a psychologické perspektivy. Cílem pastorální péče je formace křesťanského společenství tak, aby bylo schopné svědčit o své víře.“⁹⁰ Podstatou pastorační péče je rozhovor, který se soustřeďuje na téma lidského hříchu (pocitu viny) a Boží milosti. Takto pojatá duchovní péče se zabývá okamžikem zlomu, kdy člověk poznává protiklad mezi hloubkou vlastního hříchu a nadějí na přijetí hříšníka svatým Bohem.⁹¹ Tady už může jít o počátek úplného náboženského vztahu, složeného ze tří kategorií: 1. nedokonalosti (v nás), 2. dokonalosti (v Bohu) a 3. zdokonalování (čili sladění prvního s druhým), jenž se stává poznenáhlu naším životním úkolem.⁹²

„**Pastorální poradenství** se pak zabývá psychologickými a sociologickými okolnostmi hříchu, spásou ve spojení s jeho přirozeným lidským rozvojem, morálními a náboženskými aspekty života v souvislosti s vývojovými, historickými a vnějšími okolnostmi.“⁹³ Více se zaměřuje na problémy jednotlivce, konfliktní situace aj. Na rozdíl od pastorální péče není tolik dáván důraz na mravní úsudek o chování jedince, ale zaměření poradce je koncentrováno na psychologické procesy, které mohou dovést klienta k vyšší osobnostní zralosti.⁹⁴ Zde se někdy – v rámci reintegrace – potkává **pastorální poradenství** s tzv. **filosofickým poradenstvím** existenciálních terapeutů či vlastních filosofických poradců ve věznicích, kde filosofičtí poradci pomáhají pomocí dialogu klientovi uvědomit si skryté předpoklady, nevyslovené předpoklady a střetávající se hodnoty.⁹⁵

Pastorální psychoterapie představuje specializovanější pastorální činnost, která se obvykle vykonává ve specializovaných institucích (v našem případě ve věznicích)

⁸⁸ Tamtéž, 31.

⁸⁹ FRANKL E. Viktor: *Vůle ke smyslu*, Brno: Cesta, 2006, 54.

⁹⁰ KAŠPARŮ Max: *Hypnóza, pastorální kauza*, vyd. 1., Svitavy: Trinitas, 2006, 22.

⁹¹ Srov. AMBROS Pavel: *Pastorální Teologie I*, Olomouc: Univerzita Palackého, 2002, 121.

⁹² Srov. SOLOVJOV Vladimír: *Ospravedlnění dobra*, Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2002, 195.

⁹³ AMBROS Pavel: *Pastorální Teologie I*, Olomouc: Univerzita Palackého, 2002, 123.

⁹⁴ Srov. KAŠPARŮ Max: *Hypnóza, pastorální kauza*, vyd. 1., Svitavy: Trinitas, 2006, 22.

⁹⁵ RAABE B. Peter: *Philosophical Counseling and the Meaning of Life*, in: *Practical philosophy, The Benefits of Philosophy in Practice*, 2001, 14–19. <http://www.practical-philosophy.org.uk>. (30. 9. 2003).

a předpokládá již znalosti psychologie na profesionální úrovni⁹⁶. Odlišuje se ovšem od všeobecné psychoterapie svojí návazností a spojením s křesťanskou tradicí.⁹⁷

Katecheze, jak jsme již uvedli, je ve smyslu kanonického práva vzdělávání v nauce křesťanské víry. Péče o katechezi přísluší pod vedením zákonných církevních představených **všem členům církve**⁹⁸ a týká se uvádění věřících do života církve.

Jak se výše uvedená praxe váže k resocializaci či lépe – k praxi neintegrace – ve vězeňství? Dle Vyhlášky Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody hlava sedmá, o účasti nestátních subjektů, jakožto účasti církví a náboženských společností na naplňování účelu trestu (kterým je **umenšení míry kriminálního jednání či jeho eliminace**) § 71 přímo vybízí k podílení se na naplňování účelu výkonu trestu, kromě jiného i v odstavci f) podílem na uplatňování **speciálních výchovných** a zájmových aktivit programů zacházení.

Připomeňme si, že speciálními výchovnými aktivitami programu zacházení se dle § 36 rozumí individuální a skupinová speciální pedagogická a psychologická působení vedená kompetentními zaměstnanci a to zejména:

- a) **terapeutická** (zejména sociální výcvik, **psychoterapie...** aj).⁹⁹

Je tedy logické, že pokud jsou církve a náboženské společnosti zákonnou normou přizváni ke spolupráci na **resocializaci** neboli **reintegraci** odsouzených, tak je pro tento účel vhodná především **pastorální psychoterapie** (např. **hagioterapie**) či **pastorální poradenství** (viz výše).

3.2.2 Jak se podílí pastorační katecheze spolu se speciálně výchovnými metodami na resocializaci vězňů

V programech zacházení se uplatňují při resocializaci již zmíněné speciálně výchovné aktivity. Patří sem především sociálně psychologické a terapeutické aktivity, přičemž terapeutickými aktivitami v tomto případě rozumíme existenciální terapie - neboli techniky na rozvoj osobnosti. Uplatňována je především:

Logoedukace (výchovně-pedagogická část logoterapie, která je V. E. Franklem schválenou metodou L. S. Barbera uplatňovanou na mladých delikventech) je existenciální analýzou odsouzených blízkých věku mladistvých se zaměřením na hledání smyslu jejich

⁹⁶ Proto je žádoucí, aby kaplani navíc ke své profesi absolvovali např. sebezkušenostní psychoterapeutický nebo sociálně psychologický výcvik a pokud pracují v týmech, tak se i zúčastňovali supervizích setkání.

⁹⁷ Srov. KAŠPARŮ Max: Hypnóza, pastorální kauza, vyd. 1., Svitavy: Trinitas, 2006, 23.

⁹⁸ Srov. Kodex kanonického práva, kánon 774, § 1.

⁹⁹ Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

života a na zlepšení jejich hodnotové orientace. Je také patrně jednou z mála účinných a zároveň důkladně ověřených metod s terapeutickými prvky vhodných pro odsouzené, kteří mají výrazné tendence k další delikvenci a u kterých je zároveň zjištěna slaboduchost. Proto je tato metoda uplatňována především u odsouzených umístěných ve specializovaném oddělení pro mentálně retardované. K zjištěným terapeutickým výsledkům můžeme uvést: že v jednom nápravném centru, v němž byli léčeni mladiství provinilci, dokázali terapeuti podíl recidivy snížit logoterapií na méně než na 17%. Je pozoruhodné, že inteligenční kvocient takto léčených „pacientů“ nebyl vyšší než 78.¹⁰⁰ Tímto jsou zcela popřeny nekompetentní názory, dle kterých není možné dosáhnout snížení recidivy pedagogickými a terapeutickými metodami. Přívětivé na tom je, že psychoterapeutické směry nemohou sice argumentovat teologicky, nikdy ovšem nezpochybňují hodnotu či postoj věřícího. Nevstupují sice na rovinu víry, ale také k ní neuzavírají nikomu přístup.¹⁰¹

Na samém počátku této praxe jsou odsouzení tázáni, **co je pro ně naprostou jistotou a pravdou, kterou nemohou popřít.** Je zajímavé, že nakonec odpovídají stejně, jako např. vysokoškolští studenti, **že jedinou jistou skutečností, kterou nemohou popřít je to, že „jsou“, tedy že EXISTUJÍ...** Dále jsou tázáni na nejzákladnější potřebu z toho vyplývající a na to odpovídají většinou bez zaváhání, že **nejzákladnější potřebou je ŽÍT.** Následně jsou dotazováni na nejzákladnější právo z podstaty lidského života taktéž vyplývající a oni odpovídají, že je to **PRÁVO NA ŽIVOT.** Posléze jsou vedeni odborným zaměstnancem k tomu, aby uvažovali o další základní potřebě, která odlišuje existování (život) člověka od „existování“ (bytí) např. neživých věcí. Většina si uvědomuje význam myšlení, byť se úroveň IQ blíží k mentální retardaci neboť v myšlení „Cogito ergo sum“ (Myslím, tedy jsem) je založena vlastní existence skrze **POZNÁVÁNÍ,** které je podmínkou a také podstatou myšlení. Všichni si jsou schopni uvědomit, že **poznávání** je nezbytnou potřebou člověka **pro orientaci v životě a ve světě** a pro vlastní zážitek života (zakoušení života – kontemplaci), při poznávání (vnímání) určitých skutečností ať již společenských, přírodních a nebo uměleckých. Z toho pak již jednoduše odhadují třetí základní potřebu, kterou je pro ně **USPOKOJOVÁNÍ všech dílčích potřeb při snaze o dosažení SPOKOJENOSTI a v maximu ŠTĚSTÍ...**

V návaznosti na tyto postupy jsou v rámci pastorační dotazování na skutečnost, zda si uvědomují, že samotná **existence má určité limity, stejně jako poznání a nakonec**

¹⁰⁰ FRANKL E. Viktor: *Vůle ke smyslu*, Brno: Cesta, 2006, 127.

¹⁰¹ Srov. LÄNGLE Alfred: *Smysluplně žít, Aplikovaná existenciální analýza*, vyd. 5., Brno: Cesta, 2002, 34–35.

i míra štěstí. Připomeňme biblický verš: „*Nyní vidíme jako v zrcadle, jen v hádance, potom však uzříme tvář v tvář.*“¹⁰² Nyní poznávám částečně, ale potom poznám plně, jako Bůh zná mne. Tyto připomínky a dotazy jsou plně v kontextu Solovjova¹⁰³, neboť výše uvedené je též inspirováno trichotomickým uvažováním, které uvádí V. E. Frankl.

Po této úvodní části jsou odsouzení dotazováni na skutečnost, zda jsou si schopni opatřit všechny dílčí potřeby pro své **EXISTOVÁNÍ** – pro svůj život, jako je strava, nápoje a třeba ošacení pro zachování konstantní teploty. Dále jsou tázáni na to, zda jsou schopni si zajistit své zdraví nebo obydlí. Zda si vystačí pro své **POZNÁVÁNÍ** sami, aby se ve všem dobře orientovali. Na to správně odpovídají, že k tomu, aby měli co k jídlu potřebují zemědělce kteří zasejí a sklídí, mlynáře, kteří umelou mouku, pekaře který upeče chléb, dopravce, který doveze pečivo do obchodů a nakonec potřebují i politiky usměrňující chod celé společnosti. Jsou dotazováni i na to, zda společnost potřebuje příslušníky a pracovníky vězeňské služby, učitele ad., aby mohli být lidé **USPOKOJOVÁNÍ** ve svých potřebách (např. v potřebě bezpečí).

Všichni si tak uvědomují, že k našemu **ŽIVOTU** potřebujeme druhé lidi, které proto nemůžeme omezovat na jejich **ŽIVOTĚ**. Z této skutečnosti pak vyplývá zlaté pravidlo:

„CO NECHCEŠ, ABY TOBĚ ČINILI DRUZÍ, TO NEČIŇ TY JIM!“

Příklady:

„Chceš být jednou někým zabit? Ne? Tak nezabíjej!

Chceš, aby tě někdo okradl? Ne? Tak nekrad' a neokrádej!

Chceš, aby se nad tebe někdo povyšoval? Tak se ani ty nad nikoho nepovyšuj!

Chceš, aby tě někdo podváděl? Ne? Tak nepodváděj!“

Zde je návaznost při **pastoraci** naprosto zřejmá, terapeuti, případně speciální pedagogové vlastním tématem, ale i logoedukační praxí velmi vhodně připraví klienta na fakt všeobecné platnosti mravních norem, kde znovu narážíme na limity naší nedostačivosti, kterou lze překročit jedině milostí Boží, protože: „*všichni zhřešili a jsou daleko od Boží slávy; jsou ospravedlňováni zadarmo jeho milostí vykoupením v Kristu Ježíši.*“¹⁰⁴

¹⁰² 1 K 13,12.

¹⁰³ SOLOVJOV Vladimír: Duchovní základy života, Velehrad: Refugium Velehrad-Roma s. r. o., 1996, 97.

¹⁰⁴ Ř 3,23–24.

Příklad

Odsouzený J. S. se dopustil ve zralém věku pohlavního zneužití své vnučky. Tragédie zasáhla celou jeho rodinu. Celý život pracoval a nikdy nebyl trestán. Důsledkem tohoto činu se od něho rodina distancovala a on zůstal úplně sám. Po roce pobytu ve vězení lékaři diagnostikovali gangrénu v noze s prognózou brzké amputace. V následující depresi hrozilo reálně suicidium. V této fázi byl kaplan věznice byl požádán psychologem o krizovou intervenci u osoby jmenovaného, jelikož psycholog vyčerpал již všechny zákonné možnosti a pobyt na krizovém oddělení věznice a vězeňském psychiatrickém oddělení nic nevyřešil.

Přes věkový rozdíl kaplana a odsouzeného se podařilo postupně najít naději pro budoucí život. Kontakt probíhal i tím způsobem, že odsouzený J. S. požádal o modlitby kaplana a přitom prohlašoval, že je nevěřící. Vnímá, že je během setkání přítomno jakési dobro, které pociťoval emočně a byl viditelně povzbuzen. Současně s ním hovořil vychovatel a psycholog. Kaplanovi se postupně podařilo kontaktovat rodinu a během jediného roku dosáhl toho, že manželka začala za odsouzeným jezdit na návštěvy. Nakonec po dvou letech se podařilo uskutečnit volnou vycházku za doprovodu kaplana do blízkého města, kde proběhlo setkání s rodinou (celkem 12 příbuznými odsouzeného). Kupodivu se začal zlepšovat i zdravotní stav jmenovaného a o nohu nakonec nepřišel. Po propuštění jej manželka přijala zpět k sobě a dokonce si jej osobně vyzvedla u věznice.

Po třech letech po propuštění vyhledala vnučka odsouzeného osobně vězeňského kaplana a poděkovala mu za to, že jí zachránil dědečka. Díky Bohu.

Terapie realitou je jednou z dalších ověřených a účinných metod vedoucí odsouzené k větší vyzrálosti, svědomitosti a odpovědnosti. Navíc velkou výhodou této terapeutické metody je, že dle O. H. Mowrera a jejího zakladatele W. Glassera, nemá být výlučným vlastnictvím „hrstky školených specialistů“, ale všech – např. pedagogických pracovníků a vůbec těch, kdo se prakticky zabývá vedením mladých lidí inklinujících k delikvenci a k defektnímu životnímu stylu vůbec. Nejprve byla uplatňována ve výchovném ústavu pro dívky a později ve standardních věznicích. Ve věznici Stráž pod Ralskem ji úspěšně realizuje na specializovaném oddělení vychovatel terapeut.¹⁰⁵

Terapie realitou je postavena především na třech principech:

1. **REALITA** - realita života a realita světa, s kterou se musí počítat.

¹⁰⁵ Informace získány z řízeného rozhovoru s vychovatelem terapeutem Vojtěchem Roztočilem z věznice Stráž pod Ralskem a psychologkou specializovaného oddělení pro mentálně retardované vězně J. E. Růžkovou.

2. **ODPOVĚDNOST** - odpovědnost za chování sebe samého

3. **SPRÁVNĚ - ŠPATNĚ** (míra, která se dá v jednání vždy jasně odhadnout).

Popírání reality vede k popírání platnosti zákona, kdy jedinec raději volí revoltu než vlastní odpovědnost. Popírání odpovědnosti vede ke svalování odpovědnosti na rodiče, stát atd. a popírání existence správného a dobrého (dobra a zla) vede k destrukci a chaosu...

Zde může **pastorace** pokračovat např. tématy o lidské svobodě, která skončila pádem do hříchu a vztahem odpovědnosti a svobody v souvislosti s odpovědností vůči druhým a vůči Bohu. Otvírá tak prostor pro otázky klientů (v praxi jsou to otázky týkající se míry svobody jednotlivce v kontextu života druhých).

Příklad

Odsouzený S. H. byl podle vlastních slov terciářem. Dopustil se však závažné trestné činnosti. Jeho rodina ho vnímala jako naprosto nevinného a vzorného otce rodiny. Ve vězení si naprosto nepřipouštěl svojí vinu. Při setkání s terapeutem došlo během komunikace o opravdovosti našeho jednání k tomu, že terapeut napsal na tabuli hebrejsky jedině slovo – Bůh. Po skončení rozhovoru odsouzený do čtyř dnů spáchal na cele sebevraždu.

Tento případ byl zastavením v práci vychovatele terapeuta a jedním z důvodů jeho další spolupráce s kaplanem.

Při resocializační – reintegrační praxi odborných pracovníků věznic, se v rámci existenciálních terapií počítá se základními potřebami jedinců, které začínají u somatických potřeb, které jsou neoddělitelné od psychických potřeb a nakonec vrcholí u potřeby transcendence. Mnohým lidem nestačí pouhé uspokojování primárních potřeb (biologických a psychosociálních). Uvědomují si potřebu poznání souvislostí anebo jsou k této potřebě motivováni. Uvědomují si, že si nemohou sami zajistit prostředky k životu, že potřebují svého zemědělce, mlynáře, pekaře, obchodníka, prodavače atd., a tak dochází díky **logoedukaci či terapií realitou** k tomu, že si svého zemědělce, mlynáře, pekaře, atd., nemohou zabít, okrást apod., neboť by ho omezili na existenci. Druzí lidé mají stejné potřeby jako oni sami. Lidé mají potřebu se orientovat a zpřehledňovat svoji **kognitivní strukturu já a kognitivní strukturu světa**, aby rozuměli sobě, světu, životu, aby mohli hledat a nacházet smysl života. V chaosu to možné není a proto nedílnou součástí LOGOTERAPIE je LOGOEDUKACE. U odsouzených nacházíme často problém:

- a) **OVERSTIMULATION** – předráždění smyslů přespříliš mnoha vjemy a předráždění ducha přespříliš mnoha informacemi

- b) OVERCHOISE – přetížení rozhodovacích schopností příliš mnoha možnostmi volby

Zde výborně završuje orientaci právě katecheze.

Katecheze, která patří mezi základní formy služby Božímu slovu, kterou chce církev pomáhat člověku na jeho cestě víry až ke zralosti, zde v zásadě završuje ve věznicích úsilí speciálních pedagogů (etopedů), vychovatelů – terapeutů tím, že učí NADĚJI na život s Bohem. Ten může v této pozemské rovině znamenat život na vyšší mravní úrovni díky respektování božích přikázání a díky milosti, která člověku z části či zcela umožní žít takovým životem. Z výše uvedených skutečností je zřejmé, že KATECHEZE NAPOMÁHÁ K TOMU, aby se jedinec ZBAVIL DEZORIENTACE z chaosu vnímaného světa a vytvořil si takovou kognitivní strukturu já a světa, v které se bude dobře ORIENTOVAL (nebude ztracen sám v sobě) a bude tak schopen PŘESAHU – TRANSCENDENCE nejen směrem k druhým lidem, ale i k Bohu.

Proto hlavním úkolem vychovatele - terapeuta ve věznici je vychovatelská (pedagogická praxe) v jejím pravém slova smyslu, čímž rozumíme realizaci andragogických postupů motivujících odsouzené k SEBEVÝCHOVĚ (**respektování mravních a právních norem – v katechezi k respektování Božích přikázání**) Tyto postupy pak v terapeutické praxi vychovatelů – terapeutů přecházejí v PSYCHAGOGIKU. Psychagogika je terapeutickou metodou chápanou často jako forma (předstupeň) psychoterapie, v které se jedná o vědomou a aktivní spoluúčast klienta na řešení problému,¹⁰⁶ tedy o zkrácený podpůrný postup se silným výchovným (výchovně motivujícím) důrazem. Tento postup je vhodný pro zesílení motivace odsouzených zbavit se delikventních tendencí či závislostí.

Filozofické poradenství ve spojení s psychagogikou a mytopoetickou analýzou. Psychagogika je tedy pedagogická metoda, která využívá prvků hlubinné psychologie a je tak předstupněm psychoterapie. V praxi jde o zkrácený podpůrný postup se silným výchovným důrazem (Švýcarsko 1921). Jedná se o metodu vhodnou pro odsouzené s kratšími tresty odnětí svobody V psychagogice jde především o to, aby terapeut podněcoval odsouzené k samostatnému hledání řešení svých problémů. Je jasné, že touto metodou mohou prolínat některé logoterapeutické a daseinsanalytické postupy tak, aby mohl být terapeutický přístup přizpůsoben individuálním potřebám klienta. Tento přístup koresponduje se zásadou multimodální terapie, která nabádá vypůjčit si jakoukoli

¹⁰⁶ Srov. Psychagogika, in: ABC slovník cizích slov, <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/psychagogika>. (3. 9. 2009).

intervenci, patřící do jakéhokoli teoretického rámce, jestliže se to hodí v dané situaci¹⁰⁷. Ve Věznici Stráž pod Ralskem je doplňována **mytopoetickou analýzou** (rozborem pohádkových, mytologických příběhů a snů) podobně, jako je tomu v případě Philosophical Counseling and the Interpretation of Dreams Petera B. Rabbeho z Fraser University in Vancouver. Na specializovaném oddělení pro mentálně retardované je uplatňována ve standardní kombinaci, tedy jako **Filozofické poradenství** je poradenským směrem obsahujícím terapeutické prvky, který je také uplatňován v zahraničních vězeňských systémech (je možné uvést mezi mnoha zeměmi i Mexiko, kde je filozofické poradenství realizováno jako alternativní poradenský program pro vězněné ženy).¹⁰⁸

Filozofické poradenství je praktikováno především **pro zvýšení hodnotové orientace odsouzených a pro jejich lepší orientaci v základních otázkách dobra a zla, práva a bezpráví aj.**

Pro kompenzační doplnění analytické - mytopoetické praxe, se jako nejučinnější v tomto smyslu jeví terapie realitou.

Popis techniky v praxi

V úvodu skupinových aktivit je na základě Rokeachovy hodnotové škály zjišťováno, **jak se odsouzení orientují** v terminálních (existenčních cílech) a instrumentálních (způsobech chování, kterými lze cíle dosáhnout) hodnotách. Tato axiologická praxe zkoumá preference existenčních cílů a způsobů chování. Dále odborný zaměstnanec identifikuje vztahy synergizmu (vzájemné přitahování dvou a více hodnot) a antagonizmu (vztah odpuzování mezi terminální a instrumentální hodnotou). V zásadě jde o zjištění, v jakém vztahu dynamických interakcí mezi existenčními cíly a způsoby chování se existenciál odsouzeného nachází. Jelikož lze cílové (existenční) hodnoty realizovat pomocí určitých způsobů chování (instrumentu) lépe, než jinými způsoby chování, lze dalšími postupy tyto dynamické interakce upravit tak, **aby se eliminoval nebo alespoň umenšil defektuózní životní styl odsouzených.**

Vlastní **mytopoetická analýza** (analýza mytologických příběhů, pohádek a snů) napomáhá sebeporozumění, neboť v interpretaci mýtů, pohádek a snů jsou plně respektovány funkce vědomí při odhalování archetypů lidské psyché:

Myslivé typy odsouzených:

pro ně je dáván důraz na strukturu a způsob, jakým jsou jednotlivé motivy spojeny.

¹⁰⁷ Srov. KRATOCHVÍL Stanislav: Základy psychoterapie, vyd. 5, Praha: Portál, s. r. o., 2006, 115.

¹⁰⁸ Informace získány řízeným rozhovorem od vychovatele terapeuta ve věznici Stráž pod Ralskem.

Citové typy odsouzených:

je pro ně důležitá hodnotová hierarchie – včetně komplexní interpretace.

Percepční typy odsouzených:

vyžadují amplifikaci symbolů.

Intuitivní typy odsouzených:

mohou vidět soubor obrazů v jeho jednotě.

Zde **pastorace** dobře navazuje v oblasti dobra a zla, práva a bezpráví tím, že poukazuje na věčné otázky pravdy a lži, obsažených v biblických příbězích. Zvláště může vyniknout prvek Kristovy milosti s hříšníky a viníky v Bibli oproti zákonu odplaty v mytických příbězích. Odsouzení z těchto aktivit jsou připraveni vnímat spíše příběh a mohou tak podobným, ale jednodušším způsobem rozpoznávat dobro od zla v Bibli, kde se dají příběhy mnohem srozumitelněji interpretovat, navíc vždy s jasným přesahem ke Kristově milosti. A tak se práce terapeuta doplňuje se službou kaplana. Kaplan zde pomáhá rovněž ze svého pohledu řešit tisícileté otázky dobra a zla. Otázky viny všeobecně v rámci výchovy a vedení k náboženské a sociální toleranci, jako filosofickému a sociálnímu základu každého pluralitního společenství a tím přispívá k **resocializaci** a reintegraci vězňů.

V rámci svého vlastního projektu **Ekumenická propedeutika** však kaplan může navázat a mluvit již o základní jednotě náboženské zkušenosti lidského pokolení: jednotě jak prostorové mezi všemi národy, jež dnes existují, tak dějinné. Může poukázat na zvláštnosti Kristova lidu, který žije ve všech národech, aniž by se stal národem této země; je přítomný ve všech náboženstvích, aniž by stal jedním z nich, přijímá vše dobré a pravdivé, aniž by se změnil na humanismus. Může tak v důsledku vyzdvihnout křesťanství, jež je v důsledku překonáním každého náboženství.¹⁰⁹ Tím otevřít prostor pro úplně jinou dimenzi dotazů a následně pro svědectví víry.

Příklad

Kaplan věznice spolu se speciálním pedagogem byli vysláni k vyjednávání na ostrahový oddíl věznice, kde tři muslimové ze zemí předního orientu odmítali opustit kancelář vychovatele a vyhrožovali násilím. Bylo to v období ramadánu a odsouzení muslimové se

¹⁰⁹ Srov. BOUBLÍK Vladimír: Teologie mimokřesťanských náboženství, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000, 352.

dožadovali mimo jiného tzv. muslimské stravy – bezmasé stravy pro vyznavače islámu. Všichni ovládali částečně češtinu.

Speciální pedagog vysvětlil jmenovaným zásady pro výdej takové stravy. Poté předal záležitost kaplanovi. Během následujícího rozhovoru bylo zjištěno, že odsouzení uznávají i duchovního jiného náboženství a jsou ochotni s ním dále jednat. Po následné domluvě jeden z nich začal pravidelně navštěvovat, jakkoli je to podivné, kapli věznice a pasivně se účastnil programu kaplana. To vydrželo asi půl roku, než byl převezen do jiné věznice..

Terapie religionistikou je necírkevní a nenáboženskou pedagogicko-terapeutickou praxí, která ideově navazuje na tradici původních terapeutů (odtud název), kteří kultivovali své lidství systematickým úsilím. V rámci této terapie jsou využívány prvky tzv. **pozitivní psychoterapie** N. Peseschkiana, M.D., které využívají orientálních příběhů pro získání podnětů k posílení schopností vycházející z emoční oblasti (láska, trpělivost a důvěra) a z výkonové orientace (poctivost, věrnost, pečlivost, přesnost a spolehlivost).¹¹⁰ Tato terapie umožňuje jedincům, kteří nejsou zařazeni do církevních nebo náboženských struktur, ale kteří přesto inklinují ke spiritualitě, podepřít takové religiózní prvky a techniky, které kultivují osobnost člověka a uschopňují ho k vyššímu etickému a morálnímu jednání.¹¹¹

Filosofické poradenství ve spojení s praxí uplatňující prvky pozitivní psychoterapie, terapie reality a práce s deliktem

Jde o pedagogicko-terapeutickou praxi, která v úvodu ideově navazuje na tradici původních terapeutů (odtud převzatý název pro současné terapeuty a psychoterapeuty), kteří kultivovali své lidství praktikováním tzv. βιοσ θεωρητικο, přičemž se nejednalo o nějaké teoretizování, ale naopak šlo o systematickou praxi spočívající v léčbě duše (osobnosti) jedince zážitkovými metodami ve formě relaxací, konstruktivního rozvažování (meditací) a následně i kontemplací (v estetickém a nikoliv ve spirituálním slova smyslu).

V komparaci s kulturou, která se vyvíjela zcela samostatně je patrná inspirace - kromě jiných - i aztéckou filozofií v které funkce te-ix-tlamachtiani(ho) (toho, který vychovává tváře lidí)¹¹² byla naprosto nezastupitelná, jakožto funkce vychovatele (pedagoga) a terapeuta:

¹¹⁰ Srov. PESECHKIAN Nossrat: Kupec a papoušek, Využití orientálních příběhů v psychoterapii, Brno: Cesta, 1996, 6.

¹¹¹ Srov. Volně zpracováno podle materiálů a praxe vychovatele terapeuta ve věznici Stráž pod Ralskem.

¹¹² Srov. Te-ix-tlamachtiani, in: Tlaminime, <http://www.throneworld.com/wiki/index.php?title=Tlaminime>, (13. 9. 2009).

„Vede ostatní, aby získali (lidskou) tvář, vede je k tomu, aby ji rozvíjeli. Nastavuje ostatním zrcadlo, činí je rozumnými, opatrnými. Stará se, aby se u nich objevila (lidská) tvář. Díky němu lidé polidšťují své chtění a získávají přísné vychování...“¹¹³

Tato terapeutická metoda je vhodná především pro jedince trpící stavem moral insanity neboli mravní slabomyslností či morální tupostí, tedy pro jedince vykazující úpadek morálních principů až na hranici morální perverze což se týká nejenom lidí mentálně retardovaných či slabomyslných, ale i lidí vykazujících vysokou míru inteligence.

Touto metodou lze i u odsouzených inklinujících k necírkevní religiozitě podepřít takové existenční prvky a techniky, které kultivují osobnost člověka a uschopňují ho k vyššímu etickému a morálnímu jednání (W. James, M. Unamuno, G. Leopardi aj.)

V praxi jsou významně využívány prvky pozitivní psychoterapie N. Peseschkiana, M.D., které využívají orientálních příběhů pro získávání podnětů a poučení a také především pro získávání schopností vycházejících z emoční oblasti:

- láska, trpělivost a důvěra

a z výkonové orientace:

- poctivost, věrnost, pečlivost, přesnost a spolehlivost

Bylo zjištěno, že praxe na specializovaném oddělení pro mentálně retardované ve Stráži pod Ralskem však překračuje rámec Peseschkianovy pozitivní psychoterapie, neboť podobné postupy jsou uplatňovány i s případnými stoupenci judaizmu. V těchto případech je využíváno tzv. chasidských příběhů, které mají dle V. Sadeka značný terapeutický účinek.¹¹⁴ Praktický účinek se projevuje v inklinaci k několika shodným morálním normám, jako například:

NEZABÍJET (neubližovat)	-	norma na ochranu života
NEKRÁST	-	norma na ochranu prostředků potřebných k životu
NELHAT (a nepomlouvat)	-	norma na ochranu osobnosti

Terapie realitou je jednou z dalších ověřených a účinných metod vedoucí odsouzené k větší vyzrálosti, svědomitosti a odpovědnosti. Navíc velkou výhodou této terapeutické metody je, že dle O. H. Mowrera a jejího zakladatele W. Glassera nemá být výlučným vlastnictvím „hrstky školených specialistů“, ale všech – např. pedagogických pracovníků

¹¹³ Tamtéž.

¹¹⁴ Srov. SADEK Vladimír: Židovská mystika, vyd. 1., Praha: Nakladatelství Fra, 2003, 190.

a vůbec těch, kdo se prakticky zabývá vedením mladých lidí inklinujících k delikvenci a k defektnímu životnímu stylu vůbec.

Terapie realitou je postavena především na třech principech:

1. REALITA - realita života a realita světa, s kterou se musí počítat.
2. ODPOVĚDNOST - odpovědnost za chování sebe samého
3. SPRÁVNĚ - ŠPATNĚ (míra, která se dá v jednání vždy jasně odhadnout).

Popírání reality vede k popírání platnosti zákona, kdy jedinec raději volí revoltu než vlastní odpovědnost. Popírání odpovědnosti vede ke svalování odpovědnosti na rodiče, stát atd. a popírání existence správného a dobrého (dobra a zla) vede k destrukci a chaosu...

Na tyto dvě posledně jmenované aktivity navazuje ve své praxi kaplan věznice ve Stráži pod Ralskem dalším vlastním projektem činnosti, jenž je schválen ředitelem věznice jako součást programu zacházení a který vychází ze zkušeností získaných z výcviku v Hagioterapii, který kaplan absolvoval u Dr. Remeše P. a Dr. Halamové M. v Psychiatrické léčebně v Praze v Bohnicích. Uplatňováním tohoto projektu v praxi se kaplan tak stává členem týmu pracovníků Specializovaného oddělení pro mentálně retardované vězně. Projekt se nazývá **Skupinová terapie s prvky hagioterapie** a vychází z předpokladu, že náboženská představuje geneticky podmíněnou vlastnost lidské psychiky a hranice mezi ateismem a náboženskou vírou nejsou zcela jasné. Využitím této skupinové terapie vstupuje kaplan do prostoru mezi klasickou psychoterapií a náboženstvím, podobně jako pastorační či pastorační terapie,¹¹⁵ přičemž je možné i u klientů s mentální retardací v případě zájmu navázat klasickou **pastorační** službou a v případě katechumenátu i **katechezí** přizpůsobenou mentálně retardovaným klientům. Tato skupinová aktivita se odehrává v kapli věznice. Zahajují ji vždy duchovní písně spolu s modlitbou a stejně tak i ukončují. Vlastní aktivita navazuje na pozitivní terapii tím, že využívá příběhů z Bible, vykládaných způsobem „hermeneutiky zaměřené na příjemce“. Tento způsob nepopírá, že Bible je sdělení Boha určené lidem. Naopak do něj vkládá náboženskou sílu velké razance, jelikož tvrdí, že Bůh chtěl a předjímal všechna čtení Bible, která jsou v jejím textu potenciálně obsažena. Proto biblická exegeze nemá být hledáním pouze jediného smyslu, ale aktivním vkládáním rozličných nových významů, které jsou

¹¹⁵ Srov. REMEŠ Prokop: Hagioterapie – nový směr psychoterapie, in: Hagioterapie – společnost pro hagioterapii a pastorační medicínu, http://hagioterapie.sweb.cz/text_01.html, (22. 9. 2009).

pro člověka osobně důležité.¹¹⁶ Tento způsob výkladu má hluboké kořeny v křesťanské tradici. Podobné uvažování nad smyslem výkladu nalézáme např. už u sv. Augustina.¹¹⁷

Podstatný rozdíl mezi touto aktivitou terapeuta a vlastní hagioterapií spočívá v tom, že uzdravení lidské duše, které sleduje pastorační terapie, není primárním cílem. Toto uzdravení je ponecháno plně v kompetenci dalších odborníků zainteresovaných v týmu. Kaplan se sice v rozboru biblických příběhů terapeuticky zaměřuje na duchovní struktury osobnosti (hodnotové, morální a numinózní), podobně jako vychovatel terapeut, ale primárně sleduje především cestu k následnému **pastoračnímu** uspokojování náboženských potřeb jednotlivců. Tato aktivita, využívající prvky klasické hagioterapie, vyrůstá především z náboženského vidění světa a svou nabídkou se obrací k lidem, kteří i když nejsou uvědoměle věřící, jsou ochotni toto náboženské vidění světa akceptovat.¹¹⁸ Na rozdíl od klasické terapie je tedy spása duše na prvním místě. Kaplan si tak zachovává oproti ostatním profesím v týmu svojí **specifickou výlučnost duchovního**.

Příklad

Odsouzený M. CH. byl umístěn pro svou mentální retardaci na specializovaném oddělení věznice. Po úraze používal k chůzi berli. Vlivem své duševní nedostačivosti byl mnohdy ostatními spoluvězni, zvláště těmi fyzicky disponovanějšími, utlačován. Toto jejich jednání občas vyvrcholilo v agresivním jednání tohoto vězně vůči okolí. V jednom takovém případě dokonce použil proti spoluvězni svou berlu. Protože klasické vyřešení přestupku kázeňským trestem by se míjelo v jeho případě účinkem, bylo přikročeno k intervenci specialistů.

Odsouzenému bylo před přítomným asistentem protrepticky připomenuto, že není vůbec dobré způsobovat někomu fyzickou újmu, byť v domnělé obraně. Odsouzený byl vyzván, aby nyní, zcela výjimečně, udeřil svou berlou přesně tak, jak učinil předtím odsouzenému, neoprávněně vniknuvšímu na jeho celu, samotného vychovatele terapeuta. Odsouzený se před asistentem zdráhal, ale nakonec se pouze lehce dotkl terapeuta lýtka berlou, o kterou se do té doby opíral. Jednalo se o moment, který byl terapeutem využit především k diagnostice – tedy k standardní psychodramatické či sociodramatické aplikaci, na základě které si mohl udělat částečný obrázek o celé situaci a na kterou mohl okamžitě navázat dalšími technikami.

¹¹⁶ Srov. REMEŠ Prokop, Halamová Alena: Nahá žena na střeše, vyd. 1., Praha: Portál, 2004, 15.

¹¹⁷ Srov. Tamtéž.

¹¹⁸ Srov. REMEŠ Prokop: Hagioterapie – nový směr psychoterapie, in: Hagioterapie – společnost pro hagioterapii a pastorační medicínu, http://hagioterapie.sweb.cz/text_01.html, (22. 9. 2009).

Jelikož odsouzený také pravidelně navštěvoval setkání skupinové aktivity s prvky hagioterapie, byl při nejbližším setkání rozebírán podrobně příběh o milosrdném Samařanu jako příběh ze současnosti, převyprávěný v podobě podobenství o milosrdném cikánovi. Odsouzeného, který je příslušníkem zmíněné minority, se příběh hluboce dotýkal.

Výsledek těchto postupů byl následující:

Přestože byl odsouzený M. Ch. další týden fyzicky napaden jiným odsouzeným, který by se měl – dle dalších posouzení - již delší dobu psychiatricky léčit, neopětoval toto fyzické napadení, ale postupoval přesně tak, jak byl nabádán v rámci zacházení s terapeutickými prvky a nadčasovými spirituálními důrazy. Tato metoda spolupráce kaplana a terapeuta se tedy ukázala i v prostředí věznice jako nanejvýš účinná a úspěšná.

Práce s deliktem

Práce je s deliktem švýcarský model práce s klienty, kterým se podařilo snížit recidivu pachatelů během několika let z 60% na pouhých 15%.¹¹⁹ V podstatě se prolíná všemi metodami, přičemž je výrazně uplatňována především při individuálním zacházení s odsouzenými.

Doplňuje výše uvedené metody a techniky o rozměr uvědomování si příčin a důsledků trestného činu u každého odsouzeného, který konkrétní trestný čin spáchal:

- odsouzený je veden k důkladné sebereflexi
- připomíná si průběh trestného činu
- uvědomuje si důsledky trestného činu
- hodnotí reálné příčiny trestného činu
- učí se vyvarovat se potenciálních trestných činů na základě speciálních technik

Práce s deliktem počítá v praxi se čtyřmi skupinami vězňů.

1. Skupina jsou ti, kteří nespáchali závažný trestný čin. Nechtějí se znovu dostat do vězení a vykonávají kratší tresty odnětí svobody. Tito vězni jsou sami dostatečně motivováni k resocializaci a není s nimi třeba speciálně zacházet.
2. Skupinu tvoří pachatelé méně závažných trestných činů, jako např. pachatelé drobných krádeží apod. Nejsou dostatečně motivováni a proto je

¹¹⁹ Informace získány na semináři o práci s deliktem na Institutu vzdělávání VŠČR v roce 2008. Model této práce se pozvolna uplatňuje i v českých věznicích.

velká pravděpodobnost jejich opětovného návratu do vězení. Je zde však malá společenská nebezpečnost jejich jednání. Proto ani na ně není tato terapie zaměřena.

3. Skupinu tvoří pachatelé zvláště závažné trestné činnosti, jako vražd, organizovaného zločinu, znásilnění apod. Tito nejsou ke změně způsobu života vůbec nebo jen málo motivováni. Přesto tvoří z hlediska možností resocializace nejrizikovější skupinu vězňů. Proto práce s deliktem bude zaměřená primárně na ně s cílem motivovat je ke změně způsobu života, tak, aby se mohli přesunout do čtvrté skupiny.
4. Skupina jsou ti pachatelé, kteří jsou již dostatečně motivováni pro změnu svého chování a jednání, ale ještě nevědí jak ho změnit, a také možná proč. Tím se otevírá prostor pro individuální práci s deliktem za účasti dalších profesí s přesahem do oblastí postpenitenciární péče.¹²⁰

Zde je třeba si uvědomit, že **hřích** se často kryje se samotným **trestným činem**. Zabití, vražda je hřích a zároveň trestný čin. Krádež je hřích a zároveň může být trestným činem. Smilstvo je hřích a zároveň některé deviantní formy sexu jsou trestným činem atd.

Znovu si připomeňme, že odsouzení jsou díky terapeutickým a dalším metodám často motivováni k novému životu, velmi dobře se axiologicky orientují, ale zjišťují, že nejsou schopni dostat novému pojetí života, způsobu chování apod. Jsou tedy limitováni, ať již habituálně či jinak, a tak se ukazuje, že jen Boží vykupitelská láska umí proniknout do úzkostných propastí života hříšníka, ničí hřích a smrt a znovu uvádí hříšníka k jeho pravému povolání, a tak i zločinci mohou být skrze Boží milost uschopněni k novému životu.¹²¹ Právě stav člověka, kdy může odejít z tohoto světa Božímu království nekonečně vzdálen, strávený svými vinami a hříchy, má zásadní význam v praxi křesťanů. Svojí roli zde sehrává předávaná náboženská zkušenost, jasně svědčící o tom, že jen Bůh je absolutně dokonalý a že je láska.¹²²

Pastorace i katecheze tak často završuje tzv. **resocializační** proces, přičemž jde o vedlejší účinek pastorace a katecheze, neboť jejich základní účel je vést člověka k Pánu Bohu. Z těchto důvodů není kaplan omezen pouze na službu jen jedné z těchto skupin vězňů. Klienty, dostatečně motivované k hledání smyslu života a naději ve víře, nacházíme v každé z nich. Právě tento přístup odlišuje **pastorační** praxi od práce s deliktem. Zkusme

¹²⁰ Srov. tamtéž.

¹²¹ Srov. BOUBLÍK Vladimír: Teologie dějin spásy, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, 41.

¹²² Srov. LOSSKIJ Onufrijevič Nikolaj: Nauka o reinkarnaci. První vydání. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 2004, s. 58.

odvážně říci, že spása může přijít z moci Boží dříve, než je dosaženo vlastní úspěšné resocializace.

Příklad

Vězeň R. K. byl členem organizovaného zločinu a dopouštěl se během pobytu na svobodě vydírání, loupežných přepadení, kuplířství, obchodu s drogami a dalších forem závažné trestné činnosti. Proto byl umístěn na oddělení se zesíleným zabezpečením a musel tak podléhat poměrně tuhému kázeňskému režimu. Během výkonu trestu začal navštěvovat aktivity vychovatele terapeuta, které byly zaměřeny na práci s deliktem samotným. Mohli bychom ho charakterizovat jako vězně ze třetí skupiny. Po nějaké době dal jmenovaný najevo, že ho oslovují některé prvky vlastní všem náboženským systémům, proto se v jeho případě začala uplatňovat i terapie religionistikou. Na základě impulsů, přijatých od vychovatele terapeuta se zúčastňoval terapeutických setkání i kaplan a jako duchovní pomáhal dotvářet předkládané religiózní prvky směrem ke křesťanství. Bylo třeba dát otevřenosti klienta pro spiritualitu jasný směr a pevný rámec pro snazší vyvázání se z delikventního způsobu života. Uvedený klient během půlročních setkání začal navštěvovat i shromáždění ve vězeňské kapli. Po propuštění z výkonu trestu pokračoval návštěvami sboru jedné církve v místě bydliště a přes mnohé problémy pokračuje již více než dva roky v křesťanském způsobu života. V současné době se oženil a stará se o nevlastní dítě. Kaplan je ve spojení s duchovním tohoto sboru.

Analýza života s prvky daseinsanalýzy je skupinová a individuální praxe, jakožto předstupeň daseinsanalýzy. Dasein je možné zúženě a tedy i nepřesně vyjádřit jako zde bytí. Analýzu pak jako rozbor časově omezeného pobytu člověka ve světě, jako analýzu jeho bytí, času a dalších existenciálů, osobních možností, svobody, jedinečnosti, smyslu, konečnosti atd.¹²³ V psychopatologii se pak jedná o analýzu jeho psychotické a neurotické existence. Chce být cestou k pochopení lidské existence i pomoci k jejímu uskutečnění. K tomu předkládá celou řadu tezí, jako např., že člověk je schopen uvědomovat si sám sebe i to, co dělá. Je schopen činit rozhodnutí a nést za své jednání odpovědnost. Také je schopen ztráty všech významných vztahů, možnosti neexistence a smrti. Význam člověka je v tom, čím je nyní a vývoj má směřovat k uskutečňování jeho vrozených schopností.¹²⁴ Odsouzení jsou tedy orientováni především na životní cíle. Teoreticky je čerpáno

¹²³ Srov. Psychoterapie.cz, Daseinsanalýza,

http://psychoterapie.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=24, (12. 10. 2009).

¹²⁴ Srov. KRATOCHVÍL Stanislav: Základy psychoterapie, vyd. 5, Praha: Portál, s. r. o., 2006, 87–88.

z filosofického odkazu Edmunda Husserla a Martina Heideggera, Sigmunda Freuda a Medarda Bosse, z mnohých jejich žáků, z blízkých směrů myšlení včetně Jana Patočky („Filosofie výchovy“ aj.). Ve své podstatě jde o podněcování k rozvrhování možnosti svého bytí odsouzených vychovatelem terapeutem, k otevírání těchto možností a nakonec k jejich dobrému porozumění. Podle Patočky je třeba vést člověka k takovému uvažování, aby získal zájem o sebe sama a zájem o cíle, které si klade. Aby takový člověk dokázal své individuální cíle definovat a seřadit. Tímto pak nejde pouze o terapeutické, ale o komplexní – speciálně výchovné aktivity, jak je metodicky dáno.

Podobně jako v *daseinsanalýze* řeší vychovatel terapeut s odsouzenými základní strukturu „bytí – ve – světě („In – der – Welt – Sein“) a problém existenciální – empiricky daných symptomů bytí ve světě. Jde o to, aby odsouzení pochopili jejich smysl, a aby dokázali uchopit svoji existenciální situaci. Hlavním tématem je především psychologická zážitková struktura „já“, ve které je zahrnuta časová dimenze lidského bytí, které má těžiště ve vědomí „Já jsem“, v němž se uskutečňuje zároveň rozhodnutí a tím i čin.¹²⁵

Hlavní výhoda této metody spočívá především v tom, že existenciální a fenomenologický přístup umožňuje pracovat s okamžitými zkušenostmi odsouzených a je tak možno přímo porozumět smyslu těchto jevů – a to pomocí jazyka odsouzených namísto jazyka abstraktních terapeutických teorií.

Velmi dobře se v této praxi uplatní hermeneutika a to jako metoda pronikání do fenoménů individuální lidské existence. Současná mnohost pohledů na svět vyžaduje smíření a zprostředkování musí zabezpečit právě hermeneutika. Její úloha spočívá v tom, aby lidem zprostředkovala vzájemné porozumění a rovněž pochopení kulturních jevů. Proto se analýza života s prvky *daseinsanalýzy* dobře hodí i jako forma zacházení s cizinci.

Právě při zacházení s cizinci se rovněž výborně uplatňuje **pastorace** i **katecheze**. Ukazuje se, že jejich otevřenost náboženství je mnohem vyšší než u českých vězňů.

Náboženské přesvědčení obviněných a odsouzených pocházejících např. ze zemí bývalého Sovětského svazu se značně odlišuje od našich základních a často laických představ, které jsou zkresleny zjednodušenou projekcí našeho pojetí religiozity. Více jak devadesát procent těchto vězňů uvádí, že jsou stoupenci konkrétního náboženského přesvědčení. Většinou jde o pravoslavné (ortodoxní) věřící Pravoslavné církve moskevského patriarchátu, Ukrajinské pravoslavné církve kyjevského patriarchátu a Ukrajinské autokefální pravoslavné církve, dále pak jde o uniaty – neboli členy znovu sjednocené východní církve s Římem (v České republice se nazývá Řeckokatolickou

¹²⁵ Srov. ROZTOČIL Vojtěch: Projekt skupinových aktivit vychovatele terapeuta (v rámci programu zacházení), Stráž pod Ralskem, 2004.

církví). Výjimečně se ale také můžeme setkat se starověrci (popovci a bezpopovci) – tedy těmi – kteří se neztotožnili s reformami pravoslaví patriarchy Nikona v 17. století. Proto je nezbytné, aby při resocializaci těchto vězňů spolupracoval se specialisty i kaplan znalý této problematiky.¹²⁶

V pravoslaví není smrt spojena s pocitem nejistoty a strachu neboť každý, tedy i ten nejtěžší zločinec, může být nakonec zachráněn. Je však třeba zdůraznit, že toto maximalistické pojetí – záchrana všech a všeho (apokatastasis pantón) – je prvkem pouze lidové zbožnosti, kterou ráda přejímá i většina rusky mluvících obviněných a odsouzených. Snad právě proto nemůžeme být příliš překvapeni někdy až nepochopitelnou odvahou či spíše neobvyklým cynizmem těchto lidí. Tak se po roce 1991 v zemích bývalého Sovětského svazu setkáváme – kromě upřímného návratu k pravoslaví - se stále přetrvávajícím magickým pohledem. V praxi to znamená, že pro rusky mluvící vězně je transcendence (člověka přesahující oblast) mnohdy skutečností, která jim má pomáhat ve všem – nejenom v konání dobra, ale třeba i v páchání trestných činů, namísto toho, aby pro ně představovala sílu (minimálně motivační), kterou lze využít především pro kultivování jejich lidství.¹²⁷

Pro toto tvrzení nalezneme dostatek důkazů při zhodnocení vztahu k ikonám, tedy obrazům, jejichž malba se drží přísných pravidel. V našich věznicích se často setkáváme s tím, že některé vězeňské cely jsou pravoslavnými ikonami vyzdobeny. Pro rusky mluvící vězně mají velký význam proto, neboť na rozdíl od Západu ortodoxní uctívají některé ikony, o kterých jsou přesvědčeni, že nejsou zhotoveny lidskou rukou (záračné archeiropoietos). Necitlivé zacházení s kopiemi takových ikon ze stran příslušníků a občanských zaměstnanců Vězeňské služby ČR může také vyvolat nepředvídatelnou reakci ze stran vězňů, kteří i tyto kopie vztahují přímo k originálu. Zajímavostí je, že na náboženské symboly a náboženské prvky reagují bez rozdílu všichni tito vězni pocházející ze zemí bývalého Sovětského svazu, kteří se jinak k žádné víře nehlásí.¹²⁸

Mimořádnou zkušeností pro příslušníky vězeňské služby bývá pak setkání s vyznavači starověrectví, kteří jsou schopni své náboženské zaujetí demonstrovat neobvyklou zásadovostí. Tato zásadovost se v minulosti projevovala dokonce až dobrovolným sebeobětováním.¹²⁹

¹²⁶ GROSSMANN Miroslav, ROZTOČIL Vojtěch: Religiozita ruskojazyčných vězňů, in: Ruskojazyční, vyd. 1., Praha: VSČR, 2005, 45–46.

¹²⁷ Srov. Tamtéž.

¹²⁸ Srov. Tamtéž, 48.

¹²⁹ Srov. Tamtéž.

Kaplan věznice musel v minulosti zasahovat ve dvou případech necitlivého jednání pracovníků vězeňské služby s těmito vězni díky špatně pochopeným souvislostem jejich náboženského přesvědčení. Výjimkou není ani konverze českých vězňů k Pravoslaví. V minulosti se například uskutečnil v kapli věznice pravoslavný **křest** takového konvertity.¹³⁰

Mimo žádostí o kontakt s pravoslavným duchovním tito vězni projevují zájem i o pravidelný kontakt s kaplanem věznice a také s vychovatelem terapeuta, který pravoslavný základ doplňuje komparací pravoslaví s ostatními náboženskými systémy tak, aby tyto skupiny měly terapeutický charakter v duchu existenciální terapie (zde terapie religionistikou). Tak se potvrzuje, že na činnost speciálního pedagoga, psychologa či vychovatele terapeuta může při zacházení s ruskojazyčnými vězni přímo navazovat **pastorační** činnost kaplana věznice nebo duchovního, člena VDP a naopak. Kaplan M. Škoda uvádí: „*S rusky mluvícími odsouzenými lze účinně a pozitivně zacházet již jen díky jejich základním znalostem desatera, které v podstatné části koresponduje s obecně platnými normami. Apel na tuto oblast etiky může i takto orientované odsouzené motivovat k větší životní zdatnosti, a nakonec i ke snaze vyvázat se z delikventního způsobu života.*“¹³¹

V praxi postupů analýzy života hraje podstatnou roli osobnost vychovatele terapeuta. Rozhodujícím faktorem v procesu terapie je personální faktor. Rozumí se tomu tak, že odsouzenému se nesdělují vše, co se ví o zákonitostech jeho chování. Stejně tak nestačí se s ním pouze laskavě a chápavě setkávat na bázi planého teoretizování. Cílem analýzy života je vlastní odhalení existenciálních cílů odsouzeného. Od pochopení „jak jsem“ ve smyslu „zacházení, používání, obstarávání“ analýza vrcholí pojmem „starost“ a jejím zacílením.¹³²

3.2.3 Význam terapeutické a pastorační práce s vězni

Klasická psychoterapie v pravém slova smyslu se ve věznicích s relativně krátkými tresty prakticky neprovádí. Jedním z důvodů je i častá migrace vězňů do jiné věznice či přeřazení na jiná pracoviště či jiné ubytovny nebo brzké propuštění. Tato skutečnost prakticky znemožňuje dlouhodobou, systematickou práci s jedním člověkem. Terapeut má

¹³⁰ Viz. Příloha č. III.

¹³¹ GROSSMANN Miroslav, ROZTOČIL Vojtěch: Religiozita ruskojazyčných vězňů, in: Ruskojazyční, vyd. 1., Praha: VSČR, 2005, 55.

¹³² Srov. ROZTOČIL Vojtěch: Projekt skupinových aktivit vychovatele terapeuta (v rámci programu zacházení), Stráž pod Ralskem, 2004.

také omezené možnosti v pokračování terapie s vězněm po jeho propuštění. Současné vnitřní předpisy mu to příliš neumožňují. Zde může kaplan věznice, jak jsme si ukázali, navázat pomocí **pastorační** činnosti, popř. **katecheze** a předat klienta v lepším případě do církve či křesťanské komunity. Tím se podílí na **resocializaci** i v rámci postpenitenciární péče.

Existenciální terapie anebo terapie jí příbuzné jsou však často metodami, jejichž účinnost je prakticky ověřena. Podstatou těchto terapií je kultivace osobnosti, osobnostní růst, zvýšení hodnotové orientace a umenšení mravní slabomyslnosti (moral insanity), která může být problémem i jinak velmi inteligentních jedinců.¹³³ **Pastorace** a **katecheze** se však od těchto „pouhých“ metod odlišují tím, že řeší celý život člověka od okamžiku prvotního kontaktu, přes jeho obrácení až po jeho zakotvení v církvi. Nejsou tedy pouhými metodami či technikami.

V praxi se rovněž ukazuje, že odsouzení jsou sice díky terapeutickým a dalším metodám často motivováni k novému životu, velmi dobře se axiologicky orientují, ale zjišťují, že nejsou schopni dostat novému pojetí života, způsobu chování apod. Tedy jsou habituálně či jinak limitováni, a tak se ukazuje, že je nutné, aby byli motivováni navíc i k hledání vyšších existenciálních hodnot. Náboženské vyznání vždy dává chaotickému světu a světu pudů jasnější uspořádanou formu. Je třeba si též uvědomit, že často se hřích kryje s trestným činem. Zabití, vražda je hřích a zároveň trestný čin. Krádež je hřích a zároveň může být trestným činem. Smilstvo je hřích a zároveň některé deviantní formy sexu jsou trestným činem atd. A tak uschopnění k novému životu může často přijít jen skrze Boží milost a zážitek živé víry. V důsledku toho zde často **pastorace** i **katecheze** završuje tzv. **resocializační** proces, přičemž jde o vedlejší účinek pastorace a katecheze, neboť jejich základní účel je vést člověka k plnosti života víry.

Neschopnost vězňů dostat v praxi i přes větší úsilí mravním normám umocňují někdy i fenomény, o kterých se jungovská psychologie vyjadřuje jako o nevědomém obsahu odštěpených a autonomních komplexů (inferiorním, nemorálním aspektu našeho Já, které C. G. Jung označoval pojmem „démon“).¹³⁴ V rámci křesťanské víry pak má tato personifikace charakter infernální reality způsobující např. obsese (nutkavé tendence), které ani věřícímu člověku nedovolují realizovat etická maxima. Zde se nabízí možnost inspirace patřičně disponovaných vězeňských kaplanů tisíciletou křesťanskou praxí

¹³³ Srov. Věznice Stráž pod Ralskem, Speciálně výchovné aktivity, http://straz.vscr.cz/clanky/?cl_id=83, (20. 10. 2009).

¹³⁴ JUNG Gustav Carl: Duše moderního člověka, Brno: Atlantis, 1994, 285.

k řešení obsedantních tendencí tzv. antirhetickou metodou, spočívající ve specifických modlitbách, jejichž účinnost je fenomenologicky potvrzena¹³⁵

Ovšem je zřejmé, že není každý psychický symptom nutkavé povahy původem d'ábelský. Opatrný zcela jasně varuje: „*Exorcismus nemůže nahradit ani obrácení, ani resocializaci, ani doprovázející pastorační péči. Může být jedním z léčebných prostředků, spíš výjimečným, než častým. Úvahy o něm vyžadují vzdělání, osobní zralost, kompetenci. V katolické církvi je tato činnost vázána striktně na biskupa, který jediný může někoho k vykonání exorcismu pověřit.*“¹³⁶

Můžeme se však setkat s netušenou mírou vnitřního násilí, jež je ovšem z vědomí vytěsněno. Toto násilí může mít až povahu pouta, ne-li podmanění Zlým. V takovém případě vysvobození často neuzdraví z obsese, ale přispěje ke zklidnění nitra postiženého, což značně zmírňuje handicap způsobený obsesí.¹³⁷ Když však jsou však odsouzení zároveň pacienti, závislími na drogách, alkoholicí, kterých se mezi vězni vyskytuje velké množství,¹³⁸ osvobození od duchovní nadvlády, zjišťují, že jejich duchovní probuzení je vede k tomu, aby druhé osvobozovali skrze modlitbu a zvláště skrze účast na eucharistii.¹³⁹

Vedle klasických metod, používaných specialisty, poskytuje pastorační péče širší i hlubší vypořádání s vinou člověka. Představa viny samotné má biblické kořeny. Smysl celého starozákonního obětního systému a odpuštění, jenž je nám nabídnuto v Kristově kříži, spočívá v tom, že Bůh nám připravil cestu, abychom mohli uniknout rozsudku „vinen“. Řešení dalších doprovodných pocitů má sice také svoje místo, protože Písmo hovoří o očištění a obmytí našeho svědomí. Nejprve je ale nutno vyřešit skutečnost, že jsme hříšníci a že jsme zhřešili.¹⁴⁰

Jestliže pastorační péče vede člověka k Bohu a tím také k životu bez hříchu – tak jelikož je hřích velmi často totožný s trestným činem, vede automaticky člověka i k životu, v kterém se může lépe vyvarovat kriminálního jednání, delikvenci, tedy páchání trestných činů:

- a) minimálně je k tomu pastorační péčí MOTIVOVÁN

¹³⁵ Srov. GRUN Anselm: Jak zacházet se Zlým, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1995, 36.

¹³⁶ OPATRŇ Aleš, Sekty jako pastorační problém i úkol, http://www.knihovna.net/KNIHA/0063_t.htm, (12.10.2009).

¹³⁷ Srov. MADRE Philippe: Tajemství Boží lásky a služba uzdravování, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, 78.

¹³⁸ V roce 2006 bylo evidováno ve věznicí Stráž pod Ralskem ze 700 vězňů 225 jako drogově závislých a 19 jako závislých na alkoholu. (Výroční zpráva věznic Stráž pod Ralskem), http://ad.vscr.cz/news_files/Vyrocní_zpráva_veznice_za_rok_2006.pdf, (12. 5. 2009).

¹³⁹ Srov. McALL Kenneth: Uzdravení rodových kořenů, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, 49.

¹⁴⁰ Srov. GREEN Daniel, LAWRENZ Mel: Jak se vypořádat se studem a vinou, vyd. 1., Praha: Návrat domů, 2008, 10.

b) boží milostí pak může být k takovému životu uschopněn, přičemž z penologického hlediska jde o tentýž cíl

a v tom SPOČÍVÁ velký příspěvek PASTORACE k RESOCIALIZACI respektive k REINTEGRACI odsouzených.

Součástí pastorační péče, jak jsme si ukázali, je dle učitelského úřadu církve i katecheze. Tato i v podmínkách věznic přispívá k tomu, aby odsouzený v zásadě rozuměl tomu, čemu věří a jeho víra měla pevný, jasně strukturovaný základ a přesah. Katechetická praxe ve věznicích znovu souvisí s programy zacházení, konkrétně se vzdělávacími aktivitami, byť se v samotné praxi prolínají se speciálně výchovnými. Samozřejmě může tato činnost kaplanů stát i mimo tyto programy zacházení, ale stále bude pastorece i katecheze přispívat ve spolupráci se speciálně výchovnými postupy k resocializaci vězňů. Jestli-že jsme si ukázali, že se působením těchto postupů vyvozují právní a mravní normy, pastorece učí proč tomu tak je a v katechezi se pak učí desatero Božích přikázání, pak platí když:

Nechci být zabit – tak NEZABIJU (tím nespáchám trestný čin a nebudu omezen několik let na svobodě) – a tím také nezhřeším!

Nechci být okraden - tak NEPOKRADU (nespáchám přestupek či trestný čin, nebudu omezen na svobodě) - a tím také nezhřeším !

Popsaná praxe ukázala, že i odborní zaměstnanci věznic v zásadě počítají s potřebou transcendence u svých klientů. Mnohým lidem totiž nestačí pouhé uspokojování noogenních potřeb i potřeb psychosociálních, ale mají potřebu uskutečňovat tzv. metapotřeby (pokud ne, tak k tomu jsou etopedy a terapeuti ve věznicích motivováni a nebo vedeni k tomu, aby se tato motivace sama probudila). Vychovatelé – terapeuti a odborní zaměstnanci, kteří absolvovali analytický terapeutický výcvik, počítají v penitenciární – respektive penologické praxi ze zmíněným sekulárním pojetím C. G. Junga, který tvrdil, že všechna náboženství mohou být psychoterapiemi. V praxi těchto vězeňských expertů to znamená, že podporují terapeutické systémy, které se transcendence dotýkají či religiozního zaměření jednotlivců a to např. tak, že u muslimů uplatňují Peschianovu pozitivní psychoterapii využívající dervišských příběhů. Zjišťují přitom, že i pro jinak kritické sunity je tato praxe přijatelná, neboť jsou vůbec překvapení uplatňováním islámských prvků v našich věznicích. U odsouzených orientovaných na judaismus je aplikována terapie realitou, která se velmi podobá Peschianově pozitivní psychoterapii, ale s tím, že jsou využívány Buberovy Chasidské příběhy či kniha rabínské moudrosti. Přímo využívají službu kaplanů při práci s cizinci, např. ruskojazyčnou

minoritou. V této praxi však, podobně jako při pastorační péči, záleží na opravdovosti přístupu. „Nestačí aktivita jako taková. Je třeba, aby každá aktivita byla důsledkem víry, kterou vyznáváme. Máme na mysli hlubokou jednotu víry vyznávané s vírou žitou, v níž nechybí vnitřní radost a pokoj.“¹⁴¹

V praxi se rovněž stále více ukazuje potřeba ekumenického přístupu a spolupráce kaplanů, jako duchovních různých církví. Jejich vzájemná zastupitelnost a tolerance bez ztráty jejich vlastní identity hraje důležitou roli a musí proto vycházet z osobnostních předpokladů jednotlivých kaplanů. Ukazuje se to např. u přípravy na křest či společných ekumenických bohoslužbách.

Samostatnou kapitolou a určitým završením pastorační a katechetické činnosti je účast kaplanů v **pilotních projektech věznic**, které zahrnují více složek resocializačního působení. Jedním z nich je účast strážského kaplana v **projektu „Komise pro podmíněné propuštění“** vězňů odsouzených pro násilnou trestnou činnost¹⁴² Nebo projekt **„Rodinného setkávání“** vězňů, který vede kaplanka Věznice Rýnovice a který se zabývá přímo resocializací a reintegrací vězňů zpět do společnosti. Ve věznici běží již čtvrtým rokem a je pořádám ve spolupráci s Oddělením výkonu trestu a dobrovolníky z církve. Cílem tohoto setkání rodin je výchova k manželství a rodičovství. Dále je v této a dalších dvou věznicích pořádán již šest let jednodenní formační akce pro věřící vězně s názvem **Duchovní obnova**, jejichž cílem je více se soustředit na Boha vytržením z běžného vězeňského prostředí. Ve věznici Kynšperk n. Ohří je připravován dokonce pilotní projekt **Křesťanského oddělení vězňů** pouze pro ty vězně, kteří se k víře aktivně hlásí. Je zde úzká spolupráce kaplana a specialistů věznice, kteří se rovněž na přípravě tohoto projektu podílí. Činnost je podporována vedením věznice.¹⁴³

Obavu z případné vzájemné konkurence participujících oborů bychom mohli rozptýlit závěry, ke kterým došli v rozpravě o pastorační péči koncilní otcové II. Vatikánu. Trvali na tom, že *"je třeba dostatečně znát a používat nejenom teologických zásad, nýbrž i objevů světských věd, především psychologie a sociologie, aby tak i věřící byli vedeni k ryzejšímu a zralejšímu životu víry."*¹⁴⁴

Nakonec nejuvýstižněji porovnává práci specialisty a duchovního ve věznici PhDr. Hála J., když tvrdí, že: *„Duchovní a psycholog, každý svým specifickým způsobem, pomáhají*

¹⁴¹ DŘÍMAL Ludvík: Katecheze jako výchova víry, Olomouc: Maticе cyrilometodějská s. r. o., 2002, 27.

¹⁴² Srov. Probační a mediační služba České republiky, Základní metodický postup pro činnost Komise pro podmíněné propuštění, Věznice Stráž pod Ralskem.

¹⁴³ Informace byly získány z dotazníků rozesílaných autorem této práce kaplanům v jednotlivých věznicích a ze souhrnného vyhodnocení činnosti kaplanů hlavním kaplanem B. Pivoňkou.

¹⁴⁴ DRUHÝ Vatikánský koncil: Pastorační konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes*, (ze dne 7. prosince 1965), in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, 236.

*vězni odlišit od sebe různé hodnoty a prožít setkání s hodnotami skutečnými – setkání se smyslem lidského života.*¹⁴⁵

¹⁴⁵ HÁLA Jaroslav: Teorie a praxe vězeňství, I. díl, České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 1996, 53.

Praktická část

4 Aspekty dat a metody jejich zjišťování

Tato část práce slouží

- a) ke zjištění praktického rozsahu kaplanské služby ve věznicích tak, aby bylo možno potvrdit či vyvrátit třetí tezi, uvedenou v první kapitole této práce.
- b) Zjištěné výstupy budou využity jako podnět pro vlastní službu vězeňských kaplanů v budoucnosti.

Zjištěné údaje byly získány třemi způsoby sběru dat.

1. Anketou za pomoci jednoduchého dotazníku.¹⁴⁶
2. Ze souhrnného dotazníku o činnosti kaplanů, kterým Hlavní kaplan VS ČR zajišťoval podklady pro předložení na gremiální poradě ředitelů věznic v říjnu 2009.
3. Z odpovědí kaplanů na položené otázky, týkající se praktického provádění katecheze ve věznicích.
Vzhledem k možné diskuzi ohledně provádění katecheze v prostředí věznic byly položeny konkrétní otázky týkající se tohoto tématu kaplanům z římskokatolické církve.¹⁴⁷

- Dotazníkové ankety se zúčastnilo celkem 20 kaplanů z 18 věznic. Otázky byly voleny tak, aby splňovaly kritéria kladená na kaplanskou službu zejména Dohodou o duchovní službě, vyhlášenou Nařízením Generálního ředitele VS ČR č. 44/2008.¹⁴⁸ Tato dohoda vychází ze skutečnosti umožnit církvím co nejširší možnosti jejich působnosti ve věznicích.

¹⁴⁶ Viz. Příloha č.

¹⁴⁷ V protestantské části spektra kaplanů panuje nejednota o pojmu katecheze jako takové, proto se jevílo účelné položit otázky kaplanům církve římskokatolické, kde je termín katecheze dostatečně vypracován.

¹⁴⁸ Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 44/2008 o organizaci duchovní služby, § 8.

- Celkový počet v době zkoumání byl 34 kaplanů a 23 obsazených věznic. Tento počet kaplanů se zúčastnil dotazníkového průzkumu hlavního kaplana.

4.1 Souhrnné údaje zjištěné pomocí dotazníkové ankety

4.1.1 Dotazníková anketa

Dotazník ohledně forem a metod práce kaplanů VDS

Název věznice:

Typ věznice:

1. Jaké metody práce používáte ve své kaplanské práci?

(prosím podtrhněte to, co ve své práci skutečně využíváte, u některých otázek prosím krátce rozved'te)

- a) individuální pastorační rozhovory s klienty

využívá všech 20 kaplanů

- b) sloužíte bohoslužby samostatně jako kaplan

slouží 17 kaplanů

- c) zajišťuji bohoslužby v součinnosti s pověřenými osobami církví dobrovolně zajišťujícími duchovní péči

bohoslužby zajišťuje 12 kaplanů v součinnosti s církvemi a 1 v součinnosti se sociálním pracovníkem

- d) skupinovou nebo individuální výuku, zaměřenou na studium Bible

koná 15 kaplanů

- e) spolupracuji s charitativními a jinými organizacemi za účelem postpenitenciární péče

spolupracuje 12 kaplanů

- f) zabezpečuji kulturní akce s duchovním obsahem nepravidelně

14 kaplanů pravidelně (např. koncerty aj.), 2 kaplani výjimečně

- g) věnuji se pastoračně i zaměstnancům věznice

9 kaplanů udává pravidelně, 3 kaplani výjimečně

- h) podílím se na programech zacházení s obviněnými, odsouzenými a chovanci.

13 kaplanů udává, že ano; z toho 2 formou vzdělávacích aktivit a 11 formou speciálně výchovných či zájmových

- i) využívám jiné formy práce – uveď jaké (např. setkání rodin, specializovaná oddělení, pilotní projekty věznice apod.)

Kaplani uvádějí např. anonymní dopisování, extramurární aktivity, 3x účast na pilotních projektech, bohoslužby mimo věznici aj.

Prosím, zde můžete rozvést podrobnosti, zajímavosti či poznámky k jednotlivým bodům:

2. Další otázky související s kaplanskou službou

Pokuste se vždy stručně odpovědět (nejlépe hned pod otázku)

Kaple

- a) Nachází se ve vaší věznici kaple?

Ano odpovědělo 11 kaplanů (celkově je vybudováno 14 vězeňských kaplí)

- b) O jaký typ kaple se jedná (např. víceúčelová místnost, ekumenická kaple apod.)?

3 římskokatolické kaple, 3 víceúčelové místnosti, 5 ekumenických kaplí

- c) Kapacita kaple (kolik osob)

Kolísa mezi 8 až 100 osobami; průměrná kapacita je okolo 30 osob

- d) Jak často je využívána (např. týdenní frekvence) min.

Minimálně 1 x měsíčně, v průměru 2 – 3 x týdně

Metody práce a možnosti spolupráce

- e) Kterou z forem a metod práce (např. individuální rozhovory) využíváte nejvíce a kterou nejméně (kolika procenty se přibližně podílejí na vaší práci)?

70 – 80 procent tvoří individuální rozhovory, zbytek pak bohoslužby a studium Bible, nejméně (2 procenta) kulturní akce

- f) S kým z profánních zaměstnanců ve věznici blíže spolupracujete v odborné péči o klienta (např. vychovatel, psycholog, pracovník odd. prevence a stížností, vedoucí OVT apod.)?

10 spolupracuje s psychologem či s psychiatrem; 8 se speciálním pedagogem; 6 s vychovatelem; 4 se sociálním pracovníkem; 3 s ředitelem nebo jeho zástupcem, terapeutem, dozorci a s prevencí stížností; 2 s vedoucím oddělení výkonu trestu; 1 s pedagogem volného času

- g) Prosím uveďte, zda je tato spolupráce nahodilá, příležitostná nebo soustavná (např. jako člen týmu)?

4 uvádějí pravidelnou spolupráci, z toho 3 jsou přímo členy týmů; 14 nahodilou či příležitostnou spolupráci; 2 uvádějí, že nespolupracují

- h) Vidíte možnost prohloubení této spolupráce nebo spolupráci jinou formou (možné rozvést)?

19 Kaplanů vidí možnost prohloubení spolupráce; 1 tuto možnost nevidí vůbec

- J) V čem vidíte smysl takové spolupráce?

Kaplanů nejčastěji uvádějí, že spolupráce tak zahrnuje více složek a působení a je komplexnější. Smysl vidí také v možnosti systematického a koordinovaného působení na konkrétní vězně, v možnosti oslovení evangeliem druhé lidi, 1 nevidí smysl vůbec, 2 se nevyjádřili

Moje kaplanská služba

- K) Od kterého roku jste v kaplanské službě?

V průměru 5 let

- L) Na jak velký úvazek?

1,0 zaměstnáno 5 kaplanů; 0,6 zaměstnán 1 kaplan; 0,5 zaměstnáno 6 kaplanů;
0,3 zaměstnání 2 kaplani; 0,25 zaměstnán 1 kaplan; 0,2 zaměstnání 4 kaplani; 0,1
zaměstnán 1 kaplan

M) V čem je podle vás největší smysl vaší práce?

Nejčastější odpovědi:

*V možnosti přiblížit se lidem na okraji společnosti, být jim nablízku v nouzi,
pomáhat zvládat zátěžové prostředí a zvěstovat evangelium.*

*Ukazovat lidem na možnost znovunalezení smyslu života, možnosti odpuštění,
najítí duchovního rozměru života.*

*Pomoci poznání vlastní důstojnosti, sebevědomí na to že jsem člověk-Boží tvor,
z toho vyplývající poznání viny, hříchu – východiska z něj – odpuštění – spása duše,
věčnost. Shrnutí jde o spásu jeho duše pro věčnost. Tj. ve finále. Řešení vnějších
podmínek, charity, lidských vztahů apod. je až na druhém místě.*

N) V čem jste podle vás nepostradatelný (á) pro vězeňskou službu?

Kaplani většinou nedokázali na tuto otázku odpovědět

4.1.2 Souhrnné údaje získané z dotazníků zasílaných Hlavním kaplanem VS ČR jednotlivým kaplanům

Přehled působení Vězeňské duchovní služby¹⁴⁹

A. Struktura dotazníku

1. počet zahrnutých kaplanů 34

2. počet zahrnutých věznic 23

¹⁴⁹ Zdroj: Statistika Hlavního kaplana Vězeňské služby ČR.

B. Duchovní služba-počty

1. celkový počet individuálních rozhovorů / **měsíc**/: 1512 odhad/**rok** 16632
2. celkový počet společných pastoračních akcí / **měsíc**: 285 odhad/**rok** 3135
3. celkový počet bohoslužebných a liturgických shromáždění / **rok**: 1173
4. celkový počet kulturně-náboženských akcí / **rok** 334

C. Duchovní služba - účast klientů

1. celkový počet klientů duchovní služby 3255 = 14,79 % vězněných osob ve VS

k 1.9.2009

2. průměrný počet při společné pastoraci 10
3. průměrný počet při bohoslužbě 19
4. průměrný počet při kulturně-náboženských akcích 32

D. Typy akcí

1. bohoslužebně-liturgická shromáždění

bohoslužby katolické (mše), evangelické, ekumenické, biblické hodiny, akce Armády spásy, atd.

2. kulturně náboženské akce (některé příklady)

biblický seminář, animovaná bohoslužba (Kynšp), návštěva bohoslužeb ve městě (Břecl), přednášky, besedy s bývalým -nyní věřícím - vězněm, divadlo (Mírov), ván.balíčková akce s účastí členů různých církevních sborů, financovaná jejich sbírkou (Pardubice), návštěvy osobností (Rýnovice), program duchovní obnovy (Rýn.+ Pankrác), bohoslužby na hoře Ralsko (Stráž), atd.

3. akce ve spolupráci s odbornými pracovníky VS (některé příklady)

pastoračně-duchovní skupina (s psych)., extramurální akce (vycházky s doprovodem – H. Králové), zážitková terapie - enviromentální důrazy (Liberec, Stráž), brigáda na zámku Lemberk, výstup na Ralsko, skupinová terapie s prvky hagioterapie (Stráž), "Setkání

rodin" - pilotní projekt věz. Rýnovice, práce s biblickými příběhy jako nástroj poznání životní moudrosti (Pankrác, Příbram, Mírov), základů morálky (Pankrác) a zdokonalení mentální úrovně klientů (Vinařice), filmové kroužky (Karviná, Olomouc, Valdice), výuka angličtiny a klasické latiny (Plzeň), společensko-sportovní seminář (Karviná), pastorační terapie na spec. odd. (Vinařice). Shromáždování výtvarných prací odsouzených pro mezinárodní výstavu, každoročně pořádanou katolickou organizací ICCPPC (International Catholic Conference for Prison Pastoral Care), letos hodnoceno ve Vídni, práce českého ods. získala 2. zvláštní cenu (organizoval kaplan O.Broch), atd.

4. jiné

Spolupráce s odborným personálem při řešení krizových situací (všeobecně). Koncert a přednáška J. Eriksena (býv. narkoman a "pasák") s protidrogovou tematikou (Olomouc, Pardubice, Rýnovice, Stráž), atd. Povolena a schválena dokumentace z oblasti zacházení s vězni a duchovní služby pro agenturu National Geographic, atd.

E. Dobrovolná duchovní služba

1. Celkový počet **participujících duchovních – členů VDP**

104

2. Celkový počet **docházejících duchovních – pouze pověřených církvemi **bez členství ve VDP** 179**

z toho: a) duchovních **všech CNS s výjimkou NSSJ** 88

b) **členů NSSJ**, docházejících do věznic 91 vůbec evidovaných pro VS 151

3. Celkový počet dobrovolných duchovních ve VS 283

F. Subjektivní hodnocení působení kaplanů (1 – 5, nejlepší 1, průměr na 1 pracovníka):

a) ve vztahu ke klientům za katrem: 2,0

b) ve vztahu k spolupracovníkům z VS 2,1

c) ve vztahu k členům VDP 1,8

d) ve vztahu k ostatním dobrovol.duchovním 1,7

Vysvětlivky:

CNS registrované církve a náboženské společnosti s oprávněním služby ve věznicích (zák 3/2002 Sb)

NSSJ Náboženská společnost Svědkové Jehovovi

VDP Vězeňská duchovenská péče, občanské sdružení

VS Vězeňská služba ČR

Zpracováno na základě údajů v kaplanských dotaznících v srpnu 2009.¹⁵⁰

4.1.3 Zjištěné údaje z odpovědí kaplanů na otázky týkající se praktického provádění katecheze ve věznicích

Otázky pro kaplany z římskokatolické církve ohledně provádění katecheze

Z dosud uvedeného vyplývá, že oba pojmy pastorační služby a katecheze spolu v praxi současné církve úzce souvisí. Katecheze jako součást pastoračního působení aktivně vstupuje v určité fázi duchovního zrání konvertity, aby jej připravila k plnějšímu životu v obecnství církve. Podobně je využívána i když v menším rozsahu, rovněž v praxi vězeňských kaplanů.

Vlastní možnost pastorační služby i katecheze je umožněna zákonem o církvích¹⁵¹ a zákonem o výkonu trestu odnětí svobody.¹⁵² Dále jej upravuje nařízení generálního ředitele VS ČR o organizaci duchovní služby¹⁵³, které se věnuje především působení profesionálních vězeňských kaplanů. Příslušné statě z uvedených zákonů a normy jsou uvedeny ve třetí kapitole této práce. Je zde výslovně uvedeno, že kaplan provádí zejména individuální pastorační rozhovory, zajišťuje bohoslužby, individuální či skupinovou formou studium Bible, dokonce se může pastoračně věnovat i pracovníkům věznice. Pastorační služby tedy má ve službě kaplanů ve věznicích prvořadé místo. Někdy bývá proto označována jako pastorační služba ve věznicích, podobně, jako je tomu třeba v případě služby armádních kaplanů.¹⁵⁴

¹⁵⁰ Údaje získány od Hlavního kaplana VS ČR Mgr. Bohdana Pivoňky v listopadu 2009.

¹⁵¹ Zákon č. 3/2002 Sb. o církvích a náboženských společnostech.

¹⁵² Zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody (ZVTOS), § 20, čl. 4.

¹⁵³ Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 44/2008 o organizaci duchovní služby, § 8.

¹⁵⁴ Srov. HOLUB Tomáš: Pastorační služba v Armádě České republiky, Praha: Arcibiskupství pražské, Pastorační středisko, 2007, 5.

Otázka uplatnění katecheze v rámci pastorační služby je ve vězení poněkud složitější. Vzhledem k různorodé povaze praxe širokého církevního spektra zastoupených kaplanů jsem se jako „protestantský“ kaplan obrátil na své kolegy s dotazy:

- a) Jestli provádějí katechezi v rámci svého pastoračního působení?
- b) Jaká je její praktická forma?

Jednalo se o kaplany římskokatolické církve z věznic:

- **Kynšperk, Mírov, Valdice, Rýnovice a vazební věznice Olomouc.**
- Jednalo se o dva kněze, dva jáhny a jednu pastorační asistentku

Odpovědi byly ve všech případech podobné:

- **Věznice Kynšperk:** ano, katechezi provádím jako přípravu na biřmování, popř. přípravu ke svátostem. Individuálně. Četnost jeden až dva případy za rok.
- **Věznice Mírov:** ano, výjimečně, ale systematicky, za pět a půl roku působení dva případy.
- **Věznice Valdice:** ano, katechezi provádím v malém počtu i v rámci přípravy na křest, používám „čtivý katechismus“ a pro katechezi volím zjednodušenou formu. Četnost tak jeden až dva případy za rok.
- **Věznice Rýnovice:** ano, provádím, ve spolupráci s knězem, příprava na biřmování, křest, volím jednodušší, srozumitelné pomůcky, využívané například při katechezi dětí. Četnost jeden až dva případy za rok. Individuální formou.
- **Vazební věznice Olomouc:** ano, provádím, jednoduchou formou, četnost jeden až dva případy za rok. Jako zajímavost uvedl, že v letošním roce převzal dohled nad přípravou ke svátosti biřmování jednoho vězně Mons. Jan Graubner, arcibiskup olomoucký.

Ze získaných odpovědí vyplývá, že katecheze se ve věznicích skutečně koná, byť je zde uskutečňována individuálně a poněkud rozdílně od farní formace, zejména kvůli zjednodušené formě, kterou je prováděna.

5 Vyhodnocení tezí

Teze 1:

Vězeňští kaplani mají pro svou systematickou pastorační službu ve věznicích nastaveny vhodné legislativní i praktické podmínky, podobně jako specialisté oddělení výkonu trestu a další profese.

K vyhodnocení této teze byly shromážděny potřebné údaje z oblasti mezinárodních dohod a Evropských vězeňských pravidel, které tvoří nejširší základ moderního vězeňství našeho státu a stanovují minimální pravidla i pro duchovenskou službu ve věznicích.

Zákonné normy a prováděcí vyhlášky, které činnost duchovních, tedy i kaplanů přímo vymezují, pak poskytly závazný souhrn pravidel pro vnitřní předpisy a metodická doporučení Vězeňské služby České republiky, která službu a postavení kaplanů ve věznicích dále upravují a organizují její praktický výkon.

Možnosti uplatnění vězeňských kaplanů dotváří i vlastní prostředí věznic a místní podmínky. Proto byl podán i základní přehled a klasifikace českých věznic, které tvoří pro kaplanskou službu nutné zázemí.

Specifikem kaplanů je jejich propojení s občanskou sférou – Vězeňskou duchovenskou péčí. Tato organizace poskytuje jejich službě nutnou zpětnou vazbu. Proto byl též vzájemný vztah vězeňských kaplanů a této organizace zmíněn jako nutný předpoklad jejich práce.

Závěr: Ze shromážděných údajů vyplývá, že teze **je verifikována** a tudíž tuto tezi **přijímám.**

Teze 2:

Kaplani mohou díky možnostem, které jim dává šíře pastoračního působení, účinně navázat na speciální výchovné postupy specialistů při resocializaci vězněných osob a v případě jejich konverze (integrací do církve skrze další nástroje, např. katechezi) se rovněž stejně účinně podílet i na jejich resocializaci.

Před vlastním shromážděním faktů byl nejprve na základě dokumentů církve vymezen pojem kaplan, přičemž bylo přihlédnuto k ekumenickému pojetí této služby v prostředí věznic.

Další potřebné údaje byly získány z historie služby vězeňských kaplanů s důrazem na propojení jejich služby s vězeňským personálem až po vlastní správu některých věznic přímo duchovními. Podíl na resocializaci byl vždy nedílnou součástí jejich služby.

Dále byly naznačeny některé formy pastorační a katechetické práce v současnosti a možné formy spolupráce zdokumentovány na konkrétní spolupráci kaplana a specialisty – terapeuta.

Závěr: Ze shromážděných údajů vyplývá, že teze **je verifikována** a tudíž tuto tezi **přijímám.**

Teze 3:

Kaplaní, jako zaměstnanci Vězeňské služby České republiky, ve své praxi profesionálních duchovních skutečně plně využívají daných legislativních i praktických možností spolupráce se zaměstnanci věznic při resocializaci vězňených osob.

Za účelem verifikace nebo falzifikace této teze byly shromážděny údaje ze třech různých zdrojů. Jednak z dotazníkové ankety, která poskytla údaje zejména o formách spolupráce s personálem věznic a další potřebné údaje o vlastní práci kaplanů. Dále z dotazníku rozesílaného Hlavním kaplanem VS ČR, který shromáždil celkové údaje o činnosti kaplanů za poslední období. Třetí pramen údajů byl získán pro zjištění využití specifické služby katecheze v prostředí věznice prostřednictvím otázek položených vybraným vězeňským kaplanům.

Závěr: Na základě zjištěných údajů je tato teze **verifikována částečně**, proto tuto tezi **nepřijímám.**

Odůvodnění: Z údajů v dotaznících bylo zjištěno, že např. na programech zacházení, které přímo souvisejí s resocializací vězňených osob se podílí pouze 13 kaplanů z 20 odpovídajících, což činí pouhých 65 % z dotázaných. Na dotazy týkající se spolupráce s ostatními zaměstnanci uvedli 2 kaplaní, že nespolupracují vůbec. Možnost spolupráce 1 kaplan nevidí jako možnou. Smysl takové

spolupráce 1 kaplan nevidí vůbec a 2 kaplani se nevyjádřili. Což je 5 – 10 % z dotázaných. Přesto že se jedná o poměrně malé procento, teze nemůže být plně verifikována.

Závěr

Při zpracování své diplomové práce jsem se zaměřil na službu vězeňských kaplanů, konkrétně na možnost jejich spolupráce na naplňování účelu výkonu trestu. Tím je bezesporu resocializace či reintegrace vězňených osob. Snažil jsem se ukázat, že právě pastore a v jejím rámci i katecheze, která pomáhá proměňovat život člověka, dává mu nalézt jeho smysl v Bohu a uvádí ho do svátostného života, nemusí stát stranou od ostatních dobře míněných snah o napravení člověka. V rámci spolupráce se zaměstnanci věznic může docela dobře navázat na některé speciálně výchovné terapeutické postupy a s vědomím, že tyto postupy přerůstá svým zacílením k Bohu, může postupně převzít život člověka jako trvalý pastorační úkol.

V první kapitole jsem se snažil zachytit odlišnost vězeňských kaplanů od ostatních pracovníků vězeňské služby. Postihnout některá specifika jejich služby, která jim dávají poněkud jiné postavení a zároveň na ně kladou nemalou odpovědnost v důsledku toho, že jsou jakýmsi mostem mezi vězni a světem venku. Při stanovení tezí jsem vycházel ze skutečnosti, že kaplani vězeňské služby nechodí do věznic pouze za své církve, ale jejich služba má jiný ráz, než práce dobrovolníků a úzce souvisí s naplňováním účelu trestu, podobně jako práce ostatních profesí vězeňské služby. Vězeňská služba pak od jejich práce právem očekává přínos v resocializačním úsilí a to i formou konkrétní spolupráce mezi profesemi.

Ve druhé kapitole jsem se snažil uvést a charakterizovat základní pojmy pastore, katecheze a resocializace tak, jak jim rozumí církev, kanonické právo, dokumenty magistera a popsat jejich základní úkoly a formy.

Jako nezbytnou součást pozadí činnosti vězeňské duchovní služby jsem zpracoval její legislativní zakotvení v mezinárodních dohodách, zákonech a předpisech České republiky a rovněž její úpravu ve vnitřních předpisech vězeňské služby.

Vzhledem k důležitosti jsem zde neopomněl zmínit i propojení vězeňských kaplanů s občanským sektorem – Vězeňskou duchovenskou péčí. Tato organizace je spolu s církvemi mateřskou základnou pro vysílání kaplanů do služby a zároveň plní funkci určitého kontrolního filtru.

Svojí úlohu v práci kaplanů sehrává i prostředí ve kterém pracují. Proto byl v této kapitole zpracován přehled o typech věznic a současných způsobech výkonu trestu. Nutným se jevílo pojednat i o vlastním účelu trestu tak, jak mu rozumí současná trestní politika a o jeho naplňování skrze aktivity programu zacházení, na které může právě pastorační činnost kaplanů dobře navázat.

Ve třetí kapitole jsem se již věnoval přímo duchovní službě kaplanů. Charakterizoval jsem jejich odpovědnost a snažil se zachytit podstatné rysy jejich služby v historii, které vypovídaly také o jejich nezanedbatelném podílu na resocializaci vězněných osob. Ve zvláštní části jsem se pak věnoval jejich pastorační a katechetické službě v návaznosti na speciálně výchovné postupy s praktickými ukázkami využití takové spolupráce.

V praktické části diplomové práce jsem se snažil shromáždit potřebná data za účelem zjištění skutečného výkonu služby vězeňských kaplanů, zejména jejich spolupráce s ostatními profesemi či ke zjištění jejich zájmu o takovou spolupráci. Rovněž jsem se zde snažil upřesnit rozsah a formu prováděné katechetické činnosti v prostředí věznic.

Z celkové analýzy shromážděných informací v této diplomové práci vyplývá, že pastorační činnost a v jejím rámci i katecheze se uskutečňuje ve věznicích již od samého počátku profesionální služby kaplanů, a to v kontextu resocializace vězněných osob. Tím kaplani přispívají k naplňování účelu trestu, tak jak je dnes tento pojem chápán. Legislativní prostředí vytváří vhodné podmínky pro spolupráci s vybranými vhodnými profesemi ve vězeňské službě, stejně jako povaha některých speciálně výchovných postupů, užívaných v praxi těmito odborníky. Na tyto pak může pastorační, popř. katechetická činnost kaplanů vhodně navazovat, jelikož spolu v některých bodech úzce souvisí. Pouze je třeba zachovat výlučnost pastorační činnosti a neredukovat ji na pouhou metodu. Její poslání je mnohem širší.

Přestože možnosti, o kterých tato práce pojednává, nejsou ze strany vězeňských kaplanů plně využity, mohou být brány jako podnět či výzva k jejich budoucí práci.

Práce na zvoleném tématu mě velmi obohatila a pomohla mi zpřehlednit zajímavý úsek služby vězeňských kaplanů z pohledu spolupráce s pomáhajícími profesemi. Jako taková je přínosem pro profesní a metodickou část této služby a pevně věřím, že bude využita pro praktickou činnost vězeňských kaplanů.

Výklad méně známých pojmů

Alternativní tresty jsou tresty, které nejsou spojeny s odnětím svobody. Jsou to vlastně nevězeňská řešení. Používá se i název alternativní trestně právní sankce. Přistupuje se k nim proto, jelikož výkon trestu má dvě podstatná rizika: 1. Ekonomická – vysoká finanční náročnost. 2. Psychologická – resocializace nemusí být úspěšná. Dokonce může dojít k dalšímu poškození osobnosti vězně. U alternativních trestů se jde ještě dál. V souvislosti s těmito tresty se používají pojmy **dekriminalizace** („odkriminalizování“, tj. vyjmutí některých trestných činů z kategorie trestných činů), **depenalizace** (nahrazování trestu odnětí svobody jinými sankcemi), eventuelně **mediace** (rozptýlení vzniklého napětí mezi obětí a pachatelem pomocí navázání kontaktů mezi oběma a nastoupení na cestu tzv. mimosoudního narovnání), nebo **diverze** (odklon, tj. možnost volby pachatele mezi trestně právní sankcí a jinou sankcí, která neznamena uvěznění. Zaveden byl u nás i trest obecně prospěšných prací.¹⁵⁵

Anomální – abnormální chování anormální chování v penitenciárním prostředí je dvojího typu: 1. Anomální chování a 2. Abnormální chování. (první studuje patopsychologie a druhý psychopatologie. Anomální chování ve vězeňském prostředí se též nazývá poruchami chování během uvěznění, přičemž porucha chování představuje obecně nežádoucí či škodlivou odchylku od funkčně normálního, zdravého stavu člověka. Anomálních chováním vězně ve výkonu vazby nebo trestu odnětí svobody rozumíme takové chování, které není duševní poruchou či nemocí, ale vyznačuje se výjimečností a odchylností jak od obecně lidské normy, tak i od běžné normy ve vězeňské populaci. Anomální chování vyžaduje intervenci psychologů či jiných členů vězeňského personálu, tedy i kaplanů. Mezi nejtypičtější anomální chování ve vězeňském prostředí se dá zařadit např. sebepoškozování, agrese, šikanování, násilí mezi vězni, autodestruktivní jednání apod. Za abnormální chování se pak považuje takový stav, v jehož základě stojí duševní porucha nebo přímo duševní nemoc jako např. těžké psychopatie, poruchy intelektu, drogové závislosti apod.¹⁵⁶

¹⁵⁵ Srov. MAŘÁDEK Vladimír: Alternativní tresty, in: Výkladový slovník penologie, vyd. 1. 2003, 10–11.

¹⁵⁶ Srov. MAŘÁDEK Vladimír: Anomální-abnormální chování, in: Výkladový slovník penologie, vyd. 1. , 2003, 11-12.

Extramurální aktivity jsou aktivity, které jsou konány s odsouzenými v určitém vymezeném čase mimo věznici za doprovodu zaměstnanců, zpravidla v souvislosti s programy zacházení.

Komise pro duchovní službu je poradní orgán generálního ředitele Vězeňské služby ČR. Předsedou je 1. náměstek Generálního ředitele Vězeňské služby České republiky (dále jen VS ČR). Místopředsedou je Hlavní kaplan VS ČR. Komise se zabývá koncepčními otázkami a zásadními jednáními, která se týkají duchovní služby. Schází se nejméně jedenkrát ročně.

Metoda hodnocení rizik a potřeb, jak se tato metoda nazývá, je aplikovaná opakovaně v průběhu vývoje odsouzeného. Smyslem tohoto hodnocení je analyzovat minulost, diagnostikovat přítomnost a predikovat budoucnost odsouzeného. Jedná se o identifikaci nejzávažnějších rizikových faktorů vězně, vyplývajících z charakteru jeho trestné činnosti a z osobní charakteristiky. Jedná se tedy komplexní přezkoumání a vyžaduje personál se specifickými znalostmi. Metoda bývá využívána při různých projektech týkajících se práce s vězněnými osobami. Např. v projektu „Souhrnná analýza rizik a potřeb osob“ (zkráceně SARPO), kde vězeňská služba spolupracuje s dalšími subjekty.

Metodické listy nemají právní charakter. Mají doporučující, metodický význam. Upravují konkrétně způsob výkonu určité činnosti. Vydávají je např. ředitelé odborů VS a hlavní kaplan. Pro potřeby duchovní služby je vydává Hlavní kaplan VS ČR.

Probační a mediační služba ČR usiluje o zprostředkování účinného a společensky prospěšného řešení konfliktů spojených s trestnou činností a současně organizuje a zajišťuje efektivní a důstojný výkon alternativních trestů a opatření s důrazem na zájmy poškozených, ochranu komunity a prevenci kriminality.

Probační a mediační služba ČR vychází ze součinnosti dvou profesí – *sociální práce a práva*, zejména trestního. Vyváženým propojením obou se vytváří nová multi-disciplinární profese v systému trestní justice, která usiluje o začlenění obviněného resp. pachatele do života společnosti bez dalšího porušování zákonů. Probační a mediační služba

se dále snaží o zapojení poškozeného do „procesu“ vlastního odškodnění, o obnovení jeho pocitu bezpečí, integrity a důvěry ve spravedlnost.¹⁵⁷

Oddělení výkonu trestu je největší pracovní oddělení v konkrétní věznici. Má na starosti organizaci a výkon trestu odsouzených. Je tvořeno zaměstnanci v služebním i pracovním poměru. Tedy dozorcí různých tříd, ale jsou zde zařazeni např. i psychiatři, psychologové, terapeuti, speciální pedagogové, vychovatelé a další profese, s nimiž kaplan ponejvíc spolupracuje.

Oddělení se zesíleným stavebně-technickým zabezpečením slouží zpravidla k ubytování odsouzených, kteří v posledních pěti letech uprchli z vazby nebo z výkonu trestu, odsouzených, proti nimž bylo zahájeno trestní stíhání pro zvlášť závažný trestný čin spáchaný během výkonu vazby nebo výkonu trestu, a odsouzených, u nichž to vyžadují výjimečné okolnosti, například hrozí-li z jejich strany vážné ohrožení bezpečnosti v případě úspěšného útěku, terorizování spoluodsouzených, vyhrožování personálu a jeho rodinám (§8, odst. 3 Vyhl. č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

Programy zacházení stanovuje věznice a slouží k dosažení účelu výkonu trestu. Jsou stanoveny pro každého odsouzeného jako základní forma cílevědomého a komplexního působení na odsouzeného. Program se člení na pracovní aktivity, speciálně výchovné aktivity, vzdělávací aktivity, zájmové aktivity a oblast utváření vnějších vztahů.¹⁵⁸

Specializované oddělení pro odsouzené s mentální retardací¹⁵⁹ je oddělení pro somaticky a mentálně slabší vězně, kteří by obtížně zvládali pobyt na běžném oddíle. Cílem pobytu je:

1) Připravit somaticky a mentálně slabší odsouzené na samostatný řádný život po ukončení výkonu trestu odnětí svobody a to především již ověřenými a účinnými terapeuticko-výchovnými metodami.

¹⁵⁷ Probační a mediační služba České republiky, <http://portal.justice.cz/soud/soud.aspx?j=212&o=202&k=2015>, (20. 3. 2006)

¹⁵⁸ Srov. Vyhláška č. 345/1999 Sb., Řád výkonu trestu odnětí svobody, Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1999, § 36.

¹⁵⁹ Srov. Vyhláška č. 345/1999 Sb., Řád výkonu trestu odnětí svobody, Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1999, § 94.

2) Minimalizovat možnost zneužívání somaticky a mentálně slabších odsouzených odsouzenými, kteří vykazují násilnické tendence.

3) Umožnit handicapovaným odsouzeným výkon trestu odnětí svobody v prostředí, které nebude nadále zhoršovat jejich psychický stav.

Na realizaci tohoto programu se podílí tým zaměstnanců věznice složený z vychovatelů, vychovatelů – terapeutů, psychologa, speciálních pedagogů, pedagogů volného času, sociálního pracovníka a kaplana. Odsouzeným je zde rovněž poskytována možnost duchovní péče, což je stanoveno přímo ve vnitřním řádu věznice.¹⁶⁰

Vězeňská duchovenská péče - VDP je dobrovolným sdružením křesťanů - duchovních i laiků, kteří byli vedením svých církví pověřeni duchovenskou službou ve věznicích a vazebních věznicích Vězeňské služby České republiky a v obdobných zařízeních, pečujících o adaptaci vězňů a propuštěných, nebo se jiným vhodným způsobem podílejí na činnosti vězeňské duchovenské péče v souladu s cílem a zásadami VDP, a byli schváleni výkonným výborem VDP. VDP působí na základě spolupráce a vzájemné tolerance církví a náboženských společností v ekumenickém duchu a udržuje těsné vztahy s Ekumenickou radou církví v ČR a Českou biskupskou konferencí. VDP je odpovědná církvím i Vězeňské službě za realizaci duchovní činnosti ve věznicích ve smyslu právních norem.¹⁶¹

Vězeňská duchovní služba - Vězeňská duchovní služba je sborem vězeňských kaplanů, které pověřila jejich církev a s jejichž působením vyslovil výkonný výbor VDP souhlas. Kaplani jsou zaměstnanci Vězeňské služby, jsou členy VDP a patří do deseti různých církví. Působí ve 23 věznicích a vazebních věznicích. Duchovní jsou zde zařazeni na funkce: kaplan, hlavní kaplan a zástupce hlavního kaplana. Jejich činnost ve vězeňské službě upravují další předpisy a nařízení.¹⁶² Mimo obvyklou péči duchovních o vězňe mají celou řadu dalších práv i povinností. Mimo jiné se vyjadřují ke vstupu a působení pověřených osob z řad církví a náboženských společností ve věznicích.¹⁶³ Bývají služebně zařazeni v určité domovské věznici, kde zpravidla také působení těchto pověřených osob koordinují.

¹⁶⁰ Srov. Nařízení č. 4/2009 ředitele věznice Stráž pod Ralskem, příloha č. 15, Řád specializovaného oddělení pro odsouzené s mentální retardací, Věznice Stráž pod Ralskem: 2009, čl. 7 a 8.

¹⁶¹ Srov. Stanovy Vězeňské duchovenské péče, Praha: 2004, čl. B.

¹⁶² Srov. Nařízení č. 44/2008 Generálního ředitele Vězeňské služby České republiky, Praha: Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2008, čl. 6.

¹⁶³ Srov. Metodický list č. 11/2009 hlavního kaplana Vězeňské služby České republiky, Praha: Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2009, čl. 3.

Seznam zkratek

BIBLE	Zkratky použity podle Českého ekumenického překladu včetně deuterokanonických knih, 1993
CIC	Corpus iuris canonici (Kodex kanonického práva)
ČBK	Česká biskupská konference
ERC	Ekumenická rada církví
GŘ VS ČR	Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky
SARPO	Souhrnná analýza rizik a potřeb osob
VDP	Vězeňská duchovenská péče
VDS	Vězeňská duchovní služba
VS ČR	Vězeňská služba České republiky

Církve

AC	Apoštolská církev
BJB	Bratrská jednota baptistů
CASD	Církev adventistů sedmého dne
CB	Církev bratrské
CČSH	Církev československá husitská
ČCE	Českobratrská církev evangelická
ECM	Evangelická církev metodistická
PRAV	Pravoslavná církev
ŘeCK	Řeckokatolická církev
ŘKC	Římskokatolická církev
SCEAV	Slezská církev evangelická augsburského vyznání

Seznam pramenů

BIBLE: Písmo svaté starého i nového zákona (včetně deuterokanonických knih), Praha: Česká biblická společnost, 1993. ISBN 80-900881-8-X.

DRUHÝ VATIKÁNSKÝ KONCIL: Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes*, (ze dne 7. prosince 1965), in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, 236.

Jan Pavel II.: Apoštolská exhortace *Catechesi tradendae*, čl.1 a 2.

Katechismus katolické církve, Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-132-6.

Kodex kanonického práva, Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-082-6.

Seznam použité literatury

ALBERICH Emilio, DŘÍMAL Ludvík: Katechetika, vyd. 1., Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-382-6.

AMBROS Pavel: Pastorální Teologie I, Olomouc: Univerzita Palackého, 2002.

BOUBLÍK Vladimír: Teologie dějin spásy, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-486-5.

BOUBLÍK Vladimír: Teologie mimokřesťanských náboženství, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. ISBN 80-7192-481-4.

BREZINKA Wolfgang: Filosofické základy výchovy, vyd. 1., Praha: Zvon, 1993. ISBN 80-7113-169-5.

ČERNÍKOVÁ V., SEDLÁČEK V: Základy penologie pro policisty, Praha: Vydavatelství PA ČR, 2002. ISBN 80-7251-104-1.

ČOBANOVÁ Kristýna: Profesionální duchovní služba v českých věznicích (diplomová práce obhájená na FHS UK) Praha 2008.

DŘÍMAL Ludvík: Katecheze Církve jako služba Božímu slovu, vyd. 1., Olomouc: Matice cyrilometodějská s. r. o., 2001. ISBN 80-7266-093-4.

DŘÍMAL Ludvík: Katecheze jako výchova víry, Olomouc: Matice cyrilometodějská s. r. o., 2002. ISBN 80-7266-122-1.

FRANKL E. Viktor: Vůle ke smyslu, Brno: Cesta, 2006. ISBN 80-7295-084-3.

GREEN Daniel, LAWRENZ Mel: Jak se vypořádat se studem a vinou, vyd. 1., Praha: Návrat domů, 2008. ISBN 978-80-7255-174-3.

GROSSMANN Miroslav, ROZTOČIL Vojtěch: Religiozita ruskojazyčných vězňů, in: Ruskojazyční, vyd. 1., Praha: VSČR, 2005.

GRUN Anselm: Jak zacházet se Zlým, vyd. 1., Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1995, ISBN 80-7192-050-9.

GUGGENBÜHL-Craig Adolf: Nebezpečí moci v pomáhajících profesích, Praha: Portál, 2007. ISBN 978-807367-302-4.

HÁLA Jaroslav: Teorie a praxe vězeňství, I. díl, České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 1996. ISBN 80-7040-235-0.

HOLUB Tomáš: Pastorační služba v Armádě České republiky (studijní texty), Praha: Arcibiskupství pražské, Pastorační středisko, 2007.

JUNG Gustav Carl: Duše moderního člověka, 1. vyd., Brno: Atlantis, 1994, ISBN 80-7108-087-X.

JUNG Gustav Carl: Výbor z díla, I. svazek. *Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi*. 2. vyd. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka, 2000. ISBN 80-85880-14-8.

KALINA Vladimír: *Terapeutická komunita*, Praha: 1. vydání, Grada Publishing, a.s., 2008. ISBN 978-80-247-2449-2.

KOUKOLÍK František, DRTILOVÁ Jana: *Zlo na každý den, život s deprivanty I*, vyd. 1., Praha: nakladatelství Galén, 2001. ISBN 80-7262-088-6.

KRATOCHVÍL Stanislav: *Základy psychoterapie*, vyd. 5, Praha: Portál, s. r. o., 2006. ISBN 80-7367-122-0.

KAŠPARŮ Max: *Hypnóza, pastorální kauza*, vyd. 1., Svitavy: Trinitas ve spolupráci s Křesťanskou akademií Řím, 2006, 22. ISBN 80-86885-13-5.

LÄNGLE Alfred: *Smysluplně žít, Aplikovaná existenciální analýza*, vyd. 5., Brno: Cesta, 2002. ISBN 80-7295-037-1.

LATA Jan: *Účel a smysl trestu*, První vydání. Praha: LexisNexis s. r. o., 2007. ISBN 978-80-86920-24-5.

LOSSKIJ Onufrijevič Nikolaj: *Nauka o reinkarnaci*, První vydání. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma s. r. o., 2006. ISBN 80-86715-29-9.

MADRE Philippe: *Tajemství Boží lásky a služba uzdravování*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, 78. ISBN 80-7192-390-7.

MAŘÁDEK Vladimír: *Výkladový slovník penologie*, Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2003. ISBN 80-7042-256-4.

MAŘÁDEK Vladimír: *Vězeňství*, Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2005. ISBN 80-7368-002-5.

McALL Kenneth: *Uzdravení rodových kořenů*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, 49. ISBN 978-80-7195-019-6.

MEZNÍK J., KALVODOVÁ V., KUČHTA J.: *Základy penologie*, Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 80-210-1248-X.

MICHAILIDIS Simon: *Vězeňská duchovní služba, její podstata, smysl a význam v současném vězeňském systému ČR. (diplomová práce obhájená na HTF UK)* Praha, 2003.

MITÁŠ Václav (ed): *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí*, Praha: Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, 2007.

MITÁŠ Václav: *Vězeňská duchovenská péče*. In. *České vězeňství č.4/1999*.

OPATRNÝ Aleš: *Pastorace v postmoderní společnosti*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. ISBN 80-7192-557-8.

PESESCHKIAN Nossrat: Kupec a papoušek, Využití orientálních příběhů v psychoterapii, Brno: Cesta, 1996. ISBN 80.85319-60-8.

RASSOW K. Herbert: P. Seelsorger eingeschlossen: ein Lese und Arbeitsbuch zur kirchlichen Arbeit im Gefängnis, 1987.

REICHEL Jiří: Kapitoly systematické sociologie, Praha: Grada Publishink, a.s., 2008. ISBN 978-80-247-2594-9.

REMEŠ Prokop, Halamová Alena: Nahá žena na střeše, vyd. 1., Praha: Portál, 2004, ISBN 80-7178-921-6.

ROHR Heinz Peter: Hraniční porucha osobnosti, Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-724-8.

ROZTOČIL Vojtěch: Projekt skupinových aktivit vychovatele terapeuta (v rámci programu zacházení), Stráž pod Ralskem, 2004.

ŘEZÁČ Josef František: Vězeňství v posavadních způsobech svých s návrhem o zdárnější trestání a polepšování zločinců, Praha: České vězeňství, 1995.

SADEK Vladimír: Židovská mystika, vyd. 1., Praha: Nakladatelství Fra, 2003. ISBN 80-86603-05-9.

Sociální deviace, sociologie nemoci a medicíny, Sociologický ústav Akademie věd ČR, Praha: nakl. Slon, 1994. ISBN 10 80-85850-03-6.

SOLOVJOV Vladimír: Duchovní základy života, Velehrad: Refugium Velehrad-Roma s. r. o., 1996. ISBN 80-901957-8-4.

SOLOVJOV Vladimír: Ospravedlnění dobra, Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2002. ISBN 80-86045-72-2.

UHLÍK Jan: F. J. Řezáč – reformátor vězeňství a školství 19. století, příloha časopisu České vězeňství č.2/1997.

Zákony a vnitřní předpisy Vězeňské služby České republiky

Metodický list č. 6/2007 ředitele odboru výkonu vazby a trestu a hlavního kaplana Vězeňské služby České republiky. Praha: Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2007.

Metodický list hlavního kaplana č. 11/2009, Praha: Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2009.

Metodický list č. 15/2007 ředitele odboru výkonu vazby a trestu Vězeňské služby České republiky. Praha: Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2007.

Metodický list č. 18/2004 ředitele odboru výkonu vazby a trestu Vězeňské služby České republiky. Praha: Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2004.

Nařízení č. 4/2009 ředitele věznice Stráž pod Ralskem, příloha č. 15, Řád specializovaného oddělení pro odsouzené s mentální retardací, Věznice Stráž pod Ralskem: 2009.

Nařízení č. 44/2008 Generálního ředitele Vězeňské služby České republiky, Praha: Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2008.

Nařízení č. 82/2006 Generálního ředitele Vězeňské služby České republiky, Praha: Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2006.

Probační a mediační služba České republiky, Základní metodický postup pro činnost Komise pro podmíněně propuštění, Věznice Stráž pod Ralskem.

Stanovy Vězeňské duchovenské péče, Praha: 2004

Vyhláška č. 345/1999 Sb., Řád výkonu trestu odnětí svobody, Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1999.

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1999.

Internetové zdroje

BONHOEFFER Dietrich: Etics, in: The Internet Encyclopedia of Philosophy, <http://www.iep.utm.edu/>, 30. 9. 2009.

Děkanství HK, Pastorage, <http://www.dekanstvihk.cz/pastorage.htm>, (30. 10. 2009).

Evropská vězeňská pravidla. Doporučení Rady evropy č. R (87). Praha, 1996. http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=24, (13. 3. 2009).

Katecheze, in: Wikipedia, <http://cs.wikipedia.org/wiki/Katecheze>, (26. 10. 2009).

Katechetika, in: Wikipedia, <http://cs.wikipedia.org/wiki/Katechetika>, (27. 10. 2009).

KOCANDA Martin: Právní rámec vězeňské duchovní služby. VDP, <http://www.vdp-cz.info>, (20.2.2009).

Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015, 2005, oddíl 4.1., <http://www.vscr.cz/kategorie/?k=Literatura&o=0&p=150>, (11. 1. 2009).

OPATRŇÍ Aleš, Sekty jako pastorační problém i úkol, http://www.knihovna.net/KNIHA/0063_t.htm, (12.10.2009).

Probační a mediační služba České republiky, [cit. 20. 3. 2006]. Přístup z: <http://portal.justice.cz/soud/soud.aspx?j=212&o=202&k=2015>.

Psychagogika, in: ABC slovník cizích slov, <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/psychagogika>. (3. 9. 2009).

Psychoterapie.cz, Daseinsanalýza,
http://psychoterapie.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=24, (12. 10. 2009).

RAABE B. Peter: Philosophical Counseling and the Meaning of Life, in: Practical philosophy, The Benefits of Philosophy in Practice, 2001, <http://www.practical-philosophy.org.uk>. (30. 9. 2003).

REMEŠ Prokop: Hagioterapie – nový směr psychoterapie, in: Hagioterapie – společnost pro hagioterapii a pastorační medicínu, http://hagioterapie.sweb.cz/text_01.html, (22. 9. 2009).

ŠVRČKOVÁ Jana: Co je vlastně katecheze?, Římskokatolická farnost sv. Filipa a Jakuba ve Zlíně, <http://www.farnostzlin.cz/vice-z-farnosti/clanky/co-je-vlastne-katecheze>, (29. 10. 2009).

Te-ix-tlamachtiani, in: Tlamatinime,
<http://www.throneworld.com/wiki/index.php?title=Tlamatinime>, (13. 9. 2009).

Všeobecné katechetické direktorium, Praha: Sekretariát české biskupské konference, 1998.
<http://www.cirkev.cz/res/data/004/000491.pdf>, (30. 10. 2009), čl. 5.

Vězeňská služba České republiky: Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015, 2005, oddíl 4.1., <http://www.vscr.cz/kategorie/?k=Literatura&o=0&p=150>, (11. 1. 2009).

Vězeňská služba České republiky, Legislativa, http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=560, (12. 10. 2009).

Vězeňská služba České republiky, Spolupráce s nevládními organizacemi, Vězeňská služba České republiky, Legislativa, http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=560, (17. 10. 2009).

Vězeňská služba České republiky, Spolupráce s nevládními organizacemi,
http://www.vscr.cz/clanky/?cl_id=759, (28. 2. 2009).

Věznice Stráž pod Ralskem, Speciálně výchovné aktivity,
http://straz.vscr.cz/clanky/?cl_id=83, (20. 10. 2009).

Seznam grafů

Graf 1: Poměr přijatých kaplanů VDS v letech 2007-2008 podle příslušnosti k církvi

Graf 4: Poměr odsouzených v jednotlivých typech věznic k 13. 3. 2009

Seznam obrázků

Obrázek č. 1: Katechetika a katecheze v rámci teologických a pedagogických věd

Obrázek č. 2: Schéma funkčního zařazení kaplanů ve věznici

Anotace

Jméno a příjmení autora: Martin Škoda

Instituce: Katedra Pastorální teologie a právních věd, Katolická teologická fakulta,
Univerzita Karlova v Praze

Název práce: Využití pastorace a katecheze při resocializaci vězňů

Vedoucí práce: ThLic. Mariusz Gerard Kuźniar

Počet stran: 90

Počet příloh: 10

Počet znaků: 179 898

Klíčová slova: církev, duchovenská péče, kaplan, katecheze, pastorace, programy
zacházení, vězeňská služba

Tato diplomová práce pojednává o službě vězeňských kaplanů, konkrétně o využití pastorace a katecheze při resocializaci vězňů. V této diplomové práci jsou definovány pojmy pastorace, katecheze a resocializace. Dále je zde popsán právní rámec služby vězeňských kaplanů a jejich působení v historii. V kontextu prostředí českých věznic je dále popsána jejich spolupráce formou pastorační činnosti se specialisty odborníky na speciálních výchovných postupech při resocializaci vězňů. V praktické části diplomové práce je popsán rozsah a způsob praktické pastorační činnosti kaplanů a formy jejich spolupráce se specialisty.

Annotation

Author's name and surname: Martin Škoda

Institution: Department of Pastoral Theology and Law Sciences, Catholic Theological Faculty, Charles University in Prague

Name of thesis: The application of pastoration and catechization for the resocialisation of prisoners

Thesis supervisor: ThLic. Mariusz Gerard Kuźniar

Number of pages: 90

Number of annexes: 10

Number of signs: 179 898

Key word: church, spiritual care, chaplain, catechesis, pastoration, treatment programs, Penological service

This diploma work concerns the ministry of chaplains in prisons, namely the possibilities of the spiritual ministry and catechesis for resocialisation of prisoners. There are defined the conceptions of pastoration, catechesis and resocialisation in the work. Further there is described the legislative frame concerning the ministry of chaplains in prisons and their work through the history. In the frame of Czech prisons, there is also described their cooperation, in the form of pastoration, with the specialists in the field of the educational patterns for resocialisation of prisoners. In the practical part of the diploma work we describe the extent and the way of practical pastoral activities of clerics and also the forms of their work with specialists.

Resumé

Ve své práci se zabývám praktickým využitím pastorační služby vězněným osobám při jejich resocializaci. Diplomová práce řeší spolupráci a návaznost pastorační činnosti a v jejím rámci i katecheze na speciálně výchovné postupy odborných pracovníků vězeňské služby. V práci je dokumentována též historie služby vězeňských kaplanů a jejich spolupráce s vězeňským personálem při resocializaci vězňů. Rovněž jsou zde uvedena legislativní východiska různých úrovní, potřebná pro tuto službu a definovány základní pojmy, jimž se v práci věnuji.

V praktické části diplomové práce je dokumentován rozsah a způsob pastorační činnosti kaplanů a formy jejich spolupráce se specialisty. Zkoumáno je i praktické provádění katecheze a její formy v podmínkách českých věznic.

Hlavním cílem diplomové práce je zjistit připravenost vězeňských kaplanů na spolupráci se specialisty při naplňování účelu trestu, kterým je resocializace vězňů.

Smyslem celé práce je doložit, že taková spolupráce význam má. Čerpá z přirozených základů v historii této služby a jsou pro ni připravené legislativní i praktické podmínky v současnosti. Přitom je třeba počítat s tím, že pastorační služba kaplanů má však na rozdíl od práce specialistů širší rámec a nemůže být proto redukována na pouhou metodu.

Přínosem této práce je především zjištění, že díky připraveným podmínkám prakticky nic nebrání spolupráci vězeňských kaplanů se specialisty. Příklady z praxe jasně doložily formy takové spolupráce. Praktický rozsah služby kaplanů však ukazuje, že ne všichni s takovou spoluprací počítají. Jako účelné se proto jeví využít některé části práce k doplnění metodiky pro službu vězeňských kaplanů.

Resume

In this diploma work I concern the practical usage of the pastoral ministry to the imprisoned persons during the process of their resocialisation. The diploma work solves the cooperation of the pastoration, and in its frame also of the catechesis, and how it is follow up with the special treatment programs lead by specialist from the penological service.

The work also proves the evidence of the history of the prison chaplains and their cooperation with the prison workers at the resocialisation of the prisons. We also state the legislative basis of various levels that are necessary for this ministry, further we define basic conceptions of this work.

In the practical part of the diploma work we describe the extent and the way of practical pastoral activities of clerics and also the forms of their work with specialists. We also research the practical realisation of the catechesis and its forms in the conditions of the Czech prisons.

The main aim of the work is to prepare prison chaplains at the cooperation with the specialists on the fulfilment of the punishment purpose, which is the resocialisation of the prisoners.

The justification of the work is to argue that this cooperation is meaningful. It comes out from the natural historical roots of this ministry and in contemporary there are prepared legislative and practical conditions for it. At the same time, it is necessary to have in account that chaplain pastoration has, in comparison with the work of specialists, a broader frame and it can not be reduced just at a method.

The result of the work is especially the finding that there is no obstacle for the cooperation of the chaplains and specialists thank to the conditions that have been prepared. The examples clearly documented the forms of such cooperation. Practical extent of the chaplain ministry also shows that not all the people concerned take the cooperation into account. Therefore we see as a meaningful to use some parts of the work to supply the methodics of the prison chaplain's ministry.

Seznam příloh

- Příloha č. I: Domácí řád pro věznice okresních soudů v království Českém
- Příloha č. II: Domácí řád ženské trestnice v Řepích
- Příloha č. III: Pravoslavný křest ve kapli Věznice Stráž pod Ralskem
- Příloha č. IV: Článek v časopisu České vězeňství k aktuálním otázkám týmové spolupráce
- Příloha č. V: Kaple ve Věznici Stráž pod Ralskem
- Příloha č. VI: Návštěva misionářů z USA v kapli
- Příloha č. VII: Článek o participaci duchovních na programech zacházení
- Příloha č. VIII: Děkovný dopis od vězně
- Příloha č. IX: Společná bohoslužba s vězni na hoře Ralsko
- Příloha č. X: Ukázka projektů kaplana pro práci s týmem specialistů

